

Filosofiska fakulteten, FiF-avhandling nr 121
Licentiatavhandling

Liv i kollektiv

Vardagsliv bland ensamkommande
ungdomar på institution

Eva-Marie Åkerlund

Linköpings universitet
Institutionen för Tema - Tema Barn

Linköping 2016

Filosofiska fakulteten, FiF-avhandling nr 121

Distribueras av:
Institutionen för Tema - Tema Barn
Linköpings universitet
581 83 Linköping

Eva-Marie Åkerlund
Liv i kollektiv - Vardagsliv bland ensamkommande ungdomar på institution

Upplaga 1:1
ISBN 978-91-7685-721-2
ISSN 1401-4637

© Eva-Marie Åkerlund
Institutionen för Tema 2016

Tryckeri: LiU-Tryck, Linköping 2016

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	3
INLEDNING	5
Disposition.....	7
Kategoriseringar	7
Det rättsliga mottagandet av ensamkommande barn	9
FORSKNINGSSAMMANHANG	11
Teoretiskt perspektiv.....	19
Social agens och meningsskapande	22
STUDIENS ETNOGRAFISKA DESIGN	24
Omfattning	25
Om institutionerna	26
Om ungdomarna och personalen	27
Tillträde	28
Deltagande observation	29
Samtal och intervjuer	31
Den analytiska processen.....	33
Att studera ungdomars sociala liv ur ett deltagande perspektiv	35
Fältarbetets etik	37
DEN FÖRHANDLADE VARDAGEN.....	40
Struktur och rutiner.....	40
Aktivering	47
Husmöten- en del av demokratin i boendet	50
FÖLJSAMHET OCH FRIKTIONER	57
Den vardagsnära omsorgen	58
Humor som verktyg.....	60

Gemensamma förståelser	63
Den biologiska familjen – en känslig fråga	65
Ansträngd relation.....	70
Melikas historia – vi mot världen	73
SAMHÖRIGHET OCH DISKREPANSER.....	79
"Om man säger att man är muslim är det kört alltså"	79
"Hur svårt ska de va?"	80
En översiktsbild över samspelsmönster.....	82
Att välja sina närmaste vänner.....	82
Att handskas med skillnader	84
En uppblussande konflikt	86
Sjalen som balansakt.....	89
AVSLUTANDE ANALYS	93
Liv i kollektiv	94
Vuxna som utvecklingsresurs	95
Den angelägna gemenskapen	97
Slutord	99
REFERENSER	103

FÖRORD

Det är dags att sätta punkt för ett arbete som tagit avstamp i forskningsprojektet Ensamkommande flyktingbarn i Stockholms län och som inleddes 2009. Sedan dess har frågor om ensamkommande barns och ungdomars livsvillkor varit en stor del av mitt arbetsliv, där studier har gått in och ur varandra. En av dem gav så småningom mig möjlighet till detta licentiatarbete vid Tema Barn, Linköpings universitet.

Tack till berörda ungdomar och personal på de gruppboenden jag valt att kalla Nejlikan och Cirkeln. Utan er hade det aldrig blivit någon studie.

Tack till mina handledare vid Tema Barn.

Tack Anette Wickström för att du gett mig akademisk skolning i det etnografiska perspektivet och fått mig att förstå den röda trådens betydelse.

Tack Karin Zetterqvist Nelson för viktiga analytiska invändningar när jag har dragit iväg åt fel håll och inte minst för dina frågor kring mina kryptiska formuleringar.

Tack till alla andra medarbetare vid Tema Barn som läst och kommenterat delar av mitt manus.

FoU Södertörn har varit min arbetsplats under den här resan.

Tack Eva Nyberg. För att jag alltid har känt ditt förtroende och för att du med en oförtröttlig envishet fick mig att ta klivet in i den akademiska världen.

Tack Kristina Engwall. För din totala uppbackning och för din förmåga att få mig att komma igen.

Tack till alla kollegor vid FoU Södertörn för era läsningar, språkgranskningar och stöd under den här tiden. Ett särskilt tack vill jag rikta till Tomas Bons och Hjördis Gustafsson som har tagit

sig an väldigt många versioner av texter med humöret i behåll (i alla fall vad det har verkat). Tack Karin Steive för alla våra samtal i vårt gula, fina rum.

Tack Åsa Backlund, Riitta Eriksson och Katarina von Greiff, för vår tid tillsammans i projektet Ensamkommande flyktingbarn i Stockholms län som blev upprinnelsen till den här studien.

Tack Roger. För läsning och för all övrig hjälp. För din humor, för ditt tålamod och för våra ständigt pågående diskussioner.

Tumba, april 2016

Eva-Marie Åkerlund

Kapitel 1

INLEDNING

Den här studien handlar om en grupp barn som inte har några föräldrar i Sverige, och som därför bor på institution. På senare tid har man tillskrivit dem kategoriseringen ensamkommande. Bakom det begreppet finns barn i olika åldrar som har lämnat sin familj och sitt hemland för ett nytt liv på en plats i världen med större framtidsmöjligheter. Många av dessa barn, som flyr till västvärlden på egen hand, delar erfarenheter av att placeras på institution. Mer precist är det en sådan tillvaro denna studie kommer att kretsa kring.

Placeringar av barn på institution i Sverige motiveras och genomförs i allmänhet därför att barnet har en hemmiljö som inte fungerar - att föräldrar brister i omsorg och/eller av att barnet har en egen problematik av något slag. För ensamkommande barn är orsaken till deras placeringar en annan, de saknar en familj i Sverige och har ingenstans att bo.

Samtidigt som de ensamkommande barnens livssituation kräver konkreta lösningar för hur de ska tas omhand speglar deras erfarenheter också våra egna föreställningar om vad ett barn är och hur ett barn kan förväntas leva och agera. I den meningen talar antropologen Lauren Heidbrink (2014) om att de ensamkommande barnen utmanar starka normer och ideal i synen på frågor som rör barn och familj. Det är inte givet att de behöver samma typ av omsorg som barn som placeras på institution av de skäl jag nämnt ovan. En viktig fråga som bidragit till formuleringen av detta projekt är hur mottagandet och omhändertagandet av ensamkommande barn på institution motiveras och organiseras.

Studien bygger på ett etnografiskt fältarbete vid två institutioner för ensamkommande ungdomar. I den ena

institutionen bor asylsökande pojkar och flickor i väntan på besked om de ska få stanna i landet, och i den andra bor enbart flickor som getts uppehållstillstånd i Sverige. Forskning om ensamkommande barn har främst kommit att handla om pojkar (Watters 2008). Denna studie har sålunda gett mig möjlighet att uppmärksamma ensamkommande flickor, i hur de tas omhand och hur de hanterar sina nya livsförutsättningar. På så sätt lyfter studien fram ett perspektiv som vi fortfarande vet alltför lite om.

Den övergripande undersökningsmetoden i studien är deltagande observation. Datamaterialet inkluderar fältanteckningar, samtal och intervjuer med ungdomar och personal. Totalt har jag tillbringat ungefär 150 timmar i institutionerna. Detta kommer att beskrivas mer utförligt i kapitel tre där jag utvecklar min etnografiska ansats. I studien står den vardagliga praktiken och de mellanmänniska relationerna i institutionslivet i fokus. Ungdomarna är huvudpersoner i studien, men i det empiriska materialet och i analysprocessen är också personalen inbegripna. Detta innebär att jag intresserat mig för ungdomarnas samspel med varandra och samspelet mellan dem och personalen. Hit hör även att jag velat fånga hur det sociala livet organiserades i boendena samt vilka förhållanden och ideal som visade sig i nämnda institutionssammanhang.

Jag har alltså följt ett vardagsliv där en heterogen grupp ungdomar med mycket skiftande livserfarenheter delar en gemensam vardag med varandra, och inte minst med vuxna som i sitt arbete deltar i att forma deras vardagliga villkor. Ungdomarnas tillvaro präglas av en längtan efter familjen och en oklar framtidssituation, samtidigt som de aktivt söker ett liv där deras drömmar och förhoppningar om framtiden ska få ett verkligt innehåll. Det är mot denna bakgrund jag kommer att beskriva och analysera hur det sociala livet på dessa platser tog sin form.

Det övergripande syftet med studien är att studera institutionen som social livsmiljö för ensamkommande ungdomar. Genom att på detta sätt studera ensamkommande ungdomars grundläggande villkor är ambitionen att nå en ökad förståelse för och kunskap om hur samhället organiserar deras liv och hur de aktivt är med och formar sitt vardagsliv. Detta ger goda förutsättningar att föra en diskussion om hur det framtida

mottagandet av ensamkommande barn och ungdomar skulle kunna utvecklas.

Disposition

I detta inledande kapitel preciserar jag studiens syfte och kontextualiserar mottagandet av ensamkommande barn och ungdomar.

I kapitel 2 behandlar och problematiserar jag tidigare forskning om ensamkommande barn och ungdomar och formulerar vad min studie kan tillföra detta forskningsområde. Jag tar vidare upp studiens utgångspunkter, centrala begrepp samt studiens frågeställningar.

I kapitel 3 utvecklar jag min etnografiska ansats, med dess metodologiska och analytiska angreppssätt.

I kapitel 4 - det första analytiska kapitlet - analyserar jag frågan hur vardagen ter sig i institutionerna, vilket slags innehåll den har och vilka förhållanden och ideal som visar sig i institutionerna.

I kapitel 5 analyserar jag olika sidor av relationerna mellan ungdomar och personal närmare. Jag lyfter vidare fram vad som framstår som möjligheter och begränsningar i deras relationer.

Kapitel 6 behandlar ungdomarnas relationer med varandra. Jag analyserar hur ungdomarna hanterar sitt vardagsliv med varandra, hur de skapar en gemenskap och analyserar ur vilka processer denna gemenskap växer fram.

I kapitel 7 sammanfattar, utvecklar och diskuterar jag studiens resultat.

Kategoriseringar

Som kategori och benämning blev begreppet ensamkommande aktuellt i samband med den problematiseringsprocess kring

ensamma barnimmigranter som utvecklats under senare decennier. Ibland används benämningen *ensamkommande barn*, ibland benämningen *ensamkommande flyktingbarn*. Begreppet ensamkommande har inte någon självklar och tydlig definition. Frågeställningar kring vad ett ensamkommande barn är, och frågan om hur det kategoriseras av samhället är en diskussion som lyfts fram av en rad forskare som studerat dessa barn och ungdomar (se t.ex. Stretmo 2014, Wernesjö 2014).

Sociala kategoriseringar ger oss möjligheter att urskilja särskilda omständigheter för människor, men ett dilemma med dessa kategoriseringar är att de även riskerar locka fram generella antaganden om en uppfattad kategori. Under studiens gång har jag därför funderat på hur jag själv ska förhålla mig till begreppet ensamkommande. Jag har kommit fram till att använda det när jag talar om de unga som medverkar i studien på en sammanfattande nivå, och när jag refererar till forskning med koppling till begreppet. Detta är en anpassning till ett rådande språkbruk där motivet utgår ifrån att det finns fördelar med att använda ett begrepp som redan är etablerat. Det är också ett ställningstagande om att dessa unga människors sociala villkor behöver belysas såväl individuellt som mer strukturellt. I övrigt använder jag orden barn, ungdom och unga omväxlande i texten, beroende på det givna sammanhanget.

En annan fråga jag tagit ställning till är om de unga i studien ska definieras som barn eller ungdomar? De var alla mellan 15 och 17 år när datamaterialet samlades in. Efter övervägande har jag valt att kalla dem ungdomar. Det finns några olika skäl till detta. Ett är att antropologiska studier visserligen visar att övergångarna mellan olika livsstadier utformas på olika vis i olika kulturer, men de visar också att just ungdomstiden innehar en mellanställning, där den unga personen ses som både barn och vuxen, eller som varken det ena eller det andra (Norman 1996). Normans resonemang klargör följaktligen hur ungdomstiden utmärks av att ha speciella kännetecken runt omkring i världen. En sådan vetskap stödjer motivet att betrakta de unga i studien som just ungdomar. Här gör jag med andra ord ett analytiskt vägval som kommer ur min strävan att tolka deras erfarenheter och perspektiv med en bättre

träffsäkerhet än vad som enligt min mening skulle vara fallet om jag definierar dem som barn.

Ytterligare ett skäl till att inte definiera de unga i studien som barn är att det knappast var så de såg på sig själva. Detta resonemang utesluter naturligtvis inte det faktum att de är i en ålder där de i en juridisk mening räknas som barn.

Det rättsliga mottagandet av ensamkommande barn

När människor söker asyl i Sverige görs en skillnad mellan familjer, enskilda vuxna och de ensamma barn som kommer till landet utan en medföljande familj. Under det senaste decenniet har mottagandet av ensamkommande barn fått förnyad aktualitet. Detta såväl i Sverige som i vår omvärld. Ett utmärkande drag i det svenska mottagandet av ensamma barnimmigranter är att det har skett under olika formella villkor i skilda tidsperioder. Ett antal år innan detta fältarbete inleddes hade det reella ansvaret för asylsökande barn utan legal vårdnadshavare övergått från staten, det vill säga Migrationsverket, till kommuner (SFS 1994:137).

Den nuvarande principen är att ett ensamkommande barn som söker asyl i Sverige, ska ges ett tillfälligt boende i den kommun där det ger sig till känna för svensk myndighet. Därefter har Migrationsverket skyldighet att inleda en asylutredning samt att utse en mer varaktig bosättningskommun till barnet (SOU 2011:64). Mot bakgrund av det så kallade vistelsebegreppet har sedan denna kommun - i realiteten dess socialtjänst - det yttersta ansvaret för att barnet får det stöd och den hjälp det behöver (SFS 2001:453). I de förarbeten som föregick överföringen av ansvaret för ensamkommande barn från stat till kommuner (prop. 2005/06:46) betonas att det bör gälla samma regler för ensamkommande som för övriga barn och unga som vistas i kommunen (SOU 2014:3). Detta innebär att socialtjänsten behöver utreda ensamkommande barns behov av insatser. Finns inga anhöriga eller närstående som kan erbjuda dem ett lämpligt hem behöver socialtjänsten finna ett hem åt dem (SOU 2011:64).

Den svenska samhällsvården för barn och unga är uppbyggd kring tre placeringsalternativ; *familjehem*, *hem för vård eller boende* och *särskilda ungdomshem*. Yngre barn placeras vanligtvis i familjehem medan ungdomar som inte kräver någon form av slutenvårdsbehandling oftare placeras inom vårdformen hem för vård eller boende, förkortat HVB (Sallnäs 2012). I januari 2016 infördes även placeringsformen *stödboende* för unga mellan 16 och 20 år i socialtjänstlagen (SFS 2001:453). För att kunna placera minderåriga mellan 16 och 17 år i stödboende ska det dock krävas särskilda skäl.

Sedan 2005 har institutionsplaceringarna av just ungdomar ökat. Denna ökning anses till största delen förklaras av de ensamkommande. I slutet av 2013 utgjorde deras placeringar nästan hälften av samtliga frivilliga HVB-placeringar (SOU 2014:3).

En HVB-placering av en ungdom motiveras, som jag redan beskrivit, generellt sett av att den unge har en psykosocial problematik av något slag och/eller av att förhållandena i hemmet är så pass problematiska att den inte kan bo kvar hemma. För ensamkommande är sålunda huvudmotivet till deras placering ett annat, närmare bestämt att de inte har någon familj i Sverige som kan ta hand om dem. Många av de institutioner som tar emot ensamkommande har - i likhet med de institutioner som står i fokus för denna studie - ensamkommande ungdomar som enda målgrupp för sin verksamhet. Detta betyder i sin tur att ensamkommande ungdomar ofta bor tillsammans.

Kapitel 2

FORSKNINGSSAMMANHANG

Studiens fokus på ensamkommande barnimmigranter har utgjort grunden för i vilket forskningssammanhang den placeras. Forskningsfältet *ensamkommande barn* (eng. ”unaccompanied minor”) och *ensamkommande ungdomar* (eng. ”unaccompanied youth”) innehåller en rad olika infallsvinklar. Av särskild betydelse i denna studie är forskning som relaterar till ensamkommandes sociala liv och till vilket stöd de får i sin nya vardagstillvaro. Innan jag går närmare in på sådana studier vill jag ge en bredare, men också översiktlig, presentation av ämnen som detta forskningsområde behandlar.

Ett område rör ensamkommandes livsvillkor före flykten. En ofta refererad studie i detta sammanhang visar att det primära motivet till deras flykt är döda föräldrar eller förföljelse av andra familjemedlemmar. I fallande skala kommer sedan tvångsrekrytering till vapentjänst, människohandel och utbildningsrelaterade orsaker (Hopkins & Hill 2008). Andra studier inom samma område identifierar även orsaker som våldtäkt och sexuellt utnyttjande som skäl till att barn flyr ensamma (se t.ex. Gracey 2003, Maclure & Denov 2009). Ett forskningsområde undersöker policyfrågor, kriterier och bedömningar i samband med att ensamma barnimmigranter söker asyl i mottagarlandet (se t.ex. Engebrigtsen 2003, Chen & Gill 2015). Här ingår till exempel studier som behandlar åldersrelaterade frågor och medicinska åldersbedömningar (se t.ex. Thevissen m.fl. 2012). Vidare finns ett forskningsområde som studerar olika aspekter av ensamkommandes rättigheter i ankomstlandet (se t.ex. Feijen 2008, Connolly 2015). Ett ytterligare område rör identitetsaspekter vad

gäller just ensamkommande ungdomars vägar in i vuxenlivet (se t.ex. Miller 2013).

Efter detta går jag nu över till att behandla den forskning som är av särskild relevans för mitt undersökningsintresse och de kommande analyserna. Till att börja med presenterar jag forskning som direkt knyter an till den här studiens specifika intresse, det vill säga institutionen som social livsmiljö för ensamkommande. Sedan tar jag upp forskning som fokuserar frågor om familjehemsvård och ensamkommandes tillhörighet i sin närmiljö. Därefter introduceras studier som handlar om det sociala arbetets praktik. Sista delen ägnas kvantitativa studier som riktar in sig mot ensamkommandes psykiska hälsa. I många fall pekar kvantitativa studier ut ensamkommande som en riskgrupp när det handlar om psykisk ohälsa (se t.ex. Seglem m.fl. 2011, Vervliet m.fl. 2013). Dessa studier är av intresse därför att jag avser tillföra kvalitativ förståelse vad gäller det sociala sammanhangets betydelse för ensamkommande ungdomars upplevelser och erfarenheter av sin nya livssituation.

Forskningen om institutionen som social livsmiljö för ensamkommande är inte så omfattande. Utifrån nordamerikanska förhållanden har antropologen Lauren Heidbrink (2014) studerat ensamkommandes möjligheter att utöva *social agents* i förhållande till deras juridiska och sociala kategorisering. Heidbrinks studie bygger på ett omfattande empiriskt material. De delar som behandlar de institutionsmiljöer som de unga vistades i - så kallade *skyddsboenden* (eng. "shelters") - visar en övervakning som närmast kan liknas vid en fängelsetillvaro. De unga följdes exempelvis via monitorer. Studien visar hur de utvecklade sofistikerade strategier för att hantera och stå emot den strukturella maktlöshet som denna vardag medförde, men framförallt åskådliggör den hur de ungas agens ramades in av de normer, regler och strikta restriktioner som fanns i dessa miljöer. Personalen gav dem ett visst stöd men hade i huvudsak en kontrollfunktion. Studien tecknar en mörk bild av dessa institutionsmiljöer, och av det nordamerikanska mottagandet av ensamma barnnimmigranter i stort.

I andra undersökningar som knyter an till institutionen som social livsmiljö för ensamkommande läggs ett mer direkt fokus på

psykosociala faktorer i institutionsmiljön. De irländska forskarna Muireann Ní Raghallaigh och Robbie Gilligan har i en studie från 2010 undersökt hur pojkar och flickor utvecklar copingstrategier vid en institution för asylsökande ungdomar på Irland. Forskarna fann att ungdomarna använde sig av ett flertal olika strategier; att upprätthålla kontinuitet i ett förändrat sammanhang, att justera livsvillkoren genom att lära och förändra, att visa upp en positiv livssyn, att undertrycka känslor, att söka distraktion, att agera självständigt samt att använda misstro som ett sätt att hantera utmaningar och förändringar - det senare för att på så vis skydda känslan av självtillit.

Inom ramen för en belgisk asylinstitution där enbart ensamkommande pojkar bodde har Cindy Mels med kollegor (2008) undersökt hur dessa pojkar erfor socialt stöd och hur de såg på sina relationer med varandra. Studien bygger på självrapporterade utvärderingar och intervjuer. När det gällde stödet på institutionen uppfattade pojkarna att personalen överlag gav dem ett praktiskt och ett informativt stöd. Alla uppgav sig också känna ett känslomässigt stöd ifrån en eller några i personalen. Dessa såg pojkarna för övrigt som sina närmaste vuxna i landet. Pojkarna ansåg att de fick bättre stöd i institutionen än på andra samhällsarenor (skola och fritid). Samtidigt var det också i institutionen de hade flest konflikter med vuxna. Pojkarnas inbördes relationer, anför forskarna, fungerade som en slags stresshantering som gav dem möjligheter till distraktion (jfr Ní Raghallaigh & Gilligan, 2010). Men liksom för relationerna med personalen så kunde pojkarnas relationer med varandra vara konfliktfyllda.

I likhet med de senast nämnda studierna (Mels m.fl. 2008, Ní Raghallaigh & Gilligan 2010) pekar även en norsk studie av Stig Mølvik (2009) på hur ungdomar på asylinstitution hanterar sina känslor genom distraktion. Mølviks studie beskriver även hur de ägnade sig åt olika slags aktiviteter, hur de pratade och skämtade för att hålla uppe en positiv attityd, samtidigt som de undvek att uttrycka personliga tankar och känslor inför varandra. Detta tolkar Mølvik som ungdomarnas sätt att skydda sina känslor och behålla respekt inom gruppen. I denna studie framgår att ungdomarna hade svårt att lita på personalen. De var försiktiga med att avslöja

information om sig själva eftersom de trodde att det skulle minska deras möjligheter att få uppehållstillstånd i landet.

Den svenska migrationsforskaren Jenny Malmstens intervjustudie från 2014 handlar om hur ensamkommande i transitboenden (där de ska bo en kortare tid i samband med sin ankomst till Sverige) uppfattade sin delaktighet där. Här uttalade sig barnen sällan kritiskt om sin nya tillvaro. Inte heller om personalen som de tvärtom talade uppskattande om. Malmstens studie understryker dock att de samtidigt hade många konkreta förslag på vad som skulle kunna bli bättre i institutionen.

I det ovanstående har jag redovisat vad forskning säger om institutionen som social livsmiljö för ensamkommande. Nu övergår jag till att presentera vad de övriga forskningsområdena som denna studie särskilt relaterar till behandlar.

De första studierna handlar om vad som händer i relationerna mellan ensamkommande och familjer som tar emot dem i sina hem. I en nordamerikansk studie som kom för ett par år sedan har familjehemsföräldrar och unga vuxna migranter som kommit till landet som barn och som bott i familjehem intervjuats (Luster m.fl. 2013). Detta för att bland annat ta reda på hur de såg på sina relationer med varandra. Nästan alla ensamkommande berättade att de hade kämpat med familjehemsföräldrarnas auktoritet. Omkring hälften hade blivit omplacerade på grund av relationsproblem med familjehemmet. De flesta hade dock fått en positiv relation med minst en familjehemsförälder, ibland med en förälder ifrån den andra eller tredje placeringen.

Med ett liknande upplägg har sociologen Ala Sirriyeh (2013) undersökt familjehemsvården för ensamkommande i England. Denna undersökning bygger på fallstudier och intervjuer med ungdomar, familjehem och socialarbetare. Sirriyeh fann en jämn fördelning mellan tre relationsmodeller, vilka hon kallar *som en familj* (eng. "like a family"), *som en gäst* (eng. "like a guest") och *som en inneboende* (eng. "like a lodger"). Den första modellen karaktäriserades av att det utvecklades en känslomässig relation mellan familjehemmet och ungdomen. De kunde till exempel beskriva varandra i familjerelaterade termer, "som en mamma" eller "som en son". Ungdomarna såg på sig själva som en del av familjen, i stället för att uppfatta den som ett så kallat familjehem.

Den andra modellen karaktäriserades av att familjehemmet och ungdomen respekterade varandra, men de utvecklade inte några starka känslomässiga band emellan sig. Här ingick att ungdomarna sökte olika slags tillhörigheter i familjehemmet, fast utan att förvänta sig känslomässig förtrolighet. *Den tredje modellen* kännetecknades av känslomässiga spänningar mellan ungdomen och familjehemmet. Det fanns ett mentalt avstånd dem emellan. Dessa tre relationsmodeller kom sedan att utgöra incitament för hur relationen mellan ungdom och familjehem skulle gestalta sig efter att själva placeringen var avslutad. Sirriyeh använder begreppet *gästfrihet* (eng. "hospitality") i den slutgiltiga analysen och drar slutsatsen att gästfrihet alltid är nödvändig, men att de mest framgångsrika familjehemmen är de som lyckas med att upprätta nära relationer med de unga.

Den svenska sociologen Ulrika Wernesjö (2014) kretsar kring huvudfrågan tillhörighet i sin avhandling, där hon bland annat intervjuat unga personer som kommit ensam till Sverige som minderåriga. I de delar som behandlar deras erfarenheter läggs fokus på frågor som berör hemvist, såväl i relation till den svenska föreställda gemenskapen som i relation till den plats där de bor. Wernesjö beskriver hur de unga hon intervjuade berättade att de skapade sig olika slags tillhörigheter i vardagen, men också hur vissa sammanhang och platser begränsade dem eller stängde dem ute. Som huvudresultat lyfter Wernesjö fram att de ensamkommandes tillhörighet i det svenska samhället är villkorad och i hög grad beroende av den lokala kontexten.

Det finns även anledning att presentera studier som faller inom ramen för forskning som behandlar socialt arbete med ensamkommande barn och ungdomar. I en rad arbeten har den engelske forskaren Ravi Kohli studerat ensam barnnimmigranter, med utgångspunkt i välfärdsfrågor. I en studie från 2006 undersökte han just det sociala arbetets praktik, på grundval av relationen mellan barnen och socialarbetarna. Kohli fann att trots ett yrkesmässigt engagemang förekom en bristande precision i socialarbetarnas bedömningar och planeringar av de ungas framtid. Sammanfattningsvis lyfter Kohli fram tre centrala aspekter i socialarbetarnas relationsarbete med ensamkommande barn och ungdomar; *sammanhållning* (eng. "cohesion"), *anknytning* (eng.

”connection”) och *sammanhang* (eng. ”coherens”). *Den första aspekten* relaterar till om de unga uppfattar socialarbetaren som en auktoritet, vilket kan vara både en främjande och hindrande kraft i relationen. *Den andra aspekten* relaterar till om socialarbetaren kan härbärgera den sorg eller den tystnad som de unga ger uttryck för samt svara upp emot deras emotionella behov. *Den tredje aspekten* relaterar till huruvida socialarbetaren kan förmedla skydd och inge hopp.

Till studier om socialt arbete kan man även knyta sociologen Live Stretmos avhandling (2014) som handlar om hur ensamkommande konstrueras i media, politik och praxis i länderna Norge och Sverige. Denna studie visar att det fanns en stark konsensus mellan de olika undersökningsfälten. Den dominerande bilden var att de ensamkommande framställdes som en specifik kategori som ansågs motivera specifika insatser, där kontroll och disciplin betonades. Den mindre vanliga bilden var att de ensamkommande jämfördes med andra barn i utsatta situationer. I det senare fallet var det snarare ett långvarigt stöd som betonades. På ett övergripande plan visar Stretmos studie att ensamkommande barn och ungdomar betraktas som sårbara, men samtidigt som möjliga strateger. En av Stretmos huvudpoänger är att de unga anpassar sig till de bilder som den offentliga berättelsen skapar av dem. En tydlig position hon fann i de intervjuer hon gjorde med de unga var att de ställde sig i opposition till bilden av den ”farliga” flyktingen och framställde sig själva som det ”anständiga undantaget”.

Som jag nämnde i början av den här forskningsöversikten urskiljer ett flertal kvantitativa studier ensamkommande som en riskgrupp när det handlar om psykisk ohälsa (se även www.socialstyrelsen.se/publikationer 2015). De nedanstående undersökningarna är belysande exempel. Genom frågeformulär har ett forskningsprojekt i Norge (Seglem m.fl. 2011) undersökt grader och skillnader av depressiva symptom hos drygt fyrahundra unga vuxna som kommit utan föräldrar till landet. När studien genomfördes hade de i genomsnitt varit drygt tre år i landet. Omkring tre fjärdedelar var unga män. Resultaten gav bland annat vid handen att kvinnorna uppgav fler depressiva symptom än männen och att gruppen somalier uppgav färre sådana symptom än

vad de som kommit från andra länder gjorde. Ett bifynd forskarna fann var att de som bodde i kommuner med fler högutbildade invånare uppgav mer depressiva symtom än vad de som bodde i andra typer av kommuner gjorde. Forskarna betonar emellertid att dessa variationer behöver studeras vidare för att man ska kunna förstå vad skillnaderna beror på.

I en belgisk studie om psykisk hälsa deltog drygt tusen barnnimmigranter som fick svara på ett flertal frågeformulär (Derluyn m.fl. 2008). Av forskningspersonerna var drygt en tiondel ensamkommande, medan de övriga hade migrerat tillsammans med sina föräldrar. Till detta datamaterial kopplade man en kontrollgrupp som bestod av omkring sexhundra ungdomar uppväxta i landet. Generellt visade denna studie på små skillnader i emotionella och beteendemässiga problem mellan de migrerade och de belgiefödda ungdomarna. När det gällde jämförelsen inom den migrerade gruppen, det vill säga mellan de som kommit till landet med sina föräldrar och de som kommit utan dem, uppgav de ensamkommande mer emotionella problem, men däremot mindre beteendemässiga problem. Vidare uppgav de ensamkommande flickorna å ena sidan färre kamratproblem, å andra sidan fler depressionssymptom än vad de ensamkommande pojkarna gjorde. I en uppföljning av de ensamkommande efter att de varit arton månader i landet fann forskarna inga signifikanta skillnader. Fortfarande hade gruppen ensamkommande höga poäng när det gällde olika slags emotionella problem. Detta menar forskarna pekar mot långsiktiga psykiska problem hos gruppen ensamkommande (Vervliet m.fl. 2013).

Parallellt med detta finns kvantitativ forskning som problematiserar antagandet om långsiktiga psykiska problem hos ensamkommande. En litteraturöversikt som behandlar deras hälsosituation i USA och Norge visar att de har goda möjligheter att må bra på längre sikt (Eide & Hjern 2013). Förutom de ungas egna drivkrafter att skapa sig en positiv framtid så påverkas deras psykiska mående i stor utsträckning av vilka erfarenheter och vilket stöd de får under sina första år i ankomstlandet, inte minst i boendet.

Att min studie är inriktad mot ensamkommande har alltså avgränsat vilken slags forskning jag valt att belysa i

forskningsöversikten ovan. I framskrivandet av studiens resultat såg jag det emellertid som nödvändigt att koppla analysen till annan forskning som tillför relevanta perspektiv i tolkningarna. I den löpande texten behandlas därför utvald forskning om barn och unga placerade på institution (Sallnäs 2000, 2012, Wästerfors 2009, Lagerlöf 2012, Gradin Franzén & Aronsson, 2013, Gruber 2013), studier som kan sättas i förbindelse med det sociala sammanhang jag studerat (Ehn 1986, Runfors 2003, Elvstrand 2009) samt studier som relaterar till etnicitet och grupptillhörighet (Forsberg 2005, Eastmond & Åkesson 2007, Peterson & Ålund 2007, Kasselas Wiltgren 2014). I vissa tolkningar ger Hart (1992) och Thomas (2007) teoretiska bidrag. Detta på basis av att de utvecklat två delaktighetsmodeller som knyter an till studiens teoretiska utgångspunkter, vilka utvecklas framöver i kapitlet.

*

Sammanfattningsvis får denna forskningsöversikt bilda både bakgrund och reflektionsyta till föreliggande studie. Som vi sett spänner forskningsområdet ensamkommande barn och ungdomar över många ämnen. Ska man spetsa till det aktuella forskningsläget kan man säga att det än så länge har mer bredd än djup. När det gäller den kvantitativa forskning som riktat in sig på ensamkommandes psykiska hälsa går det allmänt att urskilja vissa kännetecken. De metodologiska premisserna i dessa studier ger visserligen omfattande underlag, men samtidigt innebär de statistiska analyserna att de ungas (o)hälsa målas upp i mycket breda penseldrag. Det uppstår bland annat en osäkerhet kring hur tillförlitliga resultaten är, till exempel mot bakgrund av att de metoder som används inte är anpassade för människor från andra kulturer. Vidare ger de metodologiska villkoren i dessa studier ringa insikter i de psykiska problemens uppkomst och hur de ungas psykiska hälsa interagerar med deras nya sociala sammanhang.

I de kvalitativa studier jag ovan behandlat framträder centrala teman i ensamkommande barns och ungdomars vardagstillvaro. Som framgått finns det dock få studier där utgångspunkten för undersökningen just är institutionen. Förvisso definierar dessa studier sin forskningsansats som deltagande observationsstudier,

men vissa av dem bygger ändå sina analyser på självrapporterade formulär och intervjuer (Mels m.fl. 2008, Ní Raghallaigh & Gilligan 2010). Här tycks forskarnas deltagande i den sociala miljön alltså sträcka sig till att vistas på institutionerna för att uppnå acceptans inför själva undersökningsförfarandet hos ungdomarna. Det sociala livet på platsen lämnar i alla fall inte något tydligt avtryck i analyserna. (Man anar en risk för att den kvalitativa forskningen upprepar de kvantitativa studiernas metodologiska problem). På den punkten skiljer sig min studie, då mitt deltagande i institutionsmiljön har motiverats av att jag velat ställa det sociala livet i institutionen i fokus för den grundläggande analysen.

*

Teoretiskt perspektiv

Migration är ett flerdimensionellt fenomen som studeras på en mängd olika sätt och inom många olika discipliner. Innan jag utvecklar studiens utgångspunkter och centrala begrepp vill jag belysa några av de stora dragen i detta mycket omfattande forskningsområde. Med hänvisning till migrationssociologerna Stephen Castels och Mark Miller (2003) definierar barn- och migrationsforskaren Charles Watters (2008) fyra breda migrationsmodeller. Dessa är *push/pull teorier* (driv- och dragningskrafter för migration), *historiska/strukturalistiska teorier*, *systemteoretiska* samt *transnationella teorier*.

Push-/pullmodellen utgår ifrån ekonomiska förklaringsmodeller till migration. Den bygger sina teser på antaganden om att individen genom individuella val gör migrationen till en investering. Den historiska/strukturalistiska modellen riktar sig emot hur global politik och ekonomiska krafter driver fram migration, och lyfter fram ekonomisk ojämlikhet mellan länder som den främsta orsaken till migration. Den systemteoretiska modellen intresserar sig i synnerhet för specifika länders historiska band med varandra, exempelvis med en postkolonial utgångspunkt, medan den transnationella modellen i högre grad fokuserar

människors mobilitet, med betoning på hur kulturella normer och praxis hålls vid liv i en globaliserad värld.

Generellt och mycket förenklat kan de särskiljande dragen i dessa teoribildningar sammanfattas så som att de två förstnämnda modellerna bedriver sina studier på en makronivå, medan de två senare studerar migration på en mellannivå, där fokus ligger på att väva samman globala och samhällseliga förhållanden med hur människor hanterar olika aspekter av migration i sina egna liv. Samtliga dessa migrationsmodeller går att använda i analyser av ensamkommandes positioner som flyktingar i världen. Det empiriska material som ligger till grund för denna studie skulle kunna analyseras utifrån de två senare. Men utifrån vilka frågor studien ställer fungerar de ändå inte helt tillfredställande. Den systemteoretiska modellens tonvikt på att undersöka samspel och överbrygga klyftan mellan makro och mikro kan skymma hur man kan förstå ensamkommandes situation och erfarenheter på ett mikroplan. Den transnationella modellen är å sin sida en kraftfull teori när det gäller att belysa hur gemenskaper, kulturella normer och rutiner upprätthålls bland familjer och nätverk i en globaliserad värld, men den hjälper mindre i förståelsen av hur traditionella nätverk löser upp sig eller hur nya nätverk skapas (Watters 2008).

Det är mot bakgrund av dessa implikationer i de senast nämnda migrationsmodellerna som jag i enlighet med Watters (a.a.) teoretiska utgångspunkter har valt att använda det barndomssociologiska perspektivet i denna studie. Den teoretiska motiveringen till detta val är att barndomssociologin innefattar ett perspektiv på unga människor mellan 0-18 år, som i grunden handlar om att försöka ta den andres perspektiv. En bok som tydligt introducerade barndomssociologin var antologin *Constructing and reconstruction childhood* (James & Prout 1990). Den lanserade forskning om barn och barndom med ambitionen att på ett tydligt sätt framhäva vikten av att studera barn med andra utgångspunkter och metoder än den utvecklingspsykologiska traditionen. Barndomssociologins representanter betonar vikten av att se barn som aktörer och subjekt, vars liv och upplevelser är viktiga att studera utan att härleda resultaten till utvecklingsfaser eller idéer om vad resultaten innebär för barnens framtid.

Denna tvärvetenskapliga forskningsinriktning intresserar sig alltså för barndomens karaktär och för barns sociala och kulturella erfarenhetsvärldar (James & Prout 1990, Halldén 2007). Barndomssociologin understryker de relationella aspekterna av att vara barn och att barns uttrycksformer måste förstås som en växelverkan mellan det specifika barnet och dess specifika omgivning (Alanen & Mayall 2001).

Förutsättningarna för denna barnforskning har formulerats i ett antal grundsatser. Två av dessa har varit av särskild betydelse i denna studie. Den ena utgår ifrån att synen på barn och ungdomar är sammankopplad med historiska, sociala och kulturella betingelser, vars betydelser heller inte kan särskiljas ifrån variabler som etnicitet, kön och klass. Den andra grundsatsen är att barn inte är passiva mottagare för de strukturer som omger dem, utan måste betraktas som sociala agenter som är med och formar sina liv (James & Prout 1990, Halldén 2007).

En kritik bland barnforskare är att migrerade barn, och då särskilt de som antas ha mycket påfrestande erfarenheter (till exempel ensamkommande) tenderar att betraktas som en enhetlig grupp. En följd av detta kan bli att dessa barns skilda erfarenheter underkommuniceras (Ensor & Gzdziaik 2010).

De ungdomar som min studie handlar om har vuxit upp i länder hårt drabbade av krig och inre konflikter. Förluster hade präglat deras barndomar. De flesta hade levt med sin familj under småbarnsåren, men våld eller hot om våld hade slitit sönder familjeband och gjort att familjer splittrats och reducerats. Till problembilden hör också att en del ungdomar levt på flykt en längre tid innan ankomsten till Sverige (Backlund m.fl. 2012, Åkerlund 2014).

Ungdomarnas samlade erfarenheter bekräftar sålunda migrerade barns generella utsatthet. Samtidigt vet vi att ensamma barnimmigranternas förmåga till anpassning och utveckling tydligt hänger samman med vilket stöd de får de första åren efter ankomsten (se t.ex. Cemlyn & Briskman 2003, Kohli 2007, Watters 2008). Trots hög psykisk belastning efter ankomsten lyckas många på sikt skapa sig en trygg och stabil tillvaro, med rätt stöd och hjälp (Eide & Hjern 2013). Det är mot denna bakgrund som studiens institutioner är av stort forskningsintresse. En

institutionsmiljö kännetecknas både av stöd och av kontroll. I föreliggande studie är syftet att nå en fördjupad förståelse av det sociala livets möjligheter och begränsningar på institutionerna.

Social agens och meningsskapande

En central fråga i denna studie är att analysera hur ensamkommande ungdomar hanterar sina förutsättningar och hur de skapar mening i sin tillvaro på institutionen (jfr Watters 2008). Med en sådan utgångspunkt har två nyckelbegrepp varit centrala i beskrivningen och analysen av studiens resultat, nämligen begreppen *social agens och mening*. Jag inleder med att diskutera social agens.

Som jag nyss nämnt har det barndomssociologiska perspektivet fungerat som en teoretisk brygga in i studien. Där har vi sett att begreppet agens har en given position. För att tydliggöra vad social agens kan sägas vara i förhållande till just ensamkommande barn och ungdomar vill jag återkoppla till Heidbrink (2014) som vänder sig emot en syn där ensamkommandes sociala agens blir något som kan förstås och sättas samman med individuella handlingar och fria val. Man kan säga att hon skriver in sig i det barndomssociologiska forskningsfältet då hon betonar att ensamkommandes sociala agens är något som sammanhanget runt dem är med om att möjliggöra eller begränsa. Vidare visar forskning att barn och ungdomar som migrerat är aktiva subjekt som agerar på grundval av de svårigheter de möter, genom att de intar olika positioner i olika situationer och förhandlar om sin egen situation (se t.ex. Ong 2003, Ensor & Gzdzia 2010). Det är dessa samlade insikter jag utgår ifrån när jag förstår ungdomarna i studien som sociala agenter.

Därmed kommer vi in på studiens andra nyckelbegrepp, nämligen dess fokus på vilka sätt mening skapas i dessa institutionsmiljöer. När jag använder begreppet mening ansluter jag mig till den amerikanske sociologen Herbert Blumers definition (1969/1998) som säger att mening skapas genom social interaktion och modifieras genom tolkning. Hur denna mening tar sig uttryck beror på i vilket socialt sammanhang den framställs, vad människorna som befinner sig där har erfarit och vilka tolkningar de gjort av sina tidigare erfarenheter.

En bärande tanke i denna studie är att social agens och mening både skapas och behöver förstås relationellt. Enligt mitt sätt att se så länkar dessa begrepp till varandra. Detta genom att förutsättningar för social agens skapar förutsättningar för mening, och i motsatt riktning ger förutsättningar som skapar mening också förutsättningar för social agens.

Sammanfattningsvis är utgångspunkten för studien sålunda att *social agens och mening realiserar i dynamiken mellan ungdomarnas levda erfarenheter, de relationer som skapas på institutionen och praktikens utformning.*

Utifrån studiens övergripande syfte har två forskningsfrågor varit centrala och legat till grund för analysen.

- Hur skapar ungdomar och personal mening i vardagen på institutionen?
- Vilka relationella samspel och sociala mönster upprättas och utvecklas på institutionen?

Kapitel 3

STUDIENS ETNOGRAFISKA DESIGN

Denna studie bygger på ett etnografiskt fältarbete. I etnografibegreppet ligger såväl den vetenskapliga undersökningsmetoden som den färdiganalyserade texten (Alvesson & Sköldberg 2008). Begreppet etnografi utvecklades av forskningsresande antropologer som genomförde fältarbeten i kulturer där de själva inte hade sin förankring. Etnografibegreppet kom senare att användas i Chicagoskolans berömda urbanstudier, liksom inom sociologi och etnologi. I dag går ett etnografiskt metodtänkande att spåra inom en rad kvalitativa forskningsdiscipliner och forskningsområden (Fangen 2005, Johansson 2009). När det gäller just barn- och ungdomsforskning har den etnografiska studien en unik position sedan länge (se t.ex. James 2007, Wickström 2013).

Som Hammersley och Atkinson (2007) lyfter fram i sitt standardverk om etnografins principer brukar etnografier ha dubbla syften. Det ena är att ge en rikhaltig och mångfacetterad beskrivning av det sociala sammanhang och den kultur som studeras. Det andra syftet är att frilägga centrala mönster och processer i det studerade med hjälp av teoretiska redskap och begrepp. Enligt Willis och Trondman (2000) skapar det etnografiska förhållningssättet, tillsammans med de frågor som driver det analytiska arbetet framåt, ovanligt bra möjligheter att bidra till teoretisk förståelse och kritisk reflektion.

Som jag behandlade i forskningsöversikten är den här studien riktad mot en relativt utforskad praktik. Än så länge finns få studier som fokuserar det sociala livet bland ensamkommande ungdomar på institution, fast det samtidigt just är så många bor. Min förhoppning är att studiens etnografiska design ska gynna

teoretiska insikter inom forskningsfältet ensamkommande barn och ungdomar.

Omfattning

Det datamaterial som denna studie bygger på har samlats in i samband med min medverkan i forskningsprojektet Ensamkommande flyktingbarn i Stockholms län (Backlund m.fl. 2012, Backlund m.fl. 2014). Som en del i detta forskningsprojekt genomförde jag ett fältarbete kopplat till två institutioner för ensamkommande ungdomar. Signifikant för etnografisk deltagande metod är att forskaren återvänder flera gånger till fältet. Detta för att lära känna deltagarna och skapa sig innehållsrika bilder av deras erfarenheter och meningsskapande (Hammersley & Atkinson 2007).

Till nämnda projekts förutsättningar hörde att datamaterialet samlades in under två avgränsade tidsperioder. Den första materialinsamlingen stäckte sig från maj 2009 till februari 2010. Under denna tidsperiod bestod undersökningsfältet av de båda boendena med 75 timmar i fält. Den andra materialinsamlingen sträckte sig mellan februari och april 2012. Då var fältet koncentrerat till flickinstitutionen med 75 timmar i fält. Sammanlagt har jag sålunda tillbringat ungefär 150 timmar i institutionerna. Arbetspassen var förlagda till eftermiddagar och kvällar. Därutöver ingår omkring 20 timmars ytterligare intervjuetid med ungdomar som flyttat ut ur boendena.

Datamaterialet består av dokumentation ifrån observationer och informella samtal med ungdomar och personal som samlats in i institutionernas vardag, samt av observationsmaterial ifrån olika typer av organiserade möten, så som personalmöten och så kallade husmöten. Materialet inkluderar även intervjuer med tolv ungdomar och fyra intervjuer med personal. Distinktionerna emellan de olika materialkategorierna kommer att beskrivas närmare längre fram i detta kapitel.

Om institutionerna

De institutioner som bildar undersökningsfältet i denna studie arbetade på uppdrag av socialtjänsten. De ingick i den kommunala ansvarskontext som jag beskrev under avsnittet det rättsliga mottagandet i det inledande kapitlet. Nedan gör jag en grundligare beskrivning av institutionerna.

Cirkeln

Cirkeln var ett gruppboende för ensamkommande ungdomar, både pojkar och flickor, i åldrarna 14-18 år. Verksamheten hade ett femtontal platser. De ungdomar som var placerade där hade ansökt om asyl i Sverige och väntade på besked om uppehållstillstånd. Meningen var att de skulle flytta därifrån när beslut om uppehållstillstånd var fattat. Sammanlagt arbetade ett femtontal personal i verksamheten, både kvinnor och män. Boendet drevs av en privat huvudman och hade uppdrag ifrån ett antal kommuner i länet. Arbetsledare för boendet var en föreståndare, vars arbetsplats var förlagd i boendet.

Nejlikan

Nejlikan var ett gruppboende för ensamkommande flickor i åldrarna 15-21 år som hade uppehållstillstånd i Sverige. Boendet hade fyra platser och drevs i kommunal regi. Fyra personal var anställda i verksamheten. Samtliga var kvinnor. Personalen gick på rullande scheman och arbetade i huvudsak en och en. Arbetsledare var en tjänsteman vid socialtjänsten som arbetade både som socialekreterare och som samordnare av insatser för ensamkommande barn och ungdomar i kommunen.

Institutionerna i jämförelse kan sammanfattas på följande sätt: Båda boendena riktade sig specifikt mot ensamkommande ungdomar och bägge fanns i storstockholmsområdet. De skilda förutsättningarna bestod bland annat av att Cirkeln var en könsblandad miljö medan Nejlikan var enkönad, bestående av flickor och med kvinnlig personal. Därtill riktade Cirkeln sin verksamhet mot asylsökande ungdomar medan Nejlikan riktade sig mot flickor med uppehållstillstånd. Cirkeln var ett större boende än vad Nejlikan var. På Cirkeln arbetade fler personal samtidigt under

dagtid. På Nejlikan arbetade personalen i regel utan kollegor. I båda boendena fanns sovande personal under natten.

Hur länge ungdomarna befunnit sig i Sverige och bott i institutionerna skiljde sig åt. Ungdomarna på Cirkeln hade nyligen kommit till Sverige. De hade bott i institutionen ifrån någon månad upp till ett halvår. På flickinstitutionen hade flickorna varit i Sverige under ett par års tid och varit placerade på institutionen mellan ett par månader upp till ett år.

Det är också motiverat att säga något om boendenas bakgrund och förankring i närmiljön. Båda boendena låg i ”vanliga” bostadsområden. Nejlikans sexrumslägenhet låg i ett område bestående av flerbostadshus. Cirkeln var en större villa belägen i ett småhusområde. I ett institutionshänseende hade bägge platserna en förhistoria. Innan Cirkeln blev ett gruppboende för ensamkommande ungdomar hade ungdomar placerade av andra orsaker bott där. Nejlikan hade fungerat som en möteslokal och social verksamhet för människor med social problematik.

En allmän iakttagelse jag slogs av i början av fältarbetet var att båda boendena smälte in och på inget sätt stack ut ifrån den omgivande bebyggelsen. Till det yttre fanns inget som avslöjade att de var hem för ensamkommande ungdomar. När jag frågade personalen om mina iakttagelser berättade de att det fanns en medveten tanke bakom denna anonymitet. Deras förklaringar gick ut på att ungdomarna inte skulle behöva känna sig annorlunda för att de bodde på ett speciellt ställe. Några nämnde också att ett gruppboende för ensamkommande ungdomar kan hamna i fokus för omgivningens ogillande. Även om inget av dessa boenden hade varit med om några incidenter i den riktningen så fanns det andra gruppboenden som drabbats.

Om ungdomarna och personalen

I det totala fältarbetet, det vill säga under de båda tidsperioderna och i de båda institutionerna, kom jag sammanlagt i kontakt med cirka 15 personal och cirka 25 ungdomar som gav sitt samtycke till att delta i studien. Alla dessa betraktar jag som informanter eftersom de på olika vis gett bidrag till studiens material. Men som det kan vara i den här typen av forskningsprojekt varierade det i

vilken omfattning jag kom att träffa var och en. När det gäller ungdomarna var vissas deltagande ganska tillfälligt medan jag kunde följa andra under en längre tid. Några ungdomar var så till vida deltagare i studien först på Cirkeln och sedan på Nejlikan. Som jag tidigare nämnt träffade jag en del ungdomar också efter att de flyttat vidare ifrån boendena.

Även boendepersonalens deltagande varierade i omfattning. Då jag i den första fältperioden ville få en bredare förståelse för deras arbetsfält hade jag fler men ytligare kontakter än då jag återvände till ett av boendena – flickinstitutionen - för att fördjupa studien.

Tillträde

I planeringsfasen kom jag att besöka tre institutioner för att tala med cheferna i verksamheterna om den tänkta studien. På dem alla ställde man sig positiv till projektet. En vanlig reaktion jag mötte var att det är angeläget att få mer kunskap om hur ungdomar som kommit ensamma till Sverige uppfattar sin nya tillvaro. Två av dessa institutioner blev sedan mina slutliga fältmiljöer. Urvalet hade dels att göra med praktiska omständigheter, dels med hur mycket tid som fanns till förfogande i projektet.

I nästa steg träffade jag personalgrupperna i de bägge institutionerna. Förutom att ge information om studien besvarade jag deras frågor, vilka bland annat handlade om deras eget och ungdomarnas deltagande.

Därefter presenterade jag studien för ungdomarna. För att alla skulle kunna tillgodogöra sig informationen fanns tolkmöjligheter för de som behövde information på sitt eget språk. Enkelt formulerat berättade jag att jag forskade om ungdomar som flytt till Sverige på egen hand och om vad som händer i deras nya liv. Vid samma tillfälle fick ungdomarna även ta del av en skriftlig information om studien på lättförståelig svenska. Eftersom ungdomarna befann sig i en beroendeposition i förhållande till lagstiftningen och samhällets insatser var det också viktigt att tydliggöra att studien var fristående ifrån såväl institutionernas verksamheter som socialtjänstens och Migrationsverkets handläggning och beslut. Trots mina ansträngningar är det tänkbart

att vissa ungdomar kan ha knutit förhoppningar till studien, alternativt känt en oro inför att delta i den.

En tid efter att ungdomarna fått studien presenterad för sig återkom jag till institutionerna för att höra mig för om var och ens samtycke. I ett av boendena var det en pojke som sa att han inte ville vara med. Honom har jag inte skrivit om. Däremot var det oundvikligt att vi träffade varandra under fältarbetets gång. Då bemötte jag honom som de andra ungdomarna, men utan att rikta mitt direkta intresse mot honom som person. Ingen av de övriga ungdomarna avböjde medverkan, men jag betonade att de kunde fortsätta ställa frågor om studien och ändra sig om sitt deltagande när som helst. Därefter såg jag på ungdomarnas samtycke som en överenskommelse som uppstod i stunden, och som jag sedan hade en kontinuerlig uppmärksamhet på under fältarbetet. Se vidare diskussion under etikavsnittet.

Deltagande observation

Ordet deltagande observation säger något om forskarens sätt att arbeta. Det hänvisar till den komplexa balansakten att vara bland människor och delta i deras interaktion, samtidigt som man är där för att studera och observera dem (Fangen 2005). Fangen ser den deltagande metoden som ett sätt att kontextualisera undersökningsområdet för läsaren, vilket då inte är strukturerat av forskaren. Deltagande observation passar i forskning på okända fält där mycket av vad som förekommer kan antas vara okänt och där forskaren behöver bygga upp en egen kompetens för att formulera sina forskningsfrågor. Deltagande observation är också lämplig om de som deltar i studien kan ha svårt att formulera svar på frågor (Björklund & Hannerz 1992).

Fältforskning med forskardeltagande i den studerade miljön har setts som ett ideal inom den barndomssociologiska vetenskapsgrenen. Detta för att involvera barn och ungdomar i forskningsprocessen och för att komma åt och urskilja deras perspektiv (Christensen & Prout 2002, James 2007). Genom åren har det förts en debatt bland forskare som rör sig inom detta fält om i vilken mån man lyckas förverkliga dessa ambitioner. Vissa hävdar att forskarens närvaro i barnens egna miljöer är högst betydelsefull,

inte minst för barndomssociologins teoriutveckling (se t.ex. Cheney 2011, Punch, 2012). Andra är tveksamma till om ett sådant tillvägagångssätt är bättre än andra undersökningsmetoder (se t.ex. Holland m.fl. 2010, Gallagher m.fl. 2012). Har den deltagande metoden använts väl naivt, undrar till exempel de engelska barndomssociologerna Lesley-Anne Gallacher och Michael Gallagher (2008) och hävdar att deltagande observation knappast är mindre problematisk än andra metoder.

Även jag anser att den deltagande observationen (liksom alla andra metoder) är behäftad med metodologiska utmaningar. Men trots att angreppssättet inte är oproblemiskt föll valet här på att göra en deltagande observationsstudie. Detta eftersom studiens syfte och frågeställningar fordrade ett erfarenhetsnära metodperspektiv som innefattade samspel, dialog och direktkontakt med forskningsfältet. Därigenom var den deltagande observationen adekvat i studien.

I deltagande observation är gestaltningen av observatörsrollen möjlig att utforma på olika sätt. Den innehåller egentligen två parallella processer, i vilka deltagande och observation i viss mening står i kontrast till varandra (DeWalt & DeWalt 2011). Min egen grad av delaktighet i fältmiljön varierade från situation till situation. Utifrån Hammersleys och Atkinsons (2007) fyra definitioner av observatörsrollen; *fullständigt deltagande* (eng. "complete participant"), *deltagare som observatör* (eng. "participant as observer"), *observatör som deltagare* (eng. "observer as participant") och *fullständig observatör* (eng. "complete observer"), vill jag beskriva att min närvaro på fältet fanns i gränslandet mellan att vara en observerande deltagare och en deltagande observatör.

Därtill skiljde sig karaktären mellan fältarbetets första och andra period åt en del. Under den första fältperioden var uppgiften att med institutionen som plattform studera ensamkommande ungdomars erfarenheter i förhållande till deras förflutna och det nya sociala sammanhang de trätt in i. I detta ingick att få en översiktlig bild av institutionernas betydelse som platser och sociala fält. I inledningen av fältarbetet ställde jag mig grundläggande frågor så som: Hur ser den här platsen ut? Vad händer här? Vad gör människorna här? Hur görs det? Varför görs

det på detta sätt? När studien framskred utformades frågorna mot en tydligare inriktning att fokusera vilka relationella samspel och sociala mönster som utvecklades på institutionen.

Observationsdokumentationen består av att jag gjort fortlöpande fältanteckningar under min vistelse i fältmiljön. I min vardagliga närvaro använde jag ingen teknisk utrustning. Det var något jag efter övervägande tog ställning för att inte göra. Med tanke på ungdomarnas utsatta position bedömde jag att ett sådant arrangemang skulle kunna bli alltför störande för dem. Denna bedömning hänger samman med studiens etiska förutsättningar, vilka diskuteras mer grundligt i det avsnitt som följer. För att dokumentera skrev jag i stället fortlöpande anteckningar.

Jag tog inspiration av och kombinerade Leonard Schatzman och Anselm Strauss (1973) och Roger Sanjeks (1990) idéer om hur man som observatör i fält kan strukturera sina anteckningar. En schematisk beskrivning av hur fältanteckningarna vuxit fram kan kategoriseras i tre nivåer. Den första nivån, *skissade anteckningar* (eng. "scratch notes"), utgjordes av anteckningar ifrån mina första intryck av vad som sagts och ägt rum. I några korta penseldrag tecknade jag snabbt ner ord, fraser och specifika citat samt vilka personer som närvarade vid det aktuella observationstillfället. Sådana anteckningar gjorde jag ibland i situationerna, ibland i boendenas personalrum. Efter arbetsdagens slut gick jag igenom anteckningarna och la till den information som inte hunnits med i stunden. Dagen därpå renskrev och vidareutvecklade jag dem. Den andra nivån, *metodologiska anteckningar* (eng. "methodological notes"), innehöll påminnelser och planering av det fortsatta arbetet samt egna reflektioner och förslag på vilka analytiska spår som kunde finnas vid den första anblicken på dokumentationen. Den tredje nivån, *analytiska anteckningar* (eng. "analytic notes"), bestod av försök att härleda mening ur grupper av observationsanteckningar.

Samtal och intervjuer

Det var den dagliga samvaron och alla småkonversationer som hela tiden pågick som gav mig det mesta materialet. De här dialogerna kom till stånd både som enskilda samtal och samtal i grupp. När

flera ungdomar var samlade var det självklart att de pratade lika mycket med varandra som med mig. I dessa dialoger kunde jag också ta upp sådant som jag sett och hört vid andra tillfällen och därigenom få respons på mina iakttagelser. Som Fägerborg (2011) påpekar ger gruppsamtal också goda möjligheter för deltagarna att ge varandra impulser som leder samtalen vidare. Samtalen med personalen skedde i lugna perioder under våra arbetsdagar. De var spontana dialoger som spretade åt olika håll, men som ofta kom att landa i deras reflektioner kring sitt arbete.

Därutöver förde jag samtal som kan karaktäriseras som intervjuer. Jag tillfrågade 14 ungdomar om intervju. Tolv av dem sa ja och de intervjuades vid 1-3 tillfällen per person. Fyra av dessa intervjuer genomfördes med hjälp av tolk. I övriga fall avböjde ungdomarna tolk. Dessutom innehåller materialet fyra intervjuer med personal.

När jag på detta sätt gör en definitionsmässig skillnad mellan intervjuer och alla övriga samtal som förekom i min närvaro är det samtidigt en något konstruerad beskrivning av hur jag samlade in den här sortens datamaterial. Vad som dock utmärkte de samtal jag benämner intervjuer var att det var jag själv som tog initiativ till dem, och att de inte alltid men ofta var enskilda samtal.

Valet att göra intervjuer med ungdomarna ger anledning att föra en diskussion om barns röster - eller i det här fallet närmare bestämt ungdomars röster. Just frågan om *röst* är ett debatterat ämne inom barndomsociologin, med tydlig anknytning till antropologernas fråga om så kallad representation (se t.ex. James 2007, Alanen 2011, Spyrou 2011). Komulainen (2007) rannsakar den idé som säger att det alltid är ”bra” att lyssna på barn. Det behöver inte vara så, menar hon. Ibland kan det göra mer skada än nytta för dem. Här har jag dock valt att genomföra intervjuer med ungdomarna. Detta mot bakgrund av att språk och röst trots allt är ett viktigt medium för kommunikation och representation. Det som gör intervjun till en tillgång i ett etnografiskt arbete är att den presenterar en förståelse för hur människor sätter ord på sina erfarenheter och känslor (Fangen 2005).

Ungdomarna fick bestämma platsen för intervjuerna. De flesta intervjuer skedde i deras rum på boendet. Om de hade flyttat

därifrån träffades vi i deras nya bostad. Därutöver gjordes ett fåtal intervjuer på min ordinarie arbetsplats.

Vid det första intervjutillfället utgick jag ifrån några övergripande teman som jag ville tala med ungdomarna om. De kretsade kring deras bakgrund och familjeförhållanden. I de påföljande intervjuerna var samtalen friare. Den föregående intervjun kunde ha gjort mig nyfiken på något jag ville veta mer om, men lika viktigt var att låta ungdomarnas egna tankar om vad de ville tala om just då få utrymme.

Intervjuerna med personalen byggde på mina frågor om hur de såg på innehållet i sitt arbete och hur de såg på ungdomarna och deras behov.

Efter godkännande spelades intervjuerna in, vilka jag har transkriberat. I en del citat är språket redigerat för att göra dem lättare att läsa. En invändning mot detta förfaringsätt är att autenticiteten går förlorad i ett justerat språk. Jag har ändå valt att göra smärre språkjusteringar, i försök att återge meningsinnehållet i citaten så nära jag kunnat. I nästa avsnitt beskriver jag utförligt hur jag förhållit mig till och behandlat mina olika materialkategorier och hur jag analyserade materialet i sin helhet.

Den analytiska processen

Den etnografiska ansatsen innefattar att katalogisera, systematisera och bygga upp bilder av den sociala livsmiljö som studeras (Johansson 2009). Karakteristiskt för ett etnografiskt förhållningssätt är att analysarbetet inleds redan när forskaren börjar samla in sitt material och att datainsamling och analys vävs in i varandra (Fangen 2005). I enlighet med detta har jag gjort många analytiska val under arbetets gång. I framskrivandet av studiens resultat har jag influerats av Clifford Geertz (1973) som betonar att styrkan i en etnografisk framställning ligger i att den kan åskådliggöra den studerade verkligheten igenom *täta beskrivningar* (eng. "thick descriptions"). Täta beskrivningar är noggranna redogörelser för sociala fenomen där olika betydelser lagras sig på varandra. Geertz tillvägagångssätt räknas som ett exempel på vad som benämns som den *tolkande casemetoden* (Fangen 2005).

Som framgått har jag tagit hjälp av en uppsättning olika materialkategorier i studien. Det är sålunda i kombinationen och i dynamiken mellan dessa olika metodologiska källor som analysprocessen har genomförts. Analysen har vuxit fram i skrivandet (jfr Ehn & Klein 2007). Den process jag fortsättningsvis beskriver har fortgått under en lång tidsperiod.

Under fältarbetet analyserade jag det insamlade datamaterialet fortlöpande. Jag reflekterade observationerna gentemot samtalen och intervjuerna och tvärtom. Som tidigare nämnts strävade jag efter att återkoppla mina pågående analyser till deltagarna under fältarbetets gång. Den respons ungdomarna och personalen då gav gjorde att jag kunde spinna vidare på de analytiska teman jag funnit, alternativt omvärdera dem. När det stod klart att datamaterialet skulle användas till detta licentiatprojekt tog jag ett samlat grepp på materialet för att försöka titta på helheten med nya ögon.

I en första sortering valde jag sedan att separera de olika materialkategorierna. Jag grupperade respektive material utifrån vilka specifika teman jag kunde urskilja och sorterade dessa teman utifrån vilka som hörde ihop och vilka som kontrasterade. I nästa steg sammanförde jag återigen de olika materialen och började leta efter samband och motsatser dem emellan, och mellan ungdomarnas och personalens representationer. Detta ledde analysen vidare till att också ta fasta på betydelseförskjutningar och frågor som skapade explicita eller implicita dilemman. I detta skede växte det fram en struktur kring hur jag skulle presentera materialet. Det var i samband med denna fas i analysarbetet som jag såg behovet av att koppla studien till forskning som inte direkt relaterar till ensamkommande, men som kom att knyta an till de teman som växte fram i analysen.

Ett viktigt klagörande är att mitt primära fokus inte har varit att göra en jämförande analys mellan de olika institutionerna. Detta betyder att mitt syfte inte heller har varit att explicit betona uttryck för flickors och pojkars skilda könspositioner. Även om studiens ansats gett möjlighet att ställa ensamkommande flickor och flickinstitutionen i förgrunden är det snarare likheterna än skillnaderna mellan flickornas och pojkarnas sätt att agera och

förhålla sig till sin sociala verklighet som synliggörs i analysen av mitt totala material (jfr Kasselias Wiltgren 2014).

I det som är studiens slutliga tolkning har jag grupperat och sammanfattat det sammanlagda materialet i mönster och avvikelser från mönster. I framskrivandet av de empiriska kapitlen skiftar jag mellan specifika och sammanfattande beskrivningar, men för att levandegöra mina tolkningar kommer jag presentera många situationsbeskrivningar. I anslutning till de utvalda exemplen framgår vilken sorts materialkategori de är hämtade ifrån.

Att studera ungdomars sociala liv ur ett deltagande perspektiv

I detta avsnitt är avsikten att presentera och diskutera vad jag sett som studiens metodologiska utmaningar och hur jag har förhållit mig till dem.

På fältet fanns en språklig mångfald. Språk blandades, samtidigt eller om vartannat. Svenska var emellertid det allmänt talade språket. Personal och ungdomar pratade oftast svenska med varandra, om de inte hade en gemensam språkbakgrund vilket också förekom. Likaså pratade ungdomar från olika språkområden för det mesta svenska, men emellanåt även engelska, med varandra. Så långt hade jag inga större svårigheter att hänga med i samtalen.

Men bland ungdomarna fanns också de som delade eller i varje fall förstod varandras förstaspråk. Av naturliga skäl använde de sitt gemensamma språk när de pratade med varandra. Att jag själv inte kunde något av ungdomarnas förstaspråk var förstas ett problem. Det förekom alltså konversationer, vars innehåll jag gick miste om. Hur skulle då detta hanteras? I början av fältarbetet försökte jag försynt fråga ungdomarna vad de talade om allteftersom deras samtal löpte på eller klingade av. »Vi pratar svenska så Eva-Marie förstår«, kunde det låta när ungdomarna själva tog ansvar för att jag skulle kunna följa med i samtalen. Den omtänksamheten förstod jag kom sig av deras egna erfarenheter av att hamna vid sidan av ett samtal när de inte riktigt behärskade språket. Samtidigt insåg jag att det fanns en risk att mina inpass distraherade ungdomarna när de pratade sitt eget språk med varandra. Snart övergick jag därför till

att öka uppmärksamheten på vad deras gester, minspel och kroppsspråk signalerade i dessa situationer.

En annan metodologisk utmaning var hur jag i min position som vuxen svensk skulle få tillgång till ungdomarnas sociala liv med varandra, och förstå på vilka sätt det fick betydelse för dem. Inom det barndomssociologiska fältet förs en diskussion huruvida man som vuxen forskare kan/ska "*go native*" för att försöka smälta in i barns och ungdomars inbördes kamratkulturer och utforska dem från insidan (se t.ex. Christensen 2004, Raby 2007, Thomas 2007). Raby anser att en strategi ifrån forskarens sida om att "*go native*" är särskilt känslig när det gäller just ungdomar. Detta eftersom de kan värja sig när vuxna anstränger sig för att passa in i deras kultur. Jag tolkar Rabys resonemang som att sådana försök kan uppfattas som en falsk förespegling om maktutjämning, vilket inte gynnar utan snarare sätter käppar i hjulet för forskarens deltagande. Är det överhuvudtaget möjligt för vuxna att förstå ungdomars sociala världar? frågar sig den amerikanska migrations- och ungdomsforskaren Amy Best (2007). Svaret hon ger är bekräftande, samtidigt som hon betonar att den ojämlikhet som alltid ligger i dessa förutsättningar behöver erkännas och skrivas fram.

Själv intog jag inte en position där jag försökte "bli" som ungdomarna. Den möjligheten såg jag som obefintlig med tanke på de erfarenhetsmässiga skillnader som fanns mellan oss. Min ambition har däremot varit att skildra deras erfarenhetsvärldar och tolkningar av verkligheten på ett sätt som gör att deras handlingar och perspektiv framstår som begripliga (se t.ex. Geertz 1973, Runfors 2001). Det betyder att det kom an på mig att försöka skapa ett förtroende som gjorde detta möjligt.

I början av fältarbetet kunde jag märka att vissa ungdomar höll en viss distans till mig. Allteftersom fältarbetet rullade på avtog den mer och mer. När vi lärde känna varandra bättre visade alltfler en nyfikenhet på mig som person. Att jag har en dotter som är i samma ålder som de själva gav till exempel upphov till fortsatta samtal om ungdomars liv och villkor. I de här samtalen hände något. Det finns ett symboliskt värde i att dela erfarenheter med varandra. Det ökar möjligheterna för ömsesidig förståelse (Ehn & Klein 2007, Wickström 2008).

Ibland fick jag rollen som lyssnare, när ungdomarna gjorde jämförelser mellan olika levnadssätt och berättade hur de såg på Sverige och svenskarna. I sitt innehåll handlade dessa samtal om många olika saker: Om hur man tar hand om gamla och vilket ansvar man känner för sina familjemedlemmar. Om hur man pratar med sina grannar. Om på vilket sätt religionen har plats i livet. Och mycket annat. Dessa samtal engagerade ungdomarna, och för mig blev de viktiga eftersom de gav mig insikter om hur ungdomarnas nya livssammanhang framträdde för dem och gjordes tillgängligt för en kontrastering (jfr Nyberg 2000).

Ett annat sätt jag använde för att handskas med obalansen oss emellan var att försätta mig i situationer där ungdomarnas kunskaper om vad som skedde överträffade mina egna (jfr Fangen 2005). Det medförde till exempel att vi satt en hel del framför datorn, att vi tittade på utländska filmer eller att vi lagade mat från deras tidigare hemländer.

Fältarbetets etik

Materialet är behandlat utifrån vetenskapsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (2002). Barn som informanter aktualiserar och väcker många forskningsetiska frågor (Christensen & Prout, 2002). De etiska frågor jag haft att handskas med i denna studie har funnits med under hela forskningsprocessen och mycket av det jag hittills skrivit om i detta kapitel faller under etikens område. I detta avsnitt väljer jag att samla några etiska betingelser som jag särskilt vill belysa.

I etikprövningslagen (SFS 2003:460) likställs den som fyllt femton år med en vuxen genom att den unge har rätt att själv samtycka till att delta i forskning, givet att den förstår vad samtycket innebär. Därmed åligger det forskaren att bedöma om barn som fyllt femton år har kapacitet att förstå samtycket (Schiratzki 2011). Min bedömning var att ungdomarna hade förmåga att besluta om sitt deltagande i studien. Likväl är praktiken runt ett informerat samtycke mer problematisk än vad regelverket klarar av att föreskriva.

Var går till exempel gränserna mellan att bjuda in, uppmuntra och övertala, är en fråga som Gallagher m.fl. (2012) lyfter fram. Tidigare har vi sett att vissa ungdomar höll en viss distans till mig, särskilt i början av min närvaro i deras institutioner. Möjligen var det en signal om att de kände en ambivalens kring sitt deltagande.

För deltagarna i denna studie har min närvaro också inneburit att det gjordes forskning i deras hem, alternativt på deras arbetsplats. I båda fallen kan detta väcka obehag men när en sådan närvaro sker just i det egna hemmet kan den också uppfattas som ett intrång i privatlivet. Kanske i synnerhet om man bor någonstans där man själv inte känner sig riktigt hemma.

Så även om jag försökte vara sensitiv och tyda underförstådda tecken på när ungdomar och personal markerade rätten till personlig integritet fanns det säkert tillfällen då min närvaro kan ha upplevts som påfrestande.

Ytterligare en etisk fråga som funnits med under fältarbetet handlar om att ensamkommande ungdomar har svåra livsupplevelser bakom sig. Från tidigare forskning vet vi att de kan vara deprimerade och ledsna. Det finns också en risk att samtal om svåra händelser väcker känslor och startar processer som lyssnaren inte har kontroll över. Detta försökte jag hantera genom att vara mottaglig när ungdomarna markerade gränser för vad de inte ville tala om. När de kom in på svåra saker försökte jag sammanfatta samtalet på ett sätt som jag hoppades bidrog till att de kunde lämna det utan alltför mycket negativa känslor. Vid behov mobiliserade jag, efter ungdomarnas godkännande, de vuxna som fanns i deras närhet för att de skulle kunna fånga upp reaktioner i efterhand.

En annan etisk problemställning är om det överhuvudtaget är lämpligt att göra ett fältarbete bland en så utsatt grupp som ensamkommande ungdomar är, inte minst om de ännu inte vet om de kan vara kvar i ankomstlandet, vilket var fallet för de asylsökande ungdomarna som bodde på Cirkeln. Vägledande i mina försök att finna en lösning på denna fråga har varit att skriva så varsamt och inkännande jag kunnat om dem - utifrån deras perspektiv och erfarenheter.

Mot samma bakgrund ställer den här typen av studie extra höga krav på att de som deltar i den ska kunna garanteras konfidentialitet. Det var därför självklart att ge institutionerna

fingerade namn. Av samma skäl har jag så långt som möjligt avidentifierat alla personer i studien, både ungdomar och personal. Jag har också förändrat andra typer av bakgrundsfakta för att minska risken att deltagarna ska kännas igen.

Sist men inte minst kan de etiska reflektionerna i denna studie lyftas upp till en högre nivå. Forskning på barn erbjuder kommentarer på vuxenvärldens stora frågor (James 2007). I detta sammanhang bör man exempelvis vara medveten om att valet av forskningsfråga/problem kan få konsekvenser för de barn och ungdomar som är föremål för forskningsintresset. När Heidbrink (2014) studerade ensamstående barnimmigranter i USA blev hon varnad för att hennes forskning kunde bli alltför kontroversiell. Även hos oss i Sverige finns värderingsfriktioner och politiska aspekter insprängda i forskningsfältet ensamkommande barn och ungdomar.

Vad jag sammanfattningsvis ändå vill säga är att forskningen inte bör backa för att den innehåller etiska implikationer. Med den utgångspunkten vill jag tro att de etiska implikationerna i studien uppvägs av dess vetenskapliga bidrag.

Härmed har jag presenterat studiens utformning. I de tre kommande empiriska kapitlen beskriver och analyserar jag det etnografiska material jag samlat in.

Kapitel 4

DEN FÖRHANDLADE VARDAGEN

När den tidigare presenterade nordamerikanska antropologen Lauren Heidbrink (2014) för en diskussion om synen på barn som flytt utan medföljande föräldrar delar hon upp den diskussionen i två spår. Dels framhåller Heidbrink att de ensamkommande barnen utmanar dominerande föreställningar om vad ett barn är och hur ett barn kan och bör agera. Dels utmanar deras situation visioner och ideal om att kärnfamiljen är den sociala institution, i vilken barn ska växa upp och fostras. Även om man inte ska sätta likhetstecken mellan svenska och nordamerikanska förhållanden är det rimligt att anta att sådana föreställningar återspeglar sig i synen på vilka frågor som en institution för ensamkommande ungdomar i Sverige har att hantera.

I detta första empiriska kapitel är syftet att ta ett brett grepp kring den sociala vardagen på de studerade boendena. Kapitlet kretsar kring temana struktur, rutiner, aktivering och delaktighet och jag analyserar dessa teman genom både ungdomarnas och personalens perspektiv. Dessa teman har utvunnits i analysen, utifrån intresset av att identifiera och belysa hur vardagslivet på institutionerna tydliggjordes och organiserades. På så sätt fångar dessa teman in vilka grundläggande sociala förhållanden och ideal som var knutna till mitt undersökningsfält.

Struktur och rutiner

I mina första kontakter med fältet reagerade jag på att den vardag som fortgick där innehöll förvånansvärt få överraskningar. Detta första intryck kan delvis ha färgats av att det inte riktigt låg i linje med vad jag väntade mig i uppstartsfasen av projektet. Innan jag

påbörjade studien hade till exempel människor jag talat med förklarat att ett gruppboende för ensamkommande ungdomar kan vara en ganska stökig plats, med bråk och konflikter. I denna jämförelse framstod tillvaron på de båda boendena varken som stökig eller orolig. Mina inledande fältanteckningar beskriver att på Nejlikan var det väldigt lugnt. På Cirkeln var det mer liv och rörelse, men knappast oordning och kaos.

I båda boendena var vardagen ganska inrutad, för både ungdomar och personal. Till personalrutinerna hörde förutom deras schemaläggning, veckovisa möten och handledningstillfällen. Inom dessa ramar hade personalen ett personligt handlingsutrymme att utforma arbetet efter eget huvud. För ungdomarnas del var den mest påtagliga dagsrutinen att de gick i skolan på dagarna. Därefter förflöt eftermiddagar och kvällar på ett ganska likartat sätt med middag och läxläsning.

Däremellan fanns det tid att vila, titta på tv eller bara umgås. Ibland gjorde ungdomarna någon kvällsaktivitet, antingen tillsammans eller på egen hand. Därutöver skulle ungdomarna delta i och sköta olika typer av hushållssysslor. Rutinerna runt dessa såg ut på lite olika sätt i de båda boendena men i huvudsak handlade ungdomarnas arbetsuppgifter om att de skulle städa, laga mat och tvätta. Följande utdrag ur en intervju med Fredrika, personal på Nejlikan, visar hur personalen ofta resonerade kring de här frågorna.

»Det är viktigt att vardagen är strukturerad, när allt annat är nytt. Det kan man behöva när man är ensam i ett nytt och främmande land«, förklarar Fredrika för mig när jag frågar hur de arbetar med ungdomarna. På detta uttalande följer sedan en lite längre förklaring där hon berättar hur personalen på olika sätt kan bidra till att ungdomarna får vanor och struktur i sin vardag, genom att de tas med och får utföra olika slags hemarbete i boendet. Fredrika är noga med att betona att detta inte handlar om att personalen vill slippa att själva utföra den här typen av sysslor. Nej, motivet handlar om att ungdomarna ska känna sig hemma och behövda. Dessutom säger Fredrika, »behöver alla hjälpas åt för att allt ska fungera. Det brukar

bli bra samtal när en ungdom och en vuxen gör saker på tu man hand«, fortsätter hon. Att samlas runt en uppgift där samtalet inte är huvudsaken kan faktiskt göra att man kommer närmare varandra, förklarar hon strax därpå. Men ibland kan personalen stöta på motstånd hos ungdomarna, berättar hon också. De kan till exempel fråga: »Vad ska ni göra här då? Det är ju ni som är personalen?«

Samtalsämnet Fredrika tar upp i den här intervjun var ett vanligt förekommande ämnesval när personalen beskrev innehållet i sitt arbete med ungdomarna. Att våra samtal ofta kretsade kring struktur och rutiner förekom oavsett om man liksom Fredrika var förespråkare för dessa aspekter eller om man tillhörde den personal som ansåg att det fanns viktigare saker att lägga fokus på. Men att som Fredrika betona att ensamkommande ungdomar behöver en stabil vardag som ska kompensera deras »otrygga situation« var det många i personalen som skrev under på.

Fredrikas utsaga kan läsas på två sätt. Dels beskriver hon hur de dagliga rutinerna kan ge personalen möjligheter att närma sig ungdomarna och utveckla en personlig relation med var och en av dem. Dels får hennes resonemang bilda exempel på hur personalen framställde hushållssysslorna som ett medel i sig för att ge ungdomarna mening och kontinuitet i sin nya vardag. En central del i denna eftersträlvade struktur var alltså att personalen ville involvera ungdomarna i olika sorters hushållsarbete. Nästkommande situation, beskriven i mina fältanteckningar, visar ett exempel på hur ungdomarna hanterade detta.

Det är torsdag eftermiddag på Nejlikan. Från Aminas rum hörs musik och hon kommer ut från sitt rum med en hög kläder som hon trycker ner i en tvättpåse. Pia, som har eftermiddagspasset den här dagen ser vad Amina håller på med. »Du kan ställa den därinne så länge, tills du ska tvätta«, säger hon och pekar mot städförrådet. Amina tar med sig hela rasket in i förrådet och när hon kommer ut därifrån förstår jag att hon verkligen är i städtagen och tänker städa hela lägenheten. Hon sätter i gång i hallen, och börjar med att sortera bland skorna som står lite huller

om buller. »Vems är de här?« undrar hon om ett par skor. När ingen av oss andra kan svara på vems skorna är går hon resolut iväg och ställer in dem i garderoben. När hallen är klar fortsätter hon med vardagsrummet. Under tiden står dörren till hennes rum på glänt och musik sprider sig genom lägenheten. På samma gång som Amina småsjunger med i musiken våttorkar hon vardagsrummet. Därefter är det dags att damma. Systematiskt låter hon dammtrasan svepa över soffbord, bokhylla och tv-bänk. Till och med hyllplanet under tv:n ska bli dammfritt. Jag blir nyfiken och frågar Amina hur det kommer sig att hon plötsligt sätter igång att städa. Hon förklarar att det egentligen är först på lördag som det är hennes tur. Men vem vill göra något så tråkigt på en lördag? Det är lika bra att bli av med det redan idag.

Mina fältanteckningar innehåller ett flertal liknande episoder, där ungdomarna självmant tog sig an olika hushållssysslor i boendemiljön. Själv var jag närmast förvånad över att deras deltagande i detta arbete flöt så friktionsfritt som det gjorde. Inte heller i mina intervjuer och samtal med ungdomarna var hushållsarbetet ett särskilt omdiskuterat samtalsämne. Tvärtom fick jag klart för mig att många var vana vid att hjälpa till hemma på olika sätt. Detta exemplifierar Madina i en intervju, när jag frågar henne om hon tror att hon skulle vara mogen att bo själv: »Ja, vet du, när jag kom till Sverige hade jag kunnat flytta till en egen lägenhet direkt. Jag kunde diska när jag var tio, elva år. Jag kunde städa, jag kunde tvätta. Mammans kläder. Och pappas kläder också. Jag kunde laga mat. Inte riktig mat men jag kunde steka omelett och potatis och göra sallad.«

Likväl finns det anledning att beskriva hur den spänning som trots allt kunde finnas kring de här frågorna kom till uttryck i samspelet mellan ungdomar och personal. En eftermiddag när jag kommer till Nejlikan så är Signe, som arbetar den här eftermiddagen, inte på sitt bästa humör. Flickorna är inne på sina rum och tar det lugnt efter skolan. Signe möter mig redan i dörren med att irriterat säga: »Jag har tagit hand om hela disken här nu. Det såg för djävligt ut. Tjejerna äter på kvällarna och hinner inte

diska innan dom ska iväg på morgonen. Diskbänken var en enda röra av odiskade tallrikar och byttor.«

Detta är ett exempel på en situation då flickorna på Nejlikan hade gjort ett ganska tydligt ”regelbrott”, som just i detta fall handlade om att de skulle hålla rent och plocka undan efter sig. Situationen kan därmed användas som ett exempel på hur personalen hanterade olika slags missnöje med flickorna. Det som hände efter att flickorna vaknat var nämligen att Signe inte med en min visade den irritation hon dessförinnan hade visat mig. Visserligen kan ilskan ha runnit av henne, men den poäng jag vill få fram är att Signes sätt att inte ta upp ”problemet” med flickorna själva var ett mönster som återkom hos personalen, när de av olika skäl inte var nöjda med flickorna.

Så småningom blev det uppenbart att flickorna navigerade kring olika slags regler och rutiner på mer subtila sätt än vad situationen ovan visar. Här följer några exempel hämtade ur fältanteckningarna.

En kväll blir Jamila sugen på falafel. Hon rör ihop smeten och häller olja i stekpannan. Men innan hon börjar steka går hon ut ur köket. Efter ett tag ropar Pia, som står en bit därifrån: »Jamila! Tänk på oljan här!« Minuterna går. Det börjar osa i köket så när Jamila inte verkar komma tillbaks börjar Pia rulla hennes falafelsmet till små bollar som hon lägger i den rykande pannan. »Nu gör jag väl fel också«, säger Pia småleende till mig. Efter ett par minuter återvänder Jamila till köket och ser att Pia står och steker. Jamila går fram till spisen och inspekterar. »Blir det bra?« undrar Pia. »Jodå, det ser bra ut«, försäkrar Jamila och vänder ut från köket igen.

En annan kväll hör jag ett samtal mellan Madina och Barbro (personal) när de precis slagit sig ner i soffan i vardagsrummet, som den här dagen är ganska stökigt. Madina sänker rösten och viskar till Barbro. »Vi måste skriva en lista på det här. Så att alla vet vem som ska städa.« »Jag vet«, svarar Barbro och nickar. »Vi är lika, du och jag. Vi tycker inte om när det är rörigt.« De nickar

ikapp. En stund senare får Madina ett ärende ut i köket. »Kom«, hör jag henne ropa till Barbro, »jag ska visa dig nåt hemskt«. Barbro kommer efter. Inne i köket har Madina öppnat ugnsluckan och i ugnen står en form med fisk sedan gårdagen.

Om vi betraktar dessa situationer ur flickornas position, vilka betydelser kan de då ges? Till den första situationen är två underförstådda förbehåll knutna. Dels var det inte meningen att personalen skulle passa upp och serva ungdomarna med olika saker. Dels skulle ungdomarna ta ansvar för att sådant som de påbörjat också skulle slutföras. Här har vi alltså sett hur Jamila satte i gång ett eget initiativ och därefter avlägsnade sig ifrån situationen. På så sätt fick hon Pia att lite motvilligt överta hennes matlagning. När Jamila sedan återvände till köket och kunde bekräfta resultatet (färdigstekt falafel) framstod denna situation som en tyst förhandling om gränser. Typiskt för exempel som detta var att det inte fanns några stora åthävor kopplade till ungdomarnas handlingar. De gav därför heller inte personalen någon påtaglig anledning till korrigerings.

Den andra situationen jag beskrivit, där Madina och Barbro sitter och pratar i soffan och Madina strax därpå hittar gårdagens fiskgratäng i ugnen är ett exempel på hur ungdomarna kunde använda rådande ideal i boendet och presentera dem i en egen tappning. I denna situation kan man säga att Madina gav idealet om städning sin legitimitet. En intressant nyans man emellertid kan avläsa i den inledande dialogen var det faktum att Madina här viskade till Barbro. Den viskningen kan ses som att detta var ett erkännande som de andra flickorna inte skulle höra. Så kan Madinas uttalande också tolkas som en individuell markering om att etablera individualitet i det kollektiva och som ett sätt för henne att närma sig Barbro.

Nu var det inte bara ungdomarna som manövrerade runt vardagens rutiner på olika sätt. I realiteten kunde även personalen agera pragmatiskt i förhållande till dem. Låt mig belysa detta med principen som sa att flickorna på Nejlikan skulle laga middagsmaten. Den principen skulle nämligen visa sig vara elastisk. För exempelvis Gordana som arbetade på Nejlikan var den

här principen inte skriven i sten. Snarare tvärtom, tyckte jag mig kunna se allteftersom. När Gordana arbetade var det med andra ord hon som stod för matlagningen. Hon kom själv in på saken med mig vid ett par tillfällen. I dessa samtal förklarade hon att hon inte hade något emot att laga mat. Och eftersom flickorna hade läxor och var trötta när de kom hem från skolan så föll det sig naturligt för henne att ta hand om maten. Egentligen, förstod jag på henne, så reserverade hon sig emot regeln som sa att flickorna skulle sköta matlagningen, för »i ett vanligt hem är det ju föräldrarna som lagar mat om dom är hemma.« Samtidigt sa sig Gordana inte vilja göra någon stor affär av saken, varken inför flickorna eller inför sina kollegor.

Gordanas motiv till varför hon nästan alltid lagade middagsmaten då hon arbetade kväll kan betraktas som ett personligt ställningstagande gentemot en rutin hon inte kände sig lojal med. I en vidare mening kan hennes förhållningssätt också tolkas som att hon försökte inta en slags föräldraroll gentemot flickorna och göra relationen med dem lik en föräldra/barnrelation.

Men de avsteg ifrån vardagens rutiner och regler som personalen ägnade sig åt då och då kan också förstås mot bakgrund av att dagarna i boendena kunde te sig en aning händelselösa, för både ungdomar och personal. För personalen på Nejlikan förstärktes detta av att de mestadels arbetade utan kollegor under sina arbetspass. Att ta sig för med något praktiskt kunde vara ett sätt för dem att känna sig nyttiga och behövda, och ha något meningsfullt att göra.

Den betoning på vardagens praktiska sysslor som jag här diskuterar återkommer i Stretmos svensk-norska studie (2014) där bland andra boendepersonal som arbetar med ensamkommande blivit intervjuade. Även där talade personalen om att rutiner som matlagning och städning var betydelsefulla aspekter när det gällde att normalisera vardagen för de unga. Liknade mönster bekräftas i studier om unga i samhällsvård generellt. När Héléne Lagerlöf (2012), i sin avhandling i socialt arbete, undersökte levnadsförhållanden bland unga i familjehem och på institutioner genom tre centrala livsområden; skola, fritid och kamratrelationer, och sedan jämförde resultaten med hur ungdomar i ”normalpopulationen” besvarat sådana undersökningar framkom

stora skillnader mellan hur mycket tid ungdomar i HVB, i familjehem och de som bodde med sina föräldrar ägnade åt arbete i hemmet. Studien visade att institutionsplacerade ungdomar ägnade betydlig mer tid åt hushållssysslor än vad både de som bodde i familjehem och de som bodde med sina föräldrar gjorde.

Att vardagens praktiska sysslor framhövdes i min egen empiri kan också kopplas till en tanke om att alla mänskliga sammanhang kräver ett visst mått av organisation. Detta var ju något som Fredrika också berörde i intervjun, då hon talade om att alla behövde hjälpas åt för att vardagen i boendet skulle fungera.

Därutöver är det lätt att fokusera på det konkreta i livet då människor som inte har några praktiska rutiner gemensamt sätts ihop på en och samma plats. I en närmast klassisk etnografi från 1986 skildrar Billy Ehn en daghemsvärld där barn, föräldrar och personal från olika delar av världen möts. Ett av sätten att bemästra den kulturella mångfald som fanns i daghemmet blev att precisera den i ett par hanterliga ”problemområden” som man sedan ägnade den mesta uppmärksamheten åt. På Ehns daghem riktades denna uppmärksamhet mot språk och språkskillnader. På mitt undersökningsfält riktade personalen en liknande uppmärksamhet mot behovet av struktur och rutiner.

Aktivering

En fråga som sysselsatte både ungdomar och personal var vad ungdomarna skulle göra på sin fritid, när de var lediga. Både under observationerna och i mina intervjuer och samtal med personalen framkom att de uppfattade att ungdomarna sällan hade ett umgänge utanför kamratkretsen ensamkommande ungdomar. Detta beskrev de som ett problem. De citat jag noterade kunde låta: »det är viktigt att bryta tjejernas passivisering« eller »det är viktigt att ungdomarna integreras i sitt nya samhälle.« Ungdomarna var mer modesta i sina uttalanden. Kommentarererna var dock många då de allmänt beklagade sig över en enformig och händelselös tillvaro: »Det händer ju ingenting här.« Eller: » Ibland tycker jag att det är bra att det är lugnt, men inte varje dag. Kolla, varje dag är lika.«

Det jag här talar om är ungdomarnas upplevelser av tristess, en leda. Sammantaget ville de göra mer saker på sin fritid. En gång i

veckan fick Cirkeln besök av en grupp ungdomsvolontärer ifrån en frivilligorganisation. De här besöken lyfte personalen fram som ett värdefullt och viktigt inslag i boendet som skulle stimulera ungdomarna till kontakter med andra jämnåriga. Ungdomarna var intresserade av att något roligt skulle hända en kväll i veckan.

Under en intervju med Amir börjar vi fundera över vilken veckodag det var vi hade träffats första gången. Amir tror att det var på en onsdag »för på onsdagar brukar Röda korset komma och då har dom sagt att jag får komma och vara med«, förklarar han (som vid den här tiden hade flyttat från Cirkeln). »Vilka har sagt det?«, undrar jag och får veta att ungdomsvolontärerna brukar ringa och säga till honom att komma. »Vad brukar ni göra när dom är där?«, undrar jag. »Om vi stannar kvar där brukar vi laga mat eller baka eller titta på film. Men ibland går vi ut med dom. Vi har spelat biljard och bowling.« Vi pratar vidare och Amir säger: »Första gången jag träffade dom kunde jag inte så bra svenska men dom lyssnade hela tiden och skrattar inte när man pratar. För man pratar så dåligt när man kommer ny. Dom bara lyssnar och försöker förstå vad vi säger.« »Är det svenska ungdomar från Röda korset?«, frågar jag. »Nej«, svarar Amir. »Det finns en kille från Afghanistan men han pratar inte persiska. Jag vet inte vad han pratar för språk. Han pratar svenska i alla fall.« En stund senare i intervjun frågar jag Amir varför han tror att röda korsungdomarna kommer till Cirkeln och vad han tänker att de här träffarna ska syfta till. Han svarar att han tror att »Röda korset nog ska ha lite koll på dom som är nya i Sverige.« Och fortsätter: »Det är nog meningen att vi ska lära oss bättre svenska. Och sen om vi har problem kan vi prata med dom också. Och sen ska vi ha lite kul och roligt tillsammans också.«

Det Amir berättar motsvarar mina generella intryck ifrån Cirkeln. Ungdomarna på boendet såg fram emot de här träffarna. De gav uttryck för att volontärerna var snälla och att man gjorde roliga saker tillsammans. Samtidigt ser vi att det inte är en alldeles

jämbördig relation med volontärerna som Amir beskriver. Det framgår bland annat i passagen där han säger att tanken nog är att volontärerna ska ha lite *koll* och att det nog är meningen att ungdomarna på boendet ska lära sig bättre svenska. Också Amirs uttalande om att boendeungdomarna skulle kunna vända sig till volontärerna med sina *problem* antyder en ojämlig relation.

Amirs erfarenheter är ett exempel på hur personalen strävade efter att aktivera ungdomarna. I samtal och intervjuer med personalen om deras arbete var det inte ovanligt att deras utsagor just knöt an till detta begrepp. Eller till dess motsats som då handlade om att ungdomarna annars riskerade att bli isolerade på boendet. När saken till exempel kommer på tal under en intervju med Kenan som arbetar på Cirkeln, säger han att »det finns order uppifrån om att vi inte ska klumpa ihop ungdomarna. Vi ska låta dem utvecklas individuellt.« Meddelandet Kenan återger kan tolkas som att ensamkommande ungdomars umgänge med varandra gör att de avstår ifrån andra gemenskaper. En sådan förståelse bygger i så fall på ett ensidigt tänkande om att en gemenskap samtidigt utesluter en annan. Jag återkommer till denna fråga ur ungdomarnas perspektiv och erfarenhet i kapitlet samhörighet och diskrepanser.

Men trots att ungdomarna inte sällan beklagade sig över en händelselös tillvaro kunde personalens strävan efter att skapa aktiviteter för dem ändå bli svåra att förverkliga.

»Man får försöka introducera dom för olika saker«, säger Fredrika som arbetar på Nejlikan, under ett samtal när vi sitter och pratar. »Komma ut, kanske åka in till stan. Men det är lite svårt att få iväg dom«, fortsätter hon. »Dom vill helst hålla sig här i närheten och åka in till stan blir ett stort företag. Man får nästan halvtvinga dom ibland.« Strax därefter säger hon lite ursäktande. »Men dom är ju tonåringar, lite lata.« Signe, Fredrikas kollega som också är med i samtalet, instämmer men tillägger att en anledning till att det är svårt att motivera flickorna till olika saker kan ha att göra med att »en vuxen kvinna i Somalia inte brukar röra sig särskilt mycket i sin omgivning.«

Dessa uttalanden visar bilden av hur personalen på Nejlikan uppfattade att flickorna inte ville göra så mycket när det väl kom till kritan. Planerade aktiviteter kunde frysa inne fast man förberett dem tillsammans. Då ville eller kunde helt plötsligt inte flickorna följa med. I beskrivningarna ovan framställs deras sätt att förhålla sig till de aktiviteter som föreslås bero på en kombination av osäkerhet och oföretagsamhet. Dessa uttalanden återspeglar på så vis både ett västerländskt präglat sätt att se på ungdomar och en homogenisering av hur kvinnor i andra delar av världen lever sina liv.

Ett sätt att betrakta den här typen av gestaltningar är att reflektera dem emot hur ungdomarna själva beskrev att deras liv sett ut bakåt i tiden. Framförallt i intervjuerna fick jag veta att de varit vana vid att ta ett stort ansvar i sitt liv. Både för sig själva och för sina närmaste. De flesta hade till exempel arbetat, dels i hemmet, dels i olika former av lönearbete. Och i åtminstone ett fall hade en flicka levt utan sin familj under stora delar av barndomen. Det hade inneburit att hon försörjt sig själv, om än med hjälp av andra människor.

Ungdomarna anpassade sig följaktligen till ett vardagsliv som skiljde sig starkt ifrån hur de tidigare levt. Att de nu skulle aktivera sig stod sålunda i kontrast till hur deras tidigare vardag varit beskaffad och vad den fordrat av dem. Trots att ungdomarna inte sällan talade om en tristess så kunde personalen alltså få svårt att realisera ambitionerna om olika aktiviteter. Detta kan tolkas som ett uttryck för ungdomarnas agens, att de nu befann sig i ett sammanhang där de hade större kontroll över sin situation och kunde utnyttja möjligheterna att säga nej till saker. Men motståndet gentemot de föreslagna aktiviteterna tycktes också handla om att de inte värderade relevansen i dem på samma sätt som personalen gjorde. Nästa avsnitt kommer att handla mer om detta.

Husmöten- en del av demokratin i boendet

Husmöten ingick som en del av boendenas rutiner. Innehållet i dessa möten formades av att personalen tog upp olika frågor som var kopplade till vardagslivet i boendena, men också av att ungdomarna tog upp egna angelägenheter. Dessa husmöten

erbjuder ytterligare möjligheter att analysera i vilka konkreta dimensioner ungdomarnas agens trädde fram på mitt undersökningsfält.

Låt mig skildra två husmöten, vars beskrivningar är hämtade ur mina fältanteckningar. Jag inleder med att beskriva händelseutvecklingen under ett husmöte på Nejlikan. Vid denna tid var Nejlikan förhållandevis nyöppnat och nu är det dags att för första gången ordna ett möte där flickorna är med. Detta sker strax efter att skolan är slut för terminen. Flickorna har haft sommarlov någon vecka. Utanför fönstret skiner solen. Det är sommar i luften. Men vad ska flickorna göra på sommarlovet? Detta är något personalen tycker är viktigt att diskutera med dem om. Man vill att de ska »komma utanför lägenheten.«

Personalen samlar flickorna i vardagsrummet och på personalens initiativ blir den förestående midsommarhelgen mötets första punkt. Men vad är egentligen midsommar? Det behöver förklaras eftersom ingen av flickorna kan så mycket om svenska högtider. Fredrika berättar att midsommar är en helg som firas mitt i sommaren, med midsommarstång, dans o.s.v. Hon säger att hon vet att det kommer vara ett midsommarfirande i centrum, dit alla är välkomna. Hon föreslår därför att flickorna och den som arbetar under helgen går dit tillsammans. Från flickornas håll tas förslaget emot med tystnad. Mötets nästa fråga handlar om att personalen tycker det vore bra om man kunde planera in en större utflykt varje vecka under sommarlovet. Kristin undrar om flickorna skulle tycka det vore kul att åka till Åland över dagen. Inte heller detta nappar någon av flickorna på. Ämnet faller och Fredrika plockar upp en annan tråd. Hon för in samtalet på tankarna om att köpa in cyklar till boendet. För att flickorna »ska komma ut och röra på sig.« Problemet är ju bara att än så länge är det ingen som erbjudit sig att följa med till affären för att cykla hem cyklarna. Flickorna ursäktar sig. Claudetta säger att hon visserligen kan cykla lite grann men inte i trafiken. Ubah säger att hon aldrig cyklat förut. I ett försök att lösa upp

knutarna ber Kristin flickorna komma med två förslag på vad de verkligen vill göra under sommarlovet. Melika säger då, med lite hjälp på traven, att hon vill lära sig simma och lära sig mer svenska. Claudetta säger att hon vill läsa böcker och Ubah kommer inte på något speciellt fast Gordana försöker peppa henne och säger att det inte behöver vara »nån stor grej.« Som sista punkt på mötet berättar Kristin att personalen skulle vilja att en av flickorna följer med och storhandlar en gång i veckan. Innan dess ska man ha gjort en matlista på vad som ska handlas. Också detta förslag bemöter flickorna utan särskild respons. Mötet rinner ut i sanden med flera frågor kvar. Men när Kristin, senare vid middagen, vill veta hur flickorna tyckte att mötet hade varit är de mer pratsamma. Då kommer det fram att de tycker det är jobbigt att personalen föreslår nya saker hela tiden, och lägger på dem fler och fler uppgifter som de ska göra. Men, visst, göra roliga saker på sommarlovet är det ingen som egentligen har något emot.

Härefter vänder vi blicken mot ett husmöte på Cirkeln.

Klockan närmar sig fyra och ungdomarna släntrar in i vardagsrummet. En efter en och slår de sig ner i den bruna hörnsoffan som tar upp en stor del av rummet. Vid Cirkeln är husmötena frivilliga så ungdomarna kan välja om de vill vara med eller inte. Idag är nästan alla med, åtta pojkar, fyra flickor. Samtalet sker på svenska och de ungdomar som har svårt med svenskan får tolkhjälp av personal som kan deras eget språk. Stämningen runt bordet är öppen. Många skratt. Än mer höjs den när ungdomarna blir så pass många att de nästan får sitta i knä på varandra i soffan för att alla ska få plats. Mona som är chef på Cirkeln inleder mötet. Den första frågan hon tar upp handlar om att ungdomarna inte verkar äta ordentligt av skolmaten och därför är rejält hungriga när de kommer hem. En flicka berättar att skolan serverar fläskkött till

alla, även till de som inte äter fläsk. De andra ungdomarna instämmer. Det serveras korv, köttfärs m.m. fast man är muslim. Mona håller med om att det är ett problem. För skolan ska faktiskt erbjuda alternativ. Men vad är det då för mellanmål som ungdomarna vill ha när de kommer från skolan? Ungdomarna ger många förslag och alla idéer verkar accepteras av personalen. Även nästa punkt gäller inköp. Ashek undrar varför träningsredskapen som personalen lovat köpa in aldrig kommer. Mona säger att man ska ta tag i det gemensamt. Sedan har Ashek en annan fråga. Han behöver nya vinterskor. Mona förklarar att det inte är boendet som kan hjälpa honom med skor. Då ska han antingen vända sig till sin gode man eller till socialtjänsten. Efter ytterligare några frågor ifrån ungdomarna på liknande teman avslutas mötet.

Vad säger då dessa möten om man lägger dem samman och jämför? Förutom att det i båda fallen var personalen som styrde mötena så präglades de av att samtalsämnen som togs upp rörde konkreta vardagsfrågor. På Cirkeln utgick mötet mestadels ifrån ungdomarnas egna frågeställningar, medan de i Nejlikans fall mestadels utgick från personalens. Därutöver är det svårt att bortse ifrån att förslagen på aktiviteter som personalen på Nejlikan presenterade var tämligen kulturspecifika idéer om vad till exempel ett roligt sommarlov kunde tänkas vara.

Förklaringen till den olikartade responsen från ungdomarnas sida i dessa båda möten ser jag sammanfattningsvis åtminstone ha två anledningar. Dels handlade det blandade gensvaret om det mest uppenbara, det vill säga på vilka sätt ungdomarna bereddes plats i mötena och hur deras egna tankar och förslag kom till uttryck och gjordes relevanta. Dels handlade det blandade gensvaret sannolikt om att mötesformen som sådan inte gav de bästa förutsättningarna för att realisera agens, vilket det fortsatta samtalet på Nejlikan efter att mötet var avslutat också visade.

Mot bakgrund av de aktuella exemplen finns skäl att stanna upp och ytterligare reflektera kring ungdomarnas utrymme för agens. Ett analytiskt begrepp med tydlig koppling till

barndomssociologins grundantaganden om ungas agens är begreppet delaktighet. Två barndomsforskare som teoretiserar kring detta begrep är Roger Hart och Nigel Thomas. Harts delaktighetsmodell, *Ladder of participation*, (1992) är utformad som en stege där de tre nedersta stegen "manipulation", "dekoration" och "tokenism" (ungefär en rutinmässig gest) utgör icke-delaktighet. De översta stegen inbegriper reell delaktighet i ökad grad. Steg fyra och fem innebär att barn "tilldelas" information samt att barn "konsulteras" vid information. I steg sex är det fortfarande de vuxna som är initiativtagare till aktiviteten men besluten omkring den delas mellan barn och vuxna. För steg sju gäller att barn är initiativtagare till aktiviteten och de vuxna har en stödjande roll i den. Steg åtta innebär att barn är initiativtagare till aktiviteten och att besluten delas mellan barn och vuxna. Nigel Thomas (2007) utvecklar i en forskningsöversikt över barns och ungdomars delaktighet ett teoretiskt ramverk där han bland annat gör en distinktion ifall de ungas delaktighet består av en medverkan i en aktivitet eller verksamhet, eller om man med delaktighet menar en process eller ett resultat av inflytande och bestämmande.

Den här typen av modeller kan problematiseras av flera skäl, bland annat för att de kan förefalla statistiska eller naiva, men de ger oss trots allt mentala redskap när det gäller att diskutera ungas agens på ett preciserat sätt.

När barn- och samhällsforskaren Helene Elvstrand (2009) i sin avhandling analyserar elevers delaktighet i skolan tar hon hjälp av definitionerna *being* och *becoming*, det vill säga synen på barn som varande eller barn som blivande. I den första definitionen inryms ett här och nu perspektiv på barn och i den andra ett framtidsorienterat perspektiv på barn. Vidare lyfter Elvstrand fram att när det gäller frågor som rör unga personers delaktighet och rätt till inflytande ställs ett framtidsorienterat perspektiv vanligtvis i förgrunden. Detta utgår då ifrån att de unga ska tränas i olika demokratiska kompetenser.

Om vi då återvänder till husmötena ovan finns såväl Harts och Thomas delaktighetsteorier som de båda perspektiv Elvstrand behandlar representerade i exemplen. Att husmöten ingick i boendenas rutiner visar å ena sidan på en ambition om att träna ungdomarna i demokratiska processer. Att tonvikten i mötena låg

på personalens viljeinriktning att låta ungdomarna vara med och bestämma om olika planeringsfrågor i boendena visar å andra sidan på en snäv ”nuorientering” kring frågorna om delaktighet, detta utifrån Elvstrands resonemang. Att bjudas in till det som Thomas benämner medverkan i verksamhet eller aktivitet och att ungdomarnas delaktighet rörde sig mellan steg fyra och fem i Harts delaktighetsmodell ger också det begreppet delaktighet en tämligen snäv betydelse. Kanske ett gruppboende för ensamkommande ungdomar inte bara ska sträva efter att ungdomarna är med och påverkar sin i det närmaste dagsaktuella tillvaro. Boendet skulle också kunna vara en plats där ensamkommande ungdomar får pröva sina demokratiska kompetenser i ett vidare perspektiv. På så sätt skulle ungdomarnas möjligheter att bli delaktiga i samhället öka samtidigt som samhället skulle kunna ta tillvara deras kunskaper och erfarenheter i en högre utsträckning.

*

I detta kapitel har jag tagit ett brett grepp kring den sociala vardagen på institutionerna och på så sätt försökt illustrera vilka grundläggande sociala förhållanden och ideal som var knutna till mitt undersökningsfält. En generell utgångspunkt för barn- och ungdomsinstitutioner är att de ska bedriva behandling och utföra ett förändringsarbete med de unga som är placerade på institutionen (Sallnäs 2000, Gruber 2013).

I de praktiker jag studerade föreskrevs inte någon uttalad behandlingstanke. Enligt den logiken lades det heller ingen betoning på att göra ett förändringsarbete med ungdomarna. Likväl synliggör analysen hur premisser som relaterar till sedvanlig institutionsbehandling av unga kom att följa med in i mottagandet av de ensamkommande ungdomarna på institutionerna. Dessa premisser framträder både igenom hur vardagen i boendena organiserades och i personalens tankesätt och idéer om vad ensamkommande ungdomar behöver.

Analysen av det empiriska materialet har vidare visat hur ungdomarna i hög grad anpassade sig till och samarbetade kring den beskrivna praktikens utformning, men att de i flera avseenden tolkade och hanterade den utifrån andra betydelser än de avsedda.

När till exempel personalen förde fram olika slags hushållsarbete som ett av sina viktigaste medel för att skapa stabilitet och kontinuitet i ungdomarnas nya liv, kunde samma sysslor vara ett sätt för ungdomarna att upprätthålla kontinuitet med sitt tidigare liv. Inom de givna förutsättningarna tøjde ungdomarna på de institutionella gränserna. Som kapitlet visat skedde detta oftast genom vad som kan beskrivas som tysta motstånd och tysta förhandlingar, men ungdomarna kunde även utmana och påverka gränserna genom att komma med egna frågor och förslag. Då ofta formulerade vid deras egna valda tillfällen.

Kapitel 5

FÖLJSAMHET OCH FRIKTIONER

I föregående kapitel har jag beskrivit och diskuterat de centrala teman, kring vilka vardagslivet tydliggjordes på mitt undersökningsfält. Det är mot denna bakgrund man ska läsa följande kapitel där jag genom skilda nedslag i det insamlade materialet utvecklar mig mer i mötet mellan ungdomarna och personalen. Avgränsningen gentemot det förra kapitlet är att jag här söker kunskap om det som inte direkt ramades in av de grundläggande sociala förhållandena på undersökningsfältet, utan behandlar vad som framträdde som andra väsentliga teman i relationerna mellan ungdomarna och personalen.

Inledningen av kapitlet handlar om hur personalens arbete tog sig uttryck i olika typer av omsorg och hur ungdomarna förhöll sig till denna omsorg. Därefter diskuterar jag humorns betydelse i mötet mellan ungdomarna och personalen, för att sedan rikta uppmärksamheten mot hur ungdomarnas familjerelationer kom till uttryck och hanterades i vardagspraktiken. Avslutningsvis analyserar jag spänningar i relationerna mellan ungdomar och personal.

I studiens syfte ingick att jag ville förstå hur ungdomarna såg på sina relationer med boendepersonalen och vilka innebörder som framträdde i dessa relationer. Mycket av detta visade sig i observationerna, men jag ställde även direkta frågor om personalen till ungdomarna när jag var på tu man hand med dem. Svaren jag då fick kunde låta så här.

Eva-Marie: »Vad betyder personalen här för er?«

Fatima: »Dom är viktiga. När man bor i ett nytt land behöver man mycket hjälp.«

Elinor: »När man bor i grupphem finns det alltid personal som hjälper en med olika saker. Man kan vara slapp i ett grupphem, och dra nytta av att personalen gör olika saker. Du vet, när man är tonåring. Man vet att man inte ska skolka men ibland har man ändå lust att göra det. Det är inte alltid man vill att någon ska säga åt en fast man vet att de egentligen har rätt.«

De här citaten är verbala exempel på hur ungdomarna tillskrev personalen på boendena en central roll i sina liv. Elinors uttalande innehöll även ett konstaterande om att ungdomarna kanske inte var så lätta att tampas med alla gånger, men att det också var i den dynamiken som personalen fick sin betydelse. Jag har valt att lyfta fram Fatimas och Elinors citat som viktiga utgångspunkter i den fortsatta läsningen av kapitlet. Framöver i kapitlet kommer bilden av hur ungdomarna och personalen såg på och förhöll sig till varandra att utvecklas och nyanseras.

Den vardagsnära omsorgen

En dag efter skolan kommer Jamila hem till Nejlikan blek och glåmig, nästan grå i ansiktet. Hon går in på sitt rum men kommer strax ut igen, och ställer sig i dörröppningen till personalrummet där Pia sitter framför datorn. Pia slutar skriva och vänder sig om. »Det är något med min arm. Jag har ingen riktig känsel här«, säger Jamila och pekar på sin underarm samtidigt som hon kliver in i rummet. Pia granskar armen. Försiktigt stryker hon med sina fingrar över den och klämmer lätt på stället där det gör ont. Hon ser inte något konstigt med armen men säger till Jamila att det kanske ändå är bäst att ringa sjukvårdsupplysningen. Sedan blir Pia sittandes i telefonen. Hos sjukvårdsupplysningen blir hon rekommenderad att kontakta husläkaren eftersom den som svarar säger att

symptomet visserligen skulle kunna vara något neurologiskt, men knappast något akut. På vårdcentralen har man stängt för dagen. Pia reser sig från stolen, går ut ur personalrummet och knackar på hos Jamila som gått in på sitt rum och väntat under tiden. Det är nog ingen större fara med armen, förklarar Pia. Men för att vara på den säkra sidan är det ändå bäst att kolla upp den. Hon ska skriva in i planeringskalendern att den som jobbar natt ringer vårdcentralen i morgon bitti och bokar en tid. Med detta besked verkar Jamila bli lugnare.

Att flickornas hälsotillstånd var ett ämne som lyftes upp i den dagliga interaktionen mellan ungdomar och personal var en erfarenhet jag gjorde ganska tidigt under min vistelse på Nejlikan. I mina observationer finns åtskilliga nedteckningar om att flickorna kände sig trötta, krassliga eller sjuka. Det senare kunde vara allt ifrån ganska oförargliga åkommor till sjukdomar som krävde behandling och läkarvård. Personalens engagemang i flickornas hälsa exemplifieras genom ovanstående episod. I all sin enkelhet kan den läsas som ett exempel på hur personalen omsatte en vardagsnära omsorg i sina relationer till flickorna.

Observationsmaterialet ifrån de båda boendena visade att personalens omsorgshandlingar förekom i olika uttrycksformer, koncentrerade i en *känslomässig*, en *praktisk* omsorg och en *fysisk* omsorg. Dessa handlingar kunde som i situationen ovan vara intimt sammanbundna med varandra, men de kunde också ta sig olika uttryck i olika situationer.

Det jag kallar den känslomässiga omsorgen visade sig i samtalssituationer där personalen till exempel hörde sig för hur ungdomarna hade haft det i skolan och hur de mådde. Den praktiska omsorgen kunde handla om att de hjälpte ungdomarna med läxor och skolarbete, att fylla i blanketter och att ordna med praktikplats inför loven.

Den tredje omsorgsformen var alltså den omsorg som personalen visade genom att ge ungdomarna fysisk närhet. Denna omsorgsform finns det anledning att närmare belysa. Ett påtagligt intryck ifrån observationerna var att ungdomar och personal ofta rörde vid varandra och inte sällan gav varandra en kram. Detta

faktum uteslöt emellertid inte att frågan om fysisk närhet också kunde föranleda en del reflektioner från båda håll. När detta tema kom upp i samtal med ungdomarna så var en vanlig uppfattning att de inte hade något emot kroppskontakt, varken med personalen eller med varandra. Däremot kunde de ge uttryck för att den ”svenska” mentaliteten kännetecknades av en viss kyla och av att ”svenskar” håller ett fysiskt avstånd till sina medmänniskor. Detta sa sig flera vara ovana vid hemifrån.

Hos personalen kunde samma samtalsämne leda till andra reflektioner. Jag förstod på flera av dem att det här med fysisk närhet inte alltid var så lätt. En gång när Matilda på Cirkeln och jag sitter och pratar berättar hon att personalen verkligen vill ge ungdomarna fysisk närhet. »Men ibland«, säger hon »kan det vara svårt för oss att tolka deras signaler.« Jag ber henne beskriva mer vad hon menar. Hon säger att hon tänker på en pojke som flyttade för ett tag sedan. Så fort någon ur den kvinnliga personalen kom i närheten av honom blev han arg, och protesterade. Pojkens reaktioner gjorde personalgruppen väldigt fundersam. Vad kunde den reaktionen bero på? De började undra om pojken varit utsatt för övergrepp eller om han hade »en dålig kvinnosyn«? När Matilda sedan pratade med pojken själv om hans beteende förklarade han att hans sätt att reagera berodde på andra saker. Han hade sagt att han inte ville vara nära den kvinnliga personalen eftersom deras lukt påminde honom om hur hans mamma luktade. Det gjorde att saknaden efter henne blev ännu större.

Humor som verktyg

»Blir ni aldrig trötta på personalen?«, undrar jag en kväll framför tv:n »Nej, vi hinner inte«, svarar Fatima småleende. »Dom jobbar ju bara två dagar i sträck«, fortsätter hon samtidigt som hon himlar med ögonen och slänger en skämtsam blick mot Pia som är en bit därifrån. »Men om de skulle jobba flera dagar då«? envisas jag. »Ja, då skulle vi bli trötta på Pia«, säger Fatima leende och skickar ytterligare ett ironiskt ögonkast mot Pia.

Vid ett senare tillfälle är det ombytta roller. »Pia, vad tänker du på?«, slänger Fatima ur sig när samtalet runt middagsbordet tystnar för ett ögonblick. »Om jag skulle säga att maten var god skulle jag ljuga«, svarar Pia och ler mot Fatima som stått för matlagningen den här kvällen.

Den här skämtsamma tonen mellan ungdomar och personal visade sig återkommande i mina fältanteckningar. Den var ett vanligt inslag i vardagskommunikationen på bägge boendena. I vissa konstellationer var den vanligare än i andra. Till exempel mellan Fatima och Pia. Med ironi och slagfärdighet skämtade de gärna med varandra. Och de andra flickorna var med på noterna. Som roade betraktare var de vana med komiken. En annan gång har Melika huvudrollen.

Det är dags för middag på Nejlikan. Denna dag är det Melika, Fatima samt Pia och Gordana som arbetar kväll (inklusive jag själv) som samlats runt matbordet. De här middagsstunderna är den tid på dagen då alla brukar samlas. Samtalsämnen rör sig hastigt, från det ena till det andra. Genom ett par halsbrytande associationer börjar samtalet handla om otrohet, älskare och älskarinnor. Plötsligt erinrar sig Melika ett triangeldrama, som hon noga påpekar, är en alldeles sann historia. I målande ordalag börjar hon berätta om ett gift par, där mannen reste mycket i sitt arbete och ofta var borta från fru och barn. Efter en av sina resor ville han överraska frun med en bukett rosor. I stället påträffade han henne i ett kärleksmöte med en annan man. Rosorna som var tänkta till frun, kom i alla fall väl till pass. Med stjälgår och allt, körde han upp dem i älskarens ända. Slutknorren på Melikas historia är att älskaren blev tvungen att uppsöka läkare. »Det var rätt åt honom!« avslutar hon, uppenbart belåten med utgången. Alla runt bordet skrattar instämmande.

Vi kommer här in på ett ämne - *lekfullt samspel* - som sedan länge intresserat antropologer/sociologer som studerar mänskliga

samspeletsformer. Men som sociologen David Wästerfors (2009) påpekar behöver lekdefinitionen problematiseras: Vem leker med vem? När, hur och på vilka villkor? Inom det verksamhetsfält som min studie är förankrad kan till exempel personal använda sig av ett lekfullt samspel för att hålla tillbaka och försöka hejda konflikter (Wästerfors a.a). Humor kan också vara ett sätt för personalen att få ungdomar att frivilligt följa regler och uppförandekoder utan att behöva genomföra dem med tvång (Gradin Franzén & Aronsson 2013).

Låt oss återvända till scenerna ovan. De har alltså fått illustrera hur humor och en allmänt skämtsam jargong utgjorde ett frekvent samspeletsmonster i boendena. I enlighet med vad Wästerfors (2009) och Gradin Franzén och Aronsson (2013) framhåller kan personalens sätt att använda humor diskuteras utifrån deras mer eller mindre medvetna strategier att vilja förhindra eller stävja konflikter i boendet.

De återgivna exemplen bär emellertid på andra tolkningsalternativ. Dessa samspeletsituationer kan också kopplas till ungdomarnas och personalens ömsesidiga försök att gå utanför sina tillskrivna positioner för en stund, i förhållande till deras respektive positioner som placerade ungdomar och personal. Dessa samspel innehöll ett givande och tagande där båda parter tycktes överens om spelreglerna, vilket de snabba replikerna mellan Pia och Fatima är exempel på.

En parallell analys av detta samspel är att det också fungerade som ett sätt att vrida fokus bort ifrån sådant som var inrutat och triviale, eller för ungdomarnas del sorgligt och tungt i tillvaron. I den bemärkelsen erbjöd detta samtalsklimat en spänningsreduktion. Denna diskussion leder tankarna till de studier i forskningsöversikten som visar hur ensamkommande ungdomar använder sig av distraktion (Mels m.fl. 2008, Ní Raghallaigh & Gilligan 2010) och intar en positiv livsinställning i sina försök att hantera sin nya livssituation (Mølvik 2009, Ní Raghallaigh & Gilligan 2010).

I mitt sammanlagda material framstår det lekfulla samspelet mellan ungdomar och personal i mångt och mycket som ett sätt att skapa en gemensam referensram för kommunikationen. Samtidigt satte nämnda samspel också en gräns kring vilka känslor som

föreföll möjliga att dela. Här är jag inne på den tolkning Mølvik (a.a) gör i fråga om vilken betydelse skämt och humor hade bland de ungdomar han studerade, med den skillnaden att på mitt undersökningsfält visade sig detta samspel även i relationerna mellan ungdomar och personal. Å ena sidan skapade nämnda samspel alltså en form av närhet, å andra sidan skapade det också en slags distans. Det senare genom att det sällan avkrävde några känslomässiga utmaningar, och också gjorde att negativa eller allvarliga känslor hölls på avstånd. Därmed kunde det lekfulla samspelet även fungera som ett skydd emot djupare intimitet. I detta finns en övergång till vad jag kommer att behandla i nästkommande avsnitt, som ska handla om hur ungdomar och personal närmade sig varandra på ett annat plan.

Gemensamma förståelser

Personalgruppernas sammansättning varierade både i fråga om kön (Cirkeln) och ålder. Det fanns personal som jag uppfattade hade svensk bakgrund och de som hade ursprung på andra platser i världen. Det senare innebar att viss personal hade erfarenheter som åtminstone i någon mån liknade ungdomarnas. Någon hade till och med kommit ensam till Sverige, precis som ungdomarna själva gjort. I en intervju med Elinor, som vid denna tid bott i flera gruppboenden, börjar hon spontant jämföra sina erfarenheter av olika personal.

»Dom som är invandrare har lättare att prata med oss«, säger hon och tillägger direkt: »Det är inte så att dom andra inte är snälla men dom är inte så vana att vara med invandrare. Man måste behandla invandrarungdomar på ett annat sätt.« »Hur då?«, frågar jag och ber henne ge något exempel. »Inte bara tjata på dom hela tiden och bara säga: i Sverige har man inte slöja.« Att bära sjal, förklarar hon, »är ett sätt att visa respekt för sin religion och för sina föräldrar. Om personalen inte tycker att det är bra kanske dom säger: Men dina föräldrar bor ju inte här. Men då slutar man lyssna«, säger Elinor bestämt och fortsätter: »Man kan inte bara tvinga ungdomar. Personalen måste

förklara varför man inte ska ha sjal i Sverige.« Och detta, menar Elinor, har invandrarpersonalen lättare för.

Här talar Elinor alltså om skillnader mellan hur de hon definierar som invandrarpersonal och den personal hon ser som svensk förhåller sig till ungdomarna. I hennes resonemang kom sjalen att bli en symbol för hur hon beskrev att hon och hennes kamrater kunde mötas av en okunskap men också av ett ointresse för hur deras tidigare liv sett ut. Senare delen av Elinors uttalande kan ses som en markering av vikten av att personalen närmar sig ungdomarnas erfarenheter på ett respektfullt sätt. Att bara uppmana dem att bryta med värden som varit självklara under deras uppväxt, biter inte som argument. Detta kan snarast få blockerande konsekvenser, menade Elinor.

I sin helhet kan Elinors resonemang förstås som att de hon definierar som invandrarpersonal har lättare att leva sig in i ungdomarnas situation och därför får större möjligheter att hjälpa dem att hitta möjliga handlingsalternativ i vardagen, bland annat i frågor där ungdomarnas erfarenheter och normer inte motsvarar omgivningens.

En annan kväll börjar Amina och Sepideh, som är vikarie på Nejlikan, berätta för varandra om matminnen från sina respektive hemländer. Från att ha varit ett ganska oinspirerat samtal blir det med ens mer livfullt. Jag sitter en bit därifrån och antecknar vad de säger. Konversationen inleds med att Amina börjar tala om familjens stora trädgårdsodling som hennes morfar skötte om.

»Jag älskade det stället«, säger Amina och ler med en drömmande blick. »Den trädgården, den var så stor den. Större än köket och vardagsrummet tillsammans«, säger hon och syftar på Nejlikan. »Vi hade alla möjliga grönsaker och kryddor. Det fanns allt. Paprika, majs, tomater. Allt! Man kunde bara gå ut och plocka. Och min mamma sa alltid, gå ut och hämta den grejen och den grejen. Men sen tog dom bort grönsakslandet«. »Varför då«?, undrar Sepideh. »Dom behövde marken till andra saker«, förklarar Amina varpå samtalet tappar fart för en sekund. »Men vet du vad jag tyckte om...«, fortsätter hon

ögonblicket senare och letar i minnet efter den grönsak hon vill hitta det svenska ordet för. »Åh ... vad heter den? Den fanns bara i vår stad. Jag har aldrig ätit den i Sverige.« Sepideh försöker komma på vilken grönsak det är Amina tänker på, och efter några sekunder förstår hon vilken det är. »Ja, nu vet jag vad du menar«, utbrister hon och säger namnet på grönsaken. »Vi odlade också såna!«

Dialogerna ovan är exempel på hur jag hörde och såg att det förekom en identifikation mellan ungdomarna och den personal, vars bakgrunder påminde om ungdomarnas erfarenheter. Den senare samtalssekvensen mellan Amina och Sepideh var därför inte bara ett samtal om det mest påfallande, minnen av mat och smakupplevelser. Även fast Amina och Sepideh inte kom från samma land var det ingen tvekan om att samtalet också byggde på en känslomässig identifikation som slog fast gemensamma beröringspunkter dem emellan.

Etnicitetsforskaren Sabine Gruber (2013) problematiserar i en studie om hur etnicitet och kön tillskrivs betydelse på särskilda ungdomshem den tilltagande efterfrågan av ”kulturkompetens” inom denna vårdsektor. Gruber lyfter fram att personal med annan etnisk bakgrund än majoritetskulturen lätt hamnar i svåra dilemman, bland annat utifrån att de får förväntningar på sig att hantera vissa konflikter bättre, och att de förväntas vara experter på vissa områden utifrån sin bakgrund.

Mitt material motsäger inte Grubers analys. Jag vill emellertid tillföra ett annat perspektiv. Analysen av den empiri jag samlat in visar att tillgången till personal med annan bakgrund än svensk ökade ungdomarnas förutsättningar att få sina bakgrunder och livserfarenheter uppmärksammade. Formuleringar på ett annat sätt uppstod det mer av emotionell närhet i dessa relationer. Detta innebar i sin tur att ungdomarnas känslor kom att bli mer ”pratbara”.

Den biologiska familjen – en känslig fråga

I metodkapitlet beskrevs hur jag gärna ville tala med ungdomarna om deras bakgrund. Ett tema som framträdde i intervjuerna var

deras saknad av och oro för familjen. Alla ungdomar jag kunnat följa i studien hade en familj, men nästan alla berättade att de förlorat en eller flera anhöriga. Familjemedlemmarna kunde också vara utspridda över världen och många ungdomar hade varit separerade ifrån familjen under lång tid. Situationerna nedan, hämtad från den somaliska flickan Aminas erfarenheter, är ett illustrativt exempel på vilka frågor och vilka känslor som kontakterna med familjen kunde väcka hos ungdomarna.

Amina och jag sitter på sängen i hennes rum och bandspelaren är på. Amina visar bilder på sin familj. Hennes mamma finns med på en bild och Amina börjar prata om henne. Hon berättar att hon inte vill ringa till sin mamma så ofta för »mamma tänker så mycket på mig. Ibland gråter hon när vi pratar och det gör det svårt för mig att prata med henne«, förklarar hon och tårar stiger upp i ögonen. Strax därpå berättar Amina att hon är äldsta dottern i familjen och därför har en speciell relation till mamman. »Jag brukade göra allt med mamma. Jag var nästan som hennes kompis, men ändå inte«, förtydligar hon. »Hon brukade inte berätta allt för mig men jag såg på hennes ögon när hon var ledsen. Eller när hon var glad. Eller när hon tänkte. Så jag var närmast.« Vi pratar vidare och Amina beskriver att eftersom hennes syskon var yngre så var hon både som en kompis och som en dotter till sin mamma. »När hon saknar mig mår hon jättedåligt. Det gör mig också ledsen. Så därför vill jag inte ringa. Hon vet att jag är på en trygg plats men ändå är hon jätterädd.«

De känslor som Amina får när hon pratar med sin mamma gör alltså att hon skjuter upp telefonsamtalen, vilket får till följd att mamman börjar undra varför Amina inte hör av sig. »Varför ringer du inte? Är du sjuk? Har du inga pengar?«, säger Amina att mamman brukar fråga. Men Amina vill inte säga som det är till henne. I stället skyller hon på att hon varit upptagen med skolan. »Jag vill inte göra henne ledsen. Och jag vill inte göra mig själv ledsen heller. När hon börjar gråta och säger att hon saknar mig så mycket.«

I intervjuerna med ungdomarna om deras familjerelationer uttryckte vissa - liksom Amina - att kontakten med familjen inte var alldeles enkel. Förutom de aspekter som Amina direkt berör kunde ungdomarna beskriva att de heller inte ville belasta familjen med sina egna problem. Telefonsamtalen Amina beskrev ger också en bild av en mamma som oroar sig för vad som händer i dotterns nya tillvaro, även om hon verkade tro att dottern har det bättre nu än vad hon skulle ha haft om hon bodde kvar hos familjen. Mammans frågor om varför Amina inte ringer antyder också att hon märker av att deras relation är på väg att förändras, vilket tycks spä på hennes oro. I mina fältanteckningar finns mer information om Aminas relationer med anhöriga.

En eftermiddag några veckor senare ringer Aminas telefon. Hon tar samtalet och går in på sitt rum. När jag går förbi rummet hör jag ett ivrigt samtal därifrån. Efter nästan en halvtimme kommer Amina ut ur rummet igen. »Har du pratat i telefon?« undrar jag dumt när hon kommer tillbaka. »Ja, det var min moster som ringde. »Konstigt«, säger hon, »jag drömde om henne i natt.«

Nästa gång jag är med när mostern ringer får Amina telefon i köket. Alltmedan hon plockar undan skålar och karotter efter middagen, ställer in dem i diskmaskinen och gnider diskbänken blank pratar hon på. Efter ett tag förändras hennes röst och jag förstår att hon nu pratar med ett litet barn. Strax därpå anar jag att den vuxne kommer tillbaka igen. Även detta blir ett långt samtal. Efter att Amina lagt på luren berättar hon att mostern blivit sjuk, och att hennes man är bortrest. »Hon vill att jag ska komma och ta hand om barnen, men jag vet inte... Det är svårt. Åh, jag vet inte vad jag ska göra. Jag är så trött, trött, trött«, säger hon och stryker handen över håret. Efter lite mer småprat om mostern och hennes familj, som jag nu vet bor i Norge, frågar jag: »Vad skulle hända om du sa det till din moster, att du inte riktigt orkar just nu?« »Det skulle jag aldrig göra«, svarar hon. »Det kan man bara inte.«

Om vi höjer blicken vill jag med Amina som exempel analysera ensamkommande ungdomars känslor av ansvar för och lojalitet med sin familj. Med koppling till detta tema berättade en del ungdomar för mig att de skickade hem pengar till familjen eller gjorde vad de kunde för att hjälpa familjen till Sverige. Innehållet i deras beskrivningar kan diskuteras mot bakgrund av ensamkommande ungdomars vilja att handla moraliskt i förhållande till sin familj och som ett sätt för dem att behålla värdigheten i sina egna ögon. Innehållet kan även analyseras mot bakgrund av att vissa ungdomar gav uttryck för att de inte orkade eller förmådde motsvara de förväntningar som de uppfattade att familjen hade på dem, och som de hade på sig själva (jfr Eastmond & Åkesson 2007). Dessa samtal klargjorde att de ungdomar som kom att göra avkall på eller misslyckas med att uppfylla sin moraliska anständighet på ett så viktigt livsområde som familjen var för dem kände sig väldigt otillräckliga.

Vi har nu sett vilka dimensioner och dilemman som kontakterna med familjen kunde innehålla för ungdomarna. Härefter riktas blicken mot hur dessa aspekter uppfattades och hanterades av personalen. Materialinsamlingen ifrån de båda tidsperioderna på Nejlikan bildar underlag för analysen.

Under fältarbetet på Nejlikan var det inte ovanligt att jag fick lyssna till hur flickorna delade med sig till varandra och personalen om tidigare minnen och erfarenheter. Som jag beskrev i metodkapitlet gjorde de många generella jämförelser mellan sitt tidigare och nuvarande liv. Undan för undan la jag dock märke till att beskrivningar och kommentarer om just den egna familjen hanterades med försiktighet i den sociala samvaron, både av personalen och av flickorna. Den saknad och det ansvar för familjen som flickorna uttryckte i andra situationer var relativt frånvarande i den vardagliga samvaron på institutionen.

Jag kunde inte identifiera några gemensamma rutiner kring hur personalen hanterade familjefrågan. Däremot förstod jag att denna fråga var föremål för diskussion inom personalgruppen. Delvis fick jag dessa diskussioner beskrivna för mig under de samtal jag förde med olika personer i personalgruppen. Då stod det klart att det rådde delade meningar om hur den frågan skulle hanteras. I

observationsanteckningarna och i samtalen jag förde med personalen utkristalliserade sig två förhållningssätt i hur de handskades med ungdomarnas bakgrunder och familjekontakter. Här får Kristins och Signes utsagor tydliggöra de olika förhållningssätten.

»Jag kan inte leva med det här varje dag utan att försöka hjälpa«, säger Kristin under ett av våra samtal som jag tecknade ner. Därefter beskriver hon att hon ser det som en av sina viktigaste arbetsuppgifter att försöka sammanföra ungdomarna med sina familjer igen. Detta stämmer överens med vad jag själv kunde se under mina observationer. I fältanteckningarna framgår hur Kristin hade kontakter med myndigheter och organisationer som skulle kunna hjälpa ungdomarna att återförenas med sina familjer. »Det är inte ovanligt att man lyckas få kontakt med familjen på det sättet«, säger hon. »Ofta hittar de varandra. För familjen behöver inte vara jätteförsvunnen.«

Signe får representera det andra förhållningssättet som trädde fram. Som svar på min fråga hur hon tänker kring flickornas familjer berättar hon att hon till skillnad ifrån Kristin nästan aldrig frågar om deras bakgrunder för: »det ska vara här och nu som gäller.« Vid ett annat samtal berättar Signe om en kollega som tagit illa vid sig av att det tog så lång tid för en av flickorna att återförenas med sin mamma. »Vad kan du göra åt saken«? säger Signe att hon hade frågat kollegan. Signes uttalande kan låta okänsligt men ståndpunkten att inte fokusera flickornas bakgrunder eller familjeförhållanden delade hon med andra kollegor.

Analysen visar att den här typen av förhållningssätt framförallt byggde på två sorters argument. Det ena argumentet utgick ifrån uppfattningar att om man som personal visade stort intresse för flickornas familjer skulle detta samtidigt kunna tolkas som ett ifrågasättande av skälen till varför de var i Sverige. Det andra argumentet utgick ifrån uppfattningar att om personalen försökte hjälpa vissa - och då kanske de man trodde hade störst möjligheter att återförenas med sina anhöriga - kunde andra uppfatta det som orättvist. Utifrån de förhållningssätt och resonemang som beskrivs

återfinns ett tema som handlade om att man inte ville komma ungdomarnas bakgrunder och erfarenheter "alltför nära". Hit hör även citat som »man kan inte prata om allting med de här flickorna, de är ju muslimer «.

Detta sätt att förhålla sig till flickornas tidigare liv och erfarenheter kan analyseras med hjälp av det begrepp som etnologen Ann Runfors (2003) i sin avhandling om hur kategorin invandrarbarn formas i grundskolan kallar *frikoppling*. Med detta begrepp visar Runfors hur skolpersonalen uppfattade frågor om barnens bakgrund som ovidkommande eller känsliga. Med målet att forma fria och självständiga individer utmärktes denna frikoppling av att det "kulturella" osynliggjordes eller förstods som något begränsande.

I mitt totala material förekom som framgått ganska ofta samtal om kulturella praktiker och olika levnadssätt. Men om vi riktar blicken mot just själva "familjefrågan" var det sålunda en annan bild som tonade fram. Personalen på Nejlikan kände till exempel till att flickorna hade fortlöpande kontakter med familjemedlemmar och även med släkt och nätverk på närmare håll, vilka de också åkte och hälsade på ibland. Men kring detta uppstod många gånger en tystnad. I en mening kan en sådan tystnad vara en återspeglning av hur ensamkommande ungdomar inte vill tala om sådant som de av olika skäl uppfattar som känsligt, utan håller vissa saker för sig själva (jfr Kohli 2006). Analysen av mina olika materialkategorier talar dock för att denna tystnad förstärktes av att det fanns en tvekan inför att uppmärksamma ungdomarnas familjerelationer på ett tydligt sätt bland personalen. Detta ledde i sin tur till att ungdomarna tonade ner eller undanhöll dessa delar av livet.

Ansträngd relation

I mina samtal och intervjuer med ungdomarna var det få som hade något negativt att säga om personalen. Fältanteckningarna visar emellertid att de hade sina favoriter bland dem. Viss personal attraherade dem mer än andra. Jag kunde till exempel notera små nöjda leenden när de tog eller fick reda på vem/vilka som skulle arbeta nästa arbetspass, eller att någon ungdom väntade med att ta upp en för den viktig fråga tills en utvald personal arbetade.

Bland personalen var man medveten om att ungdomarna föredrog viss personal framför annan. Deras iakttagelser kunde formuleras som att ungdomarna »försöker spela ut oss mot varandra.« Ur ungdomarnas perspektiv kan sådana kommentarer ställas i relation till de exempel jag ovan diskuterat, vilka handlat om att de sökte sig till den personal som intresserade sig för deras bakgrunder och livserfarenheter, och där det uppstod ett känslomässigt samspel på ett djupare plan i relationen. Men den typ av öppen kritik mot personalen som följande situation illustrerar hörde trots allt till undantagen. Ur fältanteckningarna:

»Visst är du Aminas kontaktperson?«, frågar jag Barbro helt apropå en dag när vi sitter och pratar. »Nej, jag var det förut men vår relation funkade inte riktigt så vi har bytt.« »Jaha«, säger jag lite snopet. »Vad var det som inte funkade?« »Vi passade inte ihop«, säger Barbro och tystnar för en sekund. »Hon tyckte att jag behandlade henne dåligt, sa att jag var rasist. »Men jag är inte långsint«, fortsätter Barbro och försöker gaska upp sig. »Det där har jag lagt bakom mig.«

Några veckor senare är jag med vid ett personalmöte. En stund in i mötet börjar det handla om Amina. Det finns frågor kring Amina. Hur hon egentligen mår? Hon är känslig och labil. Tvära kast i humöret. Ofta trevlig och öppen men ibland arg och sur. Samtalet rör sig gradvis in mot Barbros och Aminas relation, som är ansträngd. Barbro säger att hon inte känner sig mobbad av Amina men hon tycker det är viktigt att alla hjälps åt för att ta tag i Aminas beteende. Pia inflikar att även hon och Amina har haft sina duster. Men Pia har satt gränser. Kanske Amina väntar sig att Barbro ska göra detsamma? Det blir spännigt i rummet. Barbro verkar känna sig kritiserad. Under det fortsatta samtalet märks att hon vill skydda sig i sin något utsatta position men hon efterlyser också ett starkare stöd ifrån sina kollegor i hur de tillsammans ska hantera den uppkomna situationen.

Den situation jag här beskriver innehåller flerfaldiga tolkningsalternativ. Den kan - liksom den där Matilda (personal) berättade om en pojke som hade svårt med kvinnlig närhet - förstås utifrån att personalen ibland sa sig ha svårigheter att tolka ungdomarnas signaler. Den kan också ses som ett uttryck för hur Amina utövade agens. Att uttrycka sitt missnöje med en person genom att hänvisa till att man tycker den är rasist får sägas vara ett kraftfullt sätt att utöva agens. Resultatet blev att Amina bytte kontaktperson.

Jag har inte någon anledning att negligera disharmonin mellan Amina och Barbro, men kommer fortsättningsvis att analysera denna konflikt ur ett kollegialt perspektiv. I Barbros första uttalande, där hon säger *det där har jag lagt bakom mig och jag är inte långsint*, blir det tydligt att hon var obekvämd med att tala om sin konflikt med Amina. Den tycktes göra henne osäker i sin yrkesroll. När vi sedan granskar hur konflikten kom att diskuteras på det efterföljande personalmötet ser vi hur både Barbro och Amina framställdes med problematiska förtecken. På samma vis som Aminas beteende diskuterades i tämligen negativa termer blev också Barbros förhållningssätt till Amina föremål för något som kan beskrivas som inlindad kritik.

Den beskrivna utvecklingen kan i sitt innehåll liknas vid det som sociologen David Wästerfors (2009) i sin etnografiska studie om konflikt hantering på ungdomshem benämner *personifierade bekymmer*. Detta begrepp refererar till hur meningsmotsättningar och konflikter förklaras i termer av individuella problem, i stället för förstås utifrån sammanhangets och relationernas betydelse för dess uppkomst. Vad som dock skiljer ovanstående exempel ifrån vad Wästerfors skriver om är att även Barbro - som personal - blev personifierad som ett slags bekymmer. Genom att fokus hamnade på Aminas och Barbros inbördes relation kan man säga att detta relationsproblem avgränsades i stället för att diskuteras som något som berörde arbetsgruppen i sin helhet, vilket Barbro själv var inne på i slutet av mötet.

Melikas historia – vi mot världen

Nästa händelseförlopp är en mikrohistoria. De beskrivna scenerna är tagna ur anteckningar och intervjuer ifrån den andra fältperioden på Nejlikan.

Den första situationen börjar med att Melika, som jag ännu inte hunnit lära känna särskilt väl, rumsterar om i sitt rum och kommer ut med en soppåse i handen. Genom den genomskinliga plasten syns en bukett visnade tulpaner. »Har du fått blommor?«, blir min kommentar när jag ser innehållet i påsen. »Ja, det har ju varit ... vad heter det... internationella kvinnodagen.« »Vem har du fått dom av?«, undrar jag. »Av Narek«, svarar Melika med ett leende. Jag frågar Melika vem Narek är och får veta att han är en »killkompis«. Senare under fältarbetet börjar Melika kalla honom för sin pojkvän. »Är du kär?«, frågar jag Melika en tid senare när Narek kommer på tal igen. »Ja, förut var jag inte det, men nu är jag det«, säger hon med ett snabbt leende. Under vår fortsatta konversation berättar Melika att de träffades på ett annat boende, där de bodde båda två. »Kommer ni från samma land«, undrar jag. »Nej, men våra länder är grannar.« Samtalet fortsätter och jag frågar Melika vad hon och Narek brukar göra när de är med varandra. »Vi tittar på film på datorn. Och pratar och pratar. Han är en bra kille för mig«, säger hon. »Han är inte så snygg men det gör inget. Det är bara bra«, säger hon. Vore han för snygg skulle hon vara orolig för att han skulle lämna henne för någon annan.

Fältarbetet fortgår. Melika och Narek umgås flitigt. Så en av mina sista dagar på Nejlikan tar saken en ny vändning. Efter att ha haft andra arbetsuppgifter i någon vecka är jag tillbaka på Nejlikan. Denna dag inleds med ett personalmöte. Ett självklart samtalsämne är Melikas och Nareks relation. I måndags hade nämligen Barbro varit på ett möte på socialkontoret med Melika, där de träffade hennes socialsekreterare och hennes gode man. Under

detta möte fick Barbro veta att Melika och Narek tänker gifta sig. Om några dagar, i en ceremoni i en av Stockholms moskéer. Nyheten kommer som en blixt från klar himmel för personalgruppen. Frågor och kommentarer flyger i luften: »Men hon är ju bara 17 år. Kan man verkligen gifta sig då?«, undrar Signe. »Jo, hennes gode man hade skrivit under ett intyg som får giftermålet att gälla«, förklarar Barbro och fortsätter: »Men han hade redan ångrat sig. Han hade inte varit tillräckligt påläst«. Men eftersom ungdomarna ska gifta sig enligt muslimsk sed så är äktenskapet inte juridiskt bindande i Sverige, hade han också sagt. »Men Melika utövar ju inte sin religion här«, säger Pia något oförstående. Personalmötet fortsätter och Barbro säger att Melika varit väldigt bestämd. De vuxna hade med alla medel försökt få henne på andra tankar, men hon hade bara tittat rakt fram och inte lyssnat på några invändningar. »Men är dom verkligen kära?«, undrar Signe. »Jo, det verkar dom vara«, svarar Barbro. »Och nu vill de bo ihop. Men de kan ju inte bo här på Nejlikan!« Sedan berättar Barbro att Melika vill att Barbro ska vara med vid ceremonin. Ska Barbro gå, blir följdfrågan? Signe tycker inte det. Hon tror att Barbro kan få problem längre fram om hon väljer att gå.

Efter mötet fortsätter Pia, Barbro och jag att samtala. Den uppkomna situationen är verkligen svår tycker båda. Inte minst när det gäller Melikas inbjudan till Barbro att vara med vid vigseln. Om Barbro går dit uppmuntrar hon ett giftermål som inte är bra för Melika, menar Pia och Barbro är villig att hålla med. Barbros närvaro skulle betyda att hon legitimerar en religion som de båda uppfattar gör det svårare för Melika att »integrera sig« i Sverige.

Samma kväll knackar jag på hos Melika som är inne på sitt rum. »Kom in«, ropar hon därifrån. När jag sticker in huvudet sitter hon vid skrivbordet. »Hur är det?«, undrar jag. »Inte bra«, blir svaret som kommer snabbt. Vi sätter oss i sängen och jag får sätta på bandspelaren. »Är du

arg?«, undrar jag för det är så jag uppfattar henne. »Jag är arg men mest ledsen«, säger hon och berättar att Narek fått ett tredje avslag på sin asylansökan. Utsikterna att han ska få uppehållstillstånd i Sverige verkar små. »Men vi måste hjälpas åt«, säger hon. »Hur tänker du, var ska ni bo?«, undrar jag. »Vi ska bo kvar här i Sverige«, säger Melika bestämt. »Man kan leva här fast man inte har uppehållstillstånd. Det går att få arbete. Om man jobbar svart. Jag ska jobba och han ska jobba. Det här är mitt liv«, fortsätter hon strax därpå. »Jag måste klara mig själv. Det kommer att gå bra. Jag har bestämt mig för att det måste gå bra.« Jag frågar henne om hon pratar med någon vuxen om allt som händer. »Ingen«, svarar hon. »Jag skulle prata om det var nån som bryr sig. Men ingen bryr sig. Alla har sitt liv. Ingen här kan göra något för mig. Men Narek och jag, vi förstår varandra precis. Han förstår mig och jag förstår honom.« Melika gör klart för mig att de ska hålla ihop. Till varje pris.

Det finns många sätt att närma sig Melikas historia och jag kommer att återvända till henne och pojkvännen då jag i nästkommande kapitel riktar fokus mot ungdomarnas sociala liv med varandra. Händelseutvecklingen ovan väljer jag emellertid att använda för en analys som tar utgångspunkt i Melikas och de vuxnas relation.

I forskningsöversikten presenterade jag Kohlis studie (2006) som fångade in tre centrala begrepp i socialarbetares förhållande till ensamkommande barn och ungdomar. Dessa var *sammanhållning*, *anknytning* och *sammanhang*. Begreppet *sammanhållning* behandlar huruvida de unga uppfattar socialarbetaren som en auktoritet, vilket både kan vara en främjande och hindrande kraft i relationen. *Anknytning* behandlar bland annat huruvida socialarbetaren lyssnar på och svarar upp emot de ungas emotionella behov och *sammanhang* behandlar huruvida socialarbetaren förmedlar skydd och inget hopp. Dessa begrepp låter jag bli avstamp för analysen.

Den första frågan jag vill problematisera är den om Melika uppfattade de vuxna som auktoriteter i den uppkomna situationen.

Mycket talar för att hon inte gjorde det. Varken i bemärkelsen att hon såg dem som några vars åsikter var viktiga att respektera eller att hon lät dem bestämma över henne. Nästa fråga blir då om de vuxna svarade upp emot Melikas emotionella behov, och om hon hyste ett känslomässigt förtroende för dem. Även här blir svaret nekande. Ett tydligt tecken på detta är att hon inte tycktes vilja lyssna på de starka invändningar som de vuxna hade kring giftermålet. Avslutningsvis blir då frågan om Melika upplevde sig skyddad av de vuxna i den uppkomna situationen? *Ingen här kan göra något för mig*, är ett tydligt svar på den frågan.

Samtidigt är det inte svårt att se att de vuxna ville skydda Melika, då ifrån något som de trodde skulle vara ogynnsamt för hennes fortsatta liv. De var dock osäkra på hur ett sådant skydd skulle se ut och hur de i så fall skulle gå tillväga. I ett skarpt läge prövas relationer. Här nådde de vuxna inte fram till någon av Kohlis (2006) tolkningar av socialarbetarrollen.

Vilket problem var det då Melika försökte lösa genom att vilja gifta sig med Narek? En sannolik anledning till det hastigt påtänkta giftermålet var att ungdomarna hoppades på att det skulle bli Nareks chans att få stanna i Sverige. Med andra ord framstod detta som ungdomarnas försök att lösa en allvarlig situation.

Hur kan man då förstå att de vuxna uppmärksammade Melikas ansvar för Narek så lite, fast han framstod som hennes närmaste person i Sverige. I boendepersonalens resonemang från mötet och samtalet därefter återfinns två spår som leder till samma slutsats. För det första uttryckte de en generell oro för att Melika skulle löpa risk att bli utnyttjad i den uppkomna situationen. För det andra trodde de att hennes möjligheter att bestämma över sitt liv skulle minska om hon gifte sig muslimskt. Ungdomarnas religionstillhörighet fick således utgöra en referenspunkt för hur de såg på Melikas möjligheter att finna en plats i det svenska samhället och fritt välja sitt liv. Så aktualiseras åter begreppet frikoppling (Runfors 2003).

I kraft av sin komplexitet pekar denna utveckling på flera angelägna frågor att diskutera när det gäller relationer mellan ensamkommande och de vuxna som finns i deras närhet. Den beskrivna utvecklingen aktualiserar bland annat frågan hur vuxna

runt ensamkommande hanterar sitt eget samarbete. I detta fall blottades ett förvirrat ansvar. En annan fråga som väcks i relation till den beskrivna händelseutvecklingen är hur vuxenvärlden handskas med ungdomarnas religionstillhörigheter. Här uttrycktes ett tänkande kring religion där kopplingen mellan att ha en muslimsk religionstillhörighet och samtidigt vara en integrerad ung tjej i Sverige framställdes som en i det närmaste oförenlig kombination. Exemplet aktualiserar även frågor som är kopplade till ensamkommande ungdomars agens i förhållande till deras erfarenheter och mognad. För de vuxna var Melika inte mogen att gifta sig. I Melikas erfarenhetsvärld var hon det - där och då.

*

Detta kapitel har syftat till att belysa det sociala samspelet mellan ungdomar och personal. Vad kan då sägas gälla för dessa relationer, mot bakgrund av den redovisade empirin?

I de inledande delarna av kapitlet har jag försökt visa vad som generellt sett kännetecknade deras relationer, nämligen deras gemensamma ansträngningar att skapa och upprätthålla social harmoni med varandra. Analysen har vidare visat att de använde humor som ett hjälpmedel för att upprätthålla harmoniska relationer med varandra. Humor tycktes dessutom fungera som ett kommunikationsverktyg i deras försök att överbrygga olikheter i positioner och erfarenheter emellan sig. Det sociala samspelet mellan ungdomar och personal kan på många sätt beskrivas som konfliktundvikande, men de senare analyserna i kapitlet visar att när konflikter trängde upp till ytan utmärktes de av sin akuta karaktär och av att de var laddade med kraftfulla emotioner.

Därutöver har analysen åskådliggjort hur det sociala samspelet mellan ungdomar och personal framförallt kanaliserades till frågor som kretsade kring det pågående vardagslivet. Detta knyter an till flera av diskussionerna i det föregående kapitlet, bland annat den om betoningen på ungdomarnas involvering och aktivering i olika praktiska sysslor. I det här kapitlet illustreras ett ”här och nu” perspektiv till exempel genom att personalen omsatte olika typer av vardagsnära omsorg i sina relationer med ungdomarna. Samma perspektiv visade sig genom att sådant som knöt an till

ungdomarnas egna livshistorier, familjebiografi och ansvar för sitt sociala nätverk blev underkommunicerat eller föremål för tystnad. Denna tystnad behöver i första hand förstås utifrån personalens kluvna inställning inför att rikta uppmärksamheten mot dessa frågor i sina relationer med ungdomarna. Med tanke på den centrala mening som ungdomarna gav dessa aspekter, så innebar denna tystnad en implikation för dem.

Analysen har vidare synliggjort att ungdomarna responderade på denna implikation genom sitt val av personal. Annorlunda uttryckt sökte de allianser med personal som gav deras tidigare erfarenheter legitimitet, men som också hjälpte dem att väva samman de normer, värderingar och synsätt de hade med sig hemifrån med olika handlingsmöjligheter i den nuvarande vardagen.

Kapitel 6

SAMHÖRIGHET OCH DISKREPANSER

Om de föregående kapitlen framförallt handlat om olika former av sociala samspel mellan ungdomar och personal så ligger fokus i detta kapitel på ungdomars relationer med varandra. Ganska tidigt i fältarbetet insåg jag att om man vill göra en analys av ensamkommande ungdomars inbördes relationer måste den sättas in i ett bredare sammanhang för att bli relevant och begriplig. Därför inleder jag detta kapitel med att rikta blicken utanför boendets väggar för att belysa hur ungdomarna talade om sociala relationer med jämnåriga överlag. Därefter övergår jag till att beskriva generella samspelmönster i boendena och till att skildra hur ungdomarna knöt närmare relationer med vissa av sina boendekamrater. Den senare delen av kapitlet ger exempel på mer komplicerade relationer men behandlar också den ömsesidiga respekt som ungdomarna i studien ofta visade i förhållande till varandra.

**”Om man säger att man är muslim är det kört
alltså”**

Ett tema som återfinns i de intervjuer jag gjorde med ungdomarna handlade om deras upplevelser av att mötas av olika slags hinder i sina försök att skapa nya relationer med jämnåriga de mötte i sin nya vardag. Kommande utdrag är hämtat ifrån en intervju med Khaled.

»Om man säger att man är muslim är det kört alltså. Det var jag med om i nian. Jag blev skitmobbad. Jag brydde mig inte om det, men jag blev skitmobbad för att jag var muslim«, berättar Khaled i sekvens under intervjun, när samtalet har börjat handla om skolan och jag ställer frågan hur han tror hans klasskamrater ser på honom. En stund senare berättar Khaled om en händelse i skolan då några pojkar som han inte kände gått förbi honom och ropat något i stil med ”Allahu Akbar”, samtidigt som en av dem låtsades spränga sig själv i luften. »Han kanske bara skojade, men det var inte roligt för mig«, kommenterar Khaled det inträffade, för att lite senare komma in på ämnet igen. »Det där med mobbningen... Jag bryr mig inte om dom säger, du är terrorist, bla bla bla. Men även om dom säger att det på skoj så känns det ... jag vet inte vad man ska göra. Jag har aldrig sett nån jävla terrorist i mitt liv. Jag har aldrig sett nåt vapen i mitt liv. Men man blir mobbad på grund av ingenting.«

Detta intervjuutdrag är ett exempel på hur en del ungdomar i studien talade om upplevelser av mobbing. Vanligtvis hade den då skett i skolan. Men relationerna med problematiska förtecken handlade inte bara om det som kan tolkas som mobbing, som i Khaleds fall. Lika ofta handlade den här typen av utsagor om att ungdomarna beskrev att de kunde känna sig negligerade eller avvisade av andra jämnåriga. Detta ger en intervju som jag gjorde med Claudetta och Hayat exempel på.

”Hur svårt ska de va?”

»Hur svårt ska det va! Vad händer med dom alltså?« undrar Hayat apropå sina svenska skolkamrater under en intervju jag gör med henne och Claudetta. Och fortsätter: »I går satt jag tillsammans med en tjej och vi pratade lite. Sen i morse när jag hejade på henne så hejade hon inte tillbaka.« »Jag tror dom måste känna dig ordentligt«, inflikar Claudetta medkännande. Men den förklaringen

köper inte Hayat för hon och den här tjejen går ju i samma klass. »Går det bara svenskar i din klass?«, undrar jag eftersom jag vet att Hayat är en av få ungdomar i studien som går ett ”standardprogram” på gymnasiet. »Nej, det finns flera som är från Iran och Irak och Chile och Spanien, eller nåt. Och dom, dom är normala«, försäkrar Hayat. »Men svenskarna, dom pratar inte med oss. Vi sitter här och dom sitter där borta«, säger hon och pekar med handen mot andra sidan rummet. »Ja, man får alltid sitta med dom arabiska«, inskjuter Claudetta (som själv kommer från västra Afrika) och skrattar.

Dialogen mellan Claudetta, Hayat och mig är på två sätt typisk för hur ungdomarna talade om sina sociala relationer med jämnåriga under intervjuerna. Dels för att den är ett exempel på hur de kunde beskriva sina försök att söka kontakt och lära känna ”svenska kamrater”, utan att nästan aldrig lyckas. Dels för att den exemplifierar hur ungdomarna skildrade att deras umgänge var differentierat och inriktat mot kamrater med annan bakgrund än svensk.

Utsagorna ovan är sålunda exempel som sammanfattar bilden av hur ungdomarna, framför allt i intervjuerna, talade om att de känt sig särbehandlade eller hamnat i sociala underlägen av olika slag. Dessa utsagor kan tolkas utifrån det kultursociologerna Abby Peterson och Aleksandra Ålund (2007) benämner som ett *socialt utanförskap*. Temat öppnar upp analysen för hur man kan förstå att ungdomarna i min studie kunde positionera sig utanför andra gemenskaper och ofta tilldelade sina relationer med varandra stor betydelse. Meningsinnehållet i dessa utsagor ger med andra ord *en* förklaring till varför ungdomarna, när de satte ord på och beskrev sina relationer med varandra, kunde uttrycka: »Vi är jätteolika svenska ungdomar«. Och inte sällan använde de sig av familjemetaphorer: »Vi är som en familj.« Eller: »Vi är som syskon«. Jag utvecklar denna analys i slutkapitlet, men nu övergår jag till att behandla ungdomarnas sociala relationer i boendet.

En översiktsbild över samspelsmönster

De flesta ungdomar i studien hade sitt ursprung i Afghanistan och Somalia. Inte desto mindre var ungefär hälften av dem uppväxta i andra länder/regioner i världen. Bland det första jag kunde konstatera när jag inledde fältarbetet på Cirkeln, där både pojkar och flickor bodde, var att det i detta boende förekom ett samspelsmönster där den somaliska flickgruppen utkristalliserade sig som en grupp och den afghanska pojkggruppen som en annan. Generellt sett kännetecknades det sociala samspelet på Cirkeln av att flickor umgicks med flickor och pojkar med pojkar. Dessa samspelsmönster samverkade med den rumsliga uppdelningen i och med att flickor och pojkar bodde i separata rum och ungdomar med liknande etnisk bakgrund ofta bodde tillsammans. På Nejlikan var som redan beskrivits boendet könsspecificerat och flickorna hade varsitt rum. Denna introduktion är emellertid bara ett sätt att beskriva ungdomarnas relationer med varandra. Fortsättningen av kapitlet kommer att handla om gränser och överskridanden i deras relationer.

Att välja sina närmaste vänner

Ett tema som förekom parallellt med den ovan beskrivna översiktsbilden utgjordes av att ungdomarna sökte och utvecklade närmare relationer med vissa av sina boendekamrater. Nästföljande situation är ett av många tillfällen jag nedtecknade, där ungdomarna umgicks i mindre kamratkonstellationer i boendemiljön.

»Kan du kamma mitt hår?« frågar Jamila Amina en dag.
»Ja, det kan jag väl«, säger Amina och reser sig ur soffan. Hon försvinner in i sitt rum och kommer tillbaka med en kam, för att sedan ta en sväng via köket för att hämta olivolja. Amina och Jamila går in i badrummet och jag får följa med. Jamila sätter sig på toalettsitsen och Amina börjar sakta och metodiskt att kamma Jamilas långa, lockiga hår. Hon delar upp håret i små sektioner och fäster varje sektion med en hårklämna. Sedan tar hon försiktigt

loss en hårsektion i taget, stänker en droppe olivolja på sina handflator och stryker oljan över håret. När detta är gjort kammar Amina tålmodigt igenom Jamilas hår igen - från rötterna till topparna. Under tiden Amina arbetar berättar Jamila att hon har börjat missköta sitt hår här i Sverige. I Somalia hade visserligen håret en annan kvalitet, men i Sverige sköter hon det heller inte som hon gjorde tidigare. För hemma i familjen, berättar Jamila, hade systrarna hjälpts åt med varandras hår. Varje kväll, när det blivit svalare, satt de ute och kammade och flätade varandra, samtidigt som de pratade och skrattade. Amina lyssnar, hummar, och arbetar metodiskt vidare. Efter ett tag ber Jamila Amina hämta några papper som ligger i hennes jackficka. Därefter övergår samtalet till att handla om provet som de ska ha nästa dag. Efter drygt en halvtimme är Amina klar med sitt arbete. Då har Jamila små kringlor över hela håret.

Situationen ovan är ett exempel på hur ungdomarna sökte närmare vänskap med vissa av sina boendekamrater. Den exemplifierar också hur de manifesterade sin vänskap genom att skapa en privat sfär för sig själva, där de fick vara mer ifred. Den typ av vänskap som Amina och Jamila har fått illustrera tycktes bygga på vad som kan beskrivas som *känslomässiga överenskommelser* om vilka ungdomarna ansåg sig stå och ville vara mer nära. Ofta fanns en etnisk och språklig gemenskap inblandad i dessa konstellationer. Exemplet ovan har tillika paralleller till hur Amina och Sepideh (personal) i det föregående kapitlet talade om mat och matminnen från deras tidigare hemländer. Även för Jamila och Amina tycktes deras samtal väcka känslor och minnen till liv.

Den bild jag återger här kan delvis kopplas till den belgiska studien om asylsökande pojkars copingstrategier ifrån forskningsöversikten (Mels m.fl. 2008). I den framgick att förutom det stöd som pojkarna fick av personalen på institutionen, kom ungdomar som delade etniska bakgrunder att bli särskilt viktiga för varandra.

Att handskas med skillnader

Så här långt har jag uppehållit mig vid temana vänskap och närhet och den gemenskap som etniska/språkliga bakgrunder kunde innebära för ungdomarna i boendena. Etniska identiteter, som till exempel hazar (minoritetsgrupp från Afghanistan) eller somalier framstod som betydelsefulla i ungdomarnas relationer men dessa positioner var å ena sidan tøjbara, å andra sidan fanns ett flertal ungdomar i studien som inte delade etnisk/språklig bakgrund med någon av sina kamrater i boendet. Både Madina och Elinor hade sådana erfarenheter. Jag tar dem som exempel på hur ungdomarna i studien hanterade detta. Jag börjar med Madina.

Så här framåt slutet av kvällen är middagsbestyren sedan länge avklarade på Nejlikan. Ute har det hunnit bli mörkt och vid köksbordet sitter Madina, försjunken framför sin laptop. Bredvid henne sitter Lisa, (vikarie) och jag och pratar om lite av varje utan något märkbart intresse från Madinas sida. Men när vi kommer in på min studie blir Madina plötsligt intresserad. Hon lyfter blicken från datorn och säger: »Jag trivs inte här.« »Gör du inte«, säger Lisa försiktigt. »Ursäkta«, säger Madina och söker för ett ögonblick ord som inte vill infinna sig. »Jag menar inte att vara otrevlig men ...« Så blir hon tyst igen. »Det gör inget«, säger Lisa mildt. Men Madinas inpass lämnar frågor. Jag låter det passera just då men lägger det på minnet och ber henne utveckla resonemanget några dagar senare när vi sitter och pratar. När jag påminner henne om vad hon sa några dagar tidigare och ber henne beskriva mer hur hon tycker det är att bo på Nejlikan säger hon: »Jag trivs här, fast det var bättre för mig när jag bodde på Cirkeln. För där hade jag alla mina kompisar. Och min bästa kompis. Du känner henne. Vi kunde prata vårt språk med varandra. Ibland är det skönt att prata sitt språk. Det vet ju du«, säger hon och verkar syfta på att det också för mig kunde vara svårt att hänga med i alla konversationer. Därpå tystnar hon, antagligen besvärad av samtalsämnet. Men jag är inte riktigt redo att ge upp så jag fortsätter:

»Kan det vara så att du känner dig lite utanför, dom andra flickorna kommer ju från samma land och har samma språk och sådär?« Men nej, det är inte Madina beredd att hålla med om. Eller snarare, hon vrider på frågan och försöker i stället sätta sig in i de andra flickornas situation. »Det är okej ändå«, säger hon och verkar vilja släta över hela saken. »Jag förstår ju att de vill prata sitt språk med varandra.«

Men Madinas förklaring var inte alldeles övertygande. Vanligtvis fanns en intensiv nerv hos henne. Hon hade ett livligt kroppsspråk och gestikulerade när hon pratade, inte minst när hon försökte hitta ord på svenska för vad hon ville säga. Men här kom vi in på något som tycktes känsligt för henne att tala om. I det senare samtalet försökte hon visserligen avdramatisera det hon tidigare sagt men hennes kroppsspråk signalerade något annat. Hon liksom stelnade. I en intervju med Madina närmar jag mig ämnet igen, och ber henne beskriva mer hur hon ser på relationerna med de andra flickorna.

»Man måste ha respekt för varandra. Det är jätteviktigt. Det visste jag redan när jag bodde i Irak. Det lärde mormor mig. Hon var min första och bästa lärare.« Alldeles efteråt förklarar hon att hon visserligen kan irritera sig på de andra flickorna, »men dom är ju ensamkommande, precis som jag.« Så i stället för att bråka försöker hon intala sig: »nu ska du bara ta det lugnt Madina.« Tidigare har det s kymtat fram att Madina helst av allt ville ha en egen lägenhet. Men även om hon beskrev att det kunde vara tålamodsprövande att bo tillsammans med de andra flickorna så lockade alternativet att bo i ett familjehem henne inte. »Jag vill inte bo med dom som har ett eget liv«, säger hon och syftar på att bo i en familj. »Då skulle jag känna mig som jag vore ensam medan dom andra skulle vara tillsammans. För dom är ju inte mina släktingar. Dom är inte min familj. Därför är det ändå bra att jag är här.«

Inte heller Elinor delade etnisk/språklig bakgrund med någon av sina boendekamrater. I kontrast till Madina framstod Elinor ha en starkare position i ungdomsgruppen. När hon bodde på Cirkeln var hon en populär person för de andra ungdomarna att umgås med, och hon såg ut att röra sig otvunget mellan både köns- och etnicitetsrelaterade grupperingar. Elinor var social och pratsam. Och det var egentligen min bild av Madina också, men i relation till de andra flickorna på Nejlikan kom hon inte riktigt till sin rätt. Hon höll sig mycket för sig själv och tycktes befinna sig i periferin av gemenskapen.

En analys av Elinors och Madinas olika positioner kan handla om många olika saker, till exempel både om att de intog och om att de tilldelades olika positioner. Men det som är intressant i analysen av Madinas resonemang är att hon i sin till synes ensamma position i boendet, så tveklöst erkände sin gemenskap med de andra flickorna.

En uppblussande konflikt

I det följande exemplet tydliggörs en problematisk relation. Det lider mot middag på Nejlikan. I köket står Melika och Kristin (personal) och fixar det sista med maten. Claudetta sitter vid datorn i passagen mellan kök och hall. Nu fungerar internet igen. Ur anteckningarna:

Claudetta drar upp volymen på ett you-tube klipp. »Vilka är de här?«, får jag nästan ropa för att överrösta musiken i högtalarna. Claudetta pekar på de dansande killarna på skärmen och berättar att de är en rapgrupp som kommer ifrån hennes land, ja till och med från hennes hemstad. Rätt vad det är ser jag att Ubah, som sitter i vardagsrummet, reser sig ur soffan. Hon går fram till Claudetta och ber henne sänka volymen eftersom hon inte kan höra ljudet på tv:n. Men Claudetta reagerar inte. Hon låter tillsägelsen passera utan notis. Då går Ubah ut i köket och ber Kristin säga åt Claudetta att sänka ljudet. Eller lyssna i hörlurarna. När Kristin vänder ut från köket och vidarebefordrar Ubahs önskemål flyger Claudetta plötsligt

upp från stolen. »Vad är ditt problem?« »Varför hatar du mig?« skriker hon till Ubah. Kristin står kvar och vill prata om det som precis händer men Claudetta backar, tystnar. »Det är inget problem, jag vill inte prata«, säger hon, varpå Ubah släntrar in i vardagsrummet igen. Men Kristin insisterar och föreslår att flickorna börjar med att prata med henne, en i taget, vilket båda accepterar.

Först är det Ubahs tur att prata med Kristin i personalrummet. Ubah börjar med att säga att hon inte förstår varför Claudetta hatar henne. När de bodde på Cirkeln umgicks de »normalt« med varandra. Men på Nejlikan tycker Ubah att Claudetta har blivit helt annorlunda. Hon pratar överhuvudtaget inte med henne, säger varken god morgon eller god natt. Efter att Kristin fiskar lite mer i saken förklarar Ubah att hon känner sig utanför gruppen. Särskilt med tanke på att Melika och Claudetta nu är bästa kompisar. Och visst skulle Ubah vilja vara kompis med dem men hon tror faktiskt inte att det går. Så därför är det inget mer att diskutera.

Sedan är det Claudettas tur att prata med Kristin. Hon inleder med att säga att hon blev arg för att Ubah hade gått till Kristin och bett hennes säga åt Claudetta att sänka ljudet. Det hade varit bättre om Ubah fortsatt att prata direkt med Claudetta. Därpå följer ett resonemang där Claudetta förklarar att hon bott tillsammans med olika människor i hela sitt liv och aldrig haft några problem med det. Visst är det jobbigt att hon och Ubah inte kommer överens men i det stora hela gör det henne inte särskilt mycket. För hon har mycket värre saker att tänka på. »Det är inget problem«, upprepar hon flera gånger.

Snart är ordningen återställd och allt blir som vanligt igen på Nejlikan. Någon dag senare ber jag Kristin berätta hur hon ser på det som hände. Kristin säger då att just den här konflikten nog byggde på ett missförstånd, men samtidigt är det svårt att missa att Ubah och Claudetta inte kommer särskilt bra överens. Kristin säger

att hon förstår att alla flickor inte kan tycka lika mycket om varandra. Men de måste kunna prata med varandra och lösa sina konflikter på ett konstruktivt sätt.

När jag i en intervju en ganska lång tid senare frågar Claudetta om hon kommer ihåg vad som hände den där kvällen drar hon sig den till minnes och förklarar: »Du vet, Ubah kunde snabbt bli arg. Vi andra, vi förstod varandra mer.« Ögonblicket senare berättar hon att grannarna ofta kom och bad dem stänga av musiken när hon bodde på Nejlikan. »Men jag älskar att lyssna på musik för när jag lyssnar på musik glömmer jag allt. Då känner jag att jag har ett bra liv«, förklarar hon för mig.

Ovanstående situation kan analyseras som något av en motbild till den yttre sämja som till stora delar präglade flickornas relationer på Nejlikan. Då kan man undra varför detta gräl blossade upp just där och då. Att Claudetta blev störd när hon var känslomässigt upptagen av musiken hade säkert betydelse för hur situationen utvecklade sig. Det ligger även nära till hands att tolka den som ett utslag av frustration. Båda flickorna var inne i processer där oron för den egna familjen var mycket aktuell.

Men det fanns också en kamratkonkurrens mellan flickorna som kunde dallra under ytan, och som ibland kom upp i öppen dager, vilket händelsen ovan också var ett exempel på. Att Claudetta reagerade på att Ubah hade ”skvallrat” för Kristin illustrerar det jag själv kunde märka i mina observationer, nämligen att flickorna skapade en egen agenda runt sina relationer som personalen skulle hållas utanför. Noterbart i exemplet är att Kristin försökte lösa konflikten genom prat medan flickorna ville avlägsna sig ifrån situationen, strunta i konflikten och inte tänka mer på saken. Här möttes två olika sätt att hantera en konfliktfylld situation.

Att Ubah uttryckte att Claudetta blivit helt annorlunda sedan de flyttat till Nejlikan visar att de vänskapsrelationer jag tidigare beskrivit var rörliga och förändrades. Som socialantropologen Layal Kassielias Wiltgren påvisar i sin avhandling (2014) om hur ungdomar på en högstadieskola i ett mångkulturellt område samspelar kring gruppstillhörigheter och etniciteter, är de gemenskaper som ungdomar utvecklar alls inte huggna i sten. Tvärtom skapas och reproduceras de i ständiga samspel och

förhandlingar. Förhandling och kompromiss kan sägas vara temat för nästa avsnitt.

Sjalen som balansakt

I de specifika miljöer jag har studerat var det vanligt att flickorna bar sjal eller hijab som de själva varierande kallade den. Jag kommer här in på ett ämne som i de flesta fall hanterades helt odramatiskt men som i vissa sammanhang kunde bli laddat. Jag tar upp ett specifikt samspel runt denna fråga eftersom det är ett tacksamt exempel som visar hur ungdomarna samtidigt som de var lojala med de värderingar och normer de vuxit upp med, också skapade olika handlingsalternativ kring dem i sin nuvarande vardagsmiljö.

Den rådande princip jag snart identifierade under fältarbetet var att de flickor som använde sjal bar den när de vistades bland, eller kunde tänkas möta, jämnåriga pojkar eller män. På Cirkeln, där flickor och pojkar bodde tillsammans, bar de således sjal i de gemensamma rummen. På Nejlikan däremot, tog de av sig sjalen innanför dörren.

»Vad tycker du om att det bara är tjejer här?«, frågar jag Amina under en intervju. »För mig är det jättebra«, svarar hon och hänvisar just till sjalen. I den följande dialogen berättar hon att hon nästan aldrig burit sjal i sitt hemland »men här i Sverige blev det ett problem. För på mitt förra ställe behövde jag klä mig efter min religion och springa och ta på mig lång kjol och sjal hela tiden. Där var det bara på rummet jag kunde pusta ut. Men här«, fortsätter hon och menar Nejlikan, »kan jag gå från mitt rum direkt ut i köket eller vardagsrummet. Och det är skönt. Här behöver jag inte känna mig stressad och tänka: oj, oj, oj, jag glömde min hijab. Oj, oj oj«.

Så kunde det låta när jag ställde frågor till flickorna om hur de trivdes på Nejlikan. De som bar sjal beskrev inte sällan friheten ifrån att använda den inomhus som något positivt. Men Melikas

erfarenheter tog utgångspunkt i ett annat perspektiv. Ur fältanteckningarna:

En kväll när maten är framdukad väntar vi på Melika. »Ska du inte äta?«, undrar Signe när Melika kommer ut i köket. »Nej, inte nu. Jag kommer snart. Jag ska bara ut en stund. Det är en person som väntar på mig därute«, förklarar hon samtidigt som hon fingrar på mobilen. Senare på kvällen kommer Melika tillbaka med sin pojkvän. Ungdomarna går direkt in på Melikas rum men Melika kommer strax ut igen och ropar något skärtrat till Signe: »Du måste säga till dom andra att han är här«, varpå Signe försöker lugna genom att försäkra henne att de andra flickorna ligger och sover, så hon behöver inte vara orolig.

Under den tid jag träffade Melika blev hon alltså ihop med sin pojkvän. Ofta träffades de ute men Melika tog också hem honom till sig. När han kom till Nejlikan var de nästan alltid på Melikas rum. Ibland åt de ensamma i köket, med dörren stängd. Att ungdomarna höll sig för sig själva kan tolkas som att förälskade ungdomar föredrar att vara tillsammans med varandra framför att umgås med "övriga familjen" när de är hemma hos varandra. Men i en av intervjuerna med Melika, där jag frågar henne hur hon tycker det är att bo ihop med de andra flickorna säger hon att »dom är jättesnälla, men det blir problem ibland när Narek kommer till mig. Och vi förstår det«, fortsätter hon. »Dom andra flickorna är muslimer och dom har ju hijab.« (Detta uttalande ska ses mot bakgrund av att Melika själv identifierade sig som muslim, dock utan att bära sjal). »Och vet du«, fortsätter hon, »hemma vill dom vara utan hijab. Dom vill vila sig ifrån den. För det är svårt att hela tiden ha på sig muslimska kläder. Dom har sagt att det är okej, säg bara till så tar vi på oss hijaben. Men i alla fall, jag förstår att det blir jobbigt för dom, att dom är tvungna «

Melika var alltså orolig för att hennes pojkvän skulle bli ett "störningsmoment" i boendet eftersom hans närvaro kunde inskränka på de andra flickornas rörelsefrihet. När jag själv tog upp saken med de andra flickorna och frågade vad de tyckte om

pojkvännens besök fick jag svar som påminde om försäkringarna de gett Melika. Trots att jag till exempel kunde se att de avbröt pågående aktiviteter då han var i antågande var det ingen av dem som sa sig bli störda. Från båda håll framstod det viktigt att visa sig respektera och ta hänsyn till varandras livsval, fast de hade olika värderingar kring vissa frågor.

I detta finns likheter med en diskussion i Forsbergs avhandling (2005) om ungdom och sexualitet i det mångkulturella Sverige. I den kan man utläsa hur studiens gymnasieflickor, de allra flesta med föräldrar födda utomlands, landade i ett pluralistiskt sätt att resonera om vilka val andra ungdomar gör kring sexualitet och samlevnadsrelationer.

Exemplet ovan kan med några svepande formuleringar analyseras utifrån såväl kropp/sexualitet som religion. På så sätt rör det också starka värderingar. Vi kommer ihåg hur Elinor förklarade att slöjan bärs för att visa respekt för sin familj och religion. Flickorna som bodde på Nejlikan vid den här tiden hanterade sitt sociala samspel runt denna fråga genom att kompromissa, och inte konfrontera de skilda normer och värderingar som förekom parallellt i boendemiljön. Mot den bakgrunden är detta samspel en tydlig illustration av hur ungdomarna i studien var beredda att ständigt utföra olika slags jämviktshandlingar i boendena.

*

Med frågan vilken betydelse ensamkommande ungdomar har för varandra framför ögonen, har jag i detta kapitel skildrat olika aspekter av hur ungdomarna utvecklade och upprätthöll sociala relationer i institutionerna. Kapitlet har visat att även om ungdomarnas relationer varken var enkla eller problemfria gav de möjligheter till igenkänning och identifikation med andra ungdomar som de delade livserfarenheter med. Detta kan sammanfattas i kodordet social gemenskap.

Ett fruktbart sätt att förstå denna gemenskap är att betrakta den utifrån att den både var ett axiom och en hänvisning. Ett axiom i betydelsen av att det var en gemenskap som byggde på ungdomarnas strävan efter att skapa starka, lojala och solidariska relationer i sitt nya livssammanhang. En hänvisning i betydelsen av

att det i många fall tycktes vara den sociala gemenskap som de erbjöds. Dessa båda poler utgjorde därmed en sammanhållande kraft i deras gemenskap.

Inom ramen för denna övergripande gemenskap har analysen visat att ungdomarna utvecklade närmare vänskapskonstellationer i en snävare krets av kamrater, vilka tillgodosåg deras behov av närhet. I det empiriska materialet förekom även exempel där enskilda ungdomar tycktes sakna ett sådant sammanhang.

Kapitel 7

AVSLUTANDE ANALYS

En utgångspunkt i föreliggande studie är att var man bor och vilka människor man har runtomkring sig i sin vardag är avgörande för människans basala behov av trygghet och sammanhang.

Det övergripande syftet i denna studie har varit att studera institutionen som social livsmiljö för ensamkommande ungdomar. Det material jag samlat in bygger på ett etnografiskt fältarbete som genomförts i två institutioner för ensamkommande ungdomar. Den ena har sin verksamhet riktad mot asylsökande flickor och pojkar, medan den andra endast riktar sig till flickor som fått godkännande att stanna i Sverige.

Den gemensamma nämnaren för ungdomarna som deltar i studien är att de befinner sig långt ifrån sin familj och det sociala sammanhang där de vuxit upp. Institutionen utgör ett meningsfullt sammanhang som både kan hjälpa dem att landa och komma vidare i livet. Det har därför funnits anledning att studera de sociala och vardagliga dimensionerna i denna typ av praktik närmare.

Med begreppen mening och social agens som analytiska redskap har jag ägnat mig åt frågorna: Hur skapar ungdomar och personal mening i vardagen på institutionen? Vilka relationella samspel och sociala mönster upprättas och utvecklas på institutionen?

Mot bakgrund av att en betydande del av studiens etnografiska datamaterial är baserat på flickors vardagsliv och sociala relationer på en institution för enbart flickor har studien gett möjlighet att lyfta fram ensamkommande flickors position och synliggöra deras erfarenheter och perspektiv på sin livssituation.

I studien visar jag hur ungdomarnas vardag ter sig och hur de formar sitt vardagsliv genom sitt samspel med varandra och

personalen. I detta avslutande kapitel ska jag knyta ihop trådarna ifrån de analytiska kapitlen och avslutningsvis diskutera vad studiens resultat kan bidra till i en bredare diskussion om mottagande och omsorg gällande ensamkommande barn och unga. En viktig fråga som fått förnyad aktualitet i och med de senaste årens allt större flyktinggrupper som anlänt till och tagits emot i Sverige.

Liv i kollektiv

Jag inledde det första empiriska kapitlet (kap 4) med att beskriva den förhandlade vardagen på institutionerna genom att behandla temana struktur och rutiner, aktivering och delaktighet. Med dessa teman strävar jag efter att synliggöra hur vardagspraktiken på mitt undersökningsfält organiseras. Det uttalade målet för boendena och den personal som anställs är inte att ungdomarna ska förändras utifrån en definierad problembild av något slag. Vid exempelvis öppna eller låsta behandlingshem för barn och unga finns uttalade visioner om att bidra till en förändring hos de unga. Detta till skillnad ifrån boenden för ensamkommande som syftar till att tillgodose deras grundläggande behov av ett hem och kontakter med vuxna.

Icke desto mindre visar studiens resultat på hur premisser som förknippas med behandlingsinstitutioner för unga följer med in i mottagandet av de ensamkommande ungdomarna. Det framkommer exempelvis genom att vardagen i boendena standardiseras i vissa fasta former, med betoning på de ungas involvering och aktivering i olika praktiska sysslor, så som exempelvis hushållsarbete. Det framgår också via personalens tankesätt och idéer kring vad de anser att kategorin ensamkommande ungdomar behöver. I samstämda beskrivningar ger de uttryck för att ungdomar som är ensamma i ett nytt land är beroende av en stabil och meningsfull vardag i sitt nya liv. Mot denna bakgrund lyfter personalen fram värdet av att involvera och göra ungdomarna delaktiga i vardagens praktiska sysslor. Att använda rutiner ses hos personalen också som ett sätt att skapa relationer med ungdomarna.

Ungdomarnas förhållningssätt gentemot den beskrivna praktikens utformning varierar. Vi har sett många prov på hur de anpassar sig till och samarbetar kring dess innebörder och budskap. Vi har också sett exempel på hur de utvidgar sitt spelrum genom att de töjer på gränserna för de givna ordningarna. Ibland tar dessa överträdelser sig knappt märkbara uttryck, men kan ändå ge ungdomarna ett utökat handlingsutrymme. Därutöver visar studien hur ungdomarna påverkar nämnda förutsättningar genom att öppet utmana dem. Detta sker ofta vid tillfällena de själva väljer. I husmötet på Nejlikan, där flickorna i stort sett satt tysta under själva mötet, men efteråt blev mer pratsamma och förklarade för personalen varför de inte nappade på något av deras sommarlovsförslag, illustrerar i det första skedet något som kan liknas vid ett tyst motstånd och i det andra skedet något som kan liknas vid ett öppet (kap 4).

Jag har också visat hur ungdomarna tar sig an den beskrivna praktiken genom att ge den andra meningar än vad som är personalens syfte med den. Bland personalen ser man till exempel att de praktiska sysslorna i boendet ska ge ungdomarna mening och kontinuitet i deras nya vardag. För ungdomarnas del kan sagda betoning omtolkas som ett sätt för dem att upprätthålla kontinuitet med livet bakåt i tiden (jfr Ní Raghallaigh & Gilligan 2010). För till exempel Madina, som tagit hand om hushållsarbetet hemma i familjen, innebar dessa kunskaper att hon kunde knyta samman betydelser mellan sitt tidigare och nuvarande liv.

Vuxna som utvecklingsresurs

Ett återkommande tema i studier om ensamkommande barn och ungdomar är framhävandet av vikten av att de får möjligheter att skapa nära relationer med trygga och engagerade vuxna som följer dem i deras vardag (se t.ex. Kohli 2006, Eide & Hjern 2013, Sirriyeh 2013). Den här studien visar att personalen bjuder på en varierad repertoar av förhållningssätt till ungdomarna. Dessa förhållningssätt skiftar från person till person men också från tillfälle till tillfälle.

Sett till helheten visar studien att personalen omsätter en *vardagsnära omsorg* i sina relationer till ungdomarna. Detta tar sig

uttryck i en *känslomässig*, en *praktisk* och en *fysisk* omsorg. Även om studien ger exempel på konfliktfyllda relationer mellan ungdomar och personal är deras samspel i flesta fall ganska odramatiskt. I detta sammanhang lyfter jag fram och diskuterar situationer där personal och ungdomar skapar meningsfulla samspel genom att de använder humor som ett verksamt kommunikationsverktyg. Att kunna skämta och skratta tillsammans framstår som viktiga ingredienser i deras samspeledynamik.

Detta mönster har jag dels tolkat utifrån personalens och ungdomarnas försök att hitta gemensamma nämnare i sitt samspel, dels utifrån att ungdomarna kan vilja vrida fokus ifrån negativa upplevelser av tillvaron. Att ungdomarna i studien "spelar" mycket på humor i relationerna med personalen ligger i linje med tidigare forskning som visat att humor och en positiv livsinställning är effektiva redskap för ensamkommande barn och ungdomar, när de ska möta och handskas med sina nya livsförutsättningar (Ní Raghallaigh & Gilligan 2010, Mølvik 2009).

Samspelet mellan ungdomar och personal tydliggörs i hög utsträckning av det pågående vardagslivet. En bild kopplad till detta fokus handlar om att ungdomarnas unika livserfarenheter, och inte minst familjehistoria och fortsatta relationer med familjen blir föremål för underkommunikation eller tystnad i det vardagliga samspelet mellan ungdomar och personal (jfr Runfors 2003). I detta avseende ger studien också exempel på hur personalen bygger sina uppfattningar om ungdomarnas livserfarenheter på sina egna antaganden om hur ungdomarnas tidigare liv sett ut. Från ungdomarnas position kan ovan nämnda samspelelement hänföras till deras vilja att fokusera på det positiva i tillvaron. Här understryker dock den sammanlagda analysen att bristen på explicita samspel kring ungdomarnas familjerelationer behöver tolkas mot bakgrund av att det bland personalen finns en tvekan eller ett motstånd inför att närma sig ungdomarnas tidigare liv och erfarenheter på ett tydligt sätt. Detta leder till att ungdomarna tonar ner eller undanhåller dessa viktiga delar av sina liv.

Det beskrivna temat avspeglar sig samtidigt i vilken personal ungdomarna tyr sig mer till. Studien visar att de aktivt söker sig till den personal som gör sig tillgänglig för dialoger och samspel där de ges möjligheter att formulera sig om sina känslor, tankar och

verkliga erfarenheter. En viktig slutsats i studien är att ungdomarna använder denna personal som en utvecklingsresurs i sina ansträngningar att integrera sitt tidigare liv med det nuvarande livets olika utmaningar. Detta tydliggör återigen hur ungdomarna strävar efter att upprätthålla kontinuitet mellan sina olika livssammanhang.

Ett relationsmönster kopplat till detta handlar om att det synliggörs en identifikation mellan ungdomarna och den personal som själva har en utländsk bakgrund. Sådana erfarenheter från personalens sida gynnar ungdomarnas förutsättningar att få sina bakgrunder och levda erfarenheter uppmärksammade. Samtidigt är det viktigt att framhålla att studien också ger exempel på hur så kallad svensk personal intresserar sig för ungdomarnas levda erfarenheter och visar stort engagemang i till exempel deras fortsatta familjerelationer. Synliggörandet av detta mönster ska följaktligen inte tolkas som att personal med utländsk bakgrund är bättre lämpad än så kallad svensk personal att hantera den här typen av frågor. Visserligen fanns gemensamma beröringspunkter mellan till exempel Sepideh och Amina i deras samtal om mat och matupplevelser (kap 5) som man inte ska bortse ifrån, och som bidrog till att samtalet fick den karaktär det fick. Men poängen jag vill lyfta fram genom att synliggöra detta mönster är snarare betydelsen av att ungdomarna erbjuds den här typen av samspel av personalen.

Den angelägna gemenskapen

Vi lämnar nu själva vardagspraktiken och relationerna mellan ungdomarna och personalen för att i stället gå över till ungdomarnas egna relationer. Jag ställer den enkla frågan: Vilken roll spelar de för varandra?

Den sammanlagda bilden i studien visar att ungdomarnas relationer sinsemellan erbjuder dem möjligheter till igenkänning och identifikation. Deras relationer kan mot denna bakgrund sammanfattas med kodordet social gemenskap. Detta är en syntes som leder vidare till frågan hur det kan komma sig att ensamkommande ungdomar, med så skilda bakgrunder och

erfarenheter, kan skapa en möjlig gemenskap och tillskriva den stor betydelse.

Studien visar att ungdomarna hålls samman av två samverkande processer. Dessa processer utgör ett sammanhållande kitt i deras gemenskap. Den ena handlar om att ungdomarna ställer sin gemenskap i kontrast till uteblivna eller misslyckade möten och relationer, i första hand i förhållande till andra ungdomar som de möter i sin övriga vardag utanför boendet. I detta sammanhang berättade Khaled om hur han blivit mobbad i skolan för att han är muslim, medan Hayat och Claudetta förundrat ställde sig frågan varför svenska ungdomar var så svåra att få kontakt med (kap 6). Den här typen av upplevelser ger ungdomarna en förståelse som säger dem att de är annorlunda än andra.

Detta resonemang har paralleller till hur kultursociologerna Abby Peterson och Aleksandra Ålund (2007), som forskat om invandrarungdomars gruppbildande och identitetsskapande, skriver om socialt utanförskap. De menar att gemensamma erfarenheter av en upplevd och erfaren marginalitet bidrar till ett socialt igenkännande, vilket förenar ungdomar inbördes. Sådana erfarenheter skapar en känsla av en identitet och förankring i en hård värld - och kan överskrida etniska och kulturella gränser. Mot denna bakgrund framkommer hur en del ungdomar i studien skapat sig negativa föreställningar om framtida relationer utifrån erfarenheter av de svårigheter som ovan beskrivs. När Madina förklarade att hon skulle känna sig ensam om hon bodde i ett familjehem drog hon den slutsatsen utifrån hur hon känt sig annorlunda i liknande sociala sammanhang. På så vis ger Madina ett exempel på Herbert Blumers definition av hur människor skapar mening (Blumer 1969). Mening skapas genom social interaktion och modifieras genom vilka tolkningar individen har gjort av sina tidigare erfarenheter.

Den bild jag här beskriver utgör sålunda den ena processen i ungdomarnas gemenskap. Den andra processen är kopplad till att deras sociala liv med varandra är ett slags komplement till familjen och det sociala sammanhang de lämnat och saknar.

Det är mot bakgrund av dessa båda processer man ska förstå att ett flertal ungdomar i studien ”familjiserade” relationerna med varandra, där meningen i deras gemenskap kom att tillskrivas

familjelika relationer. Detta är sålunda *en angelägen gemenskap* som utgår ifrån ungdomarnas samlade förståelser av att de behöver varandra och betyder något viktigt för varandra i den livssituation de nu delar.

Vad jag här talar om är att ungdomarna har en *övergripande gemenskap* med varandra. Deras relationer tydliggörs i många fall av acceptans, respekt och en tillåtande attityd till varandras olikheter och levnadsval. Ett tydligt exempel på hur de är beredda att utföra olika slags jämviktshandlingar i boendemiljön visade sig bland annat i hur flickorna på Nejlikan hanterade situationer då Melika tog hem sin pojkvän till boendet (kap 6).

Att ungdomarnas relationer i mångt och mycket präglas av acceptans och respekt inför varandras olikheter betyder naturligtvis inte att deras relationer varken är enkla eller entydiga. I denna gemenskap är till exempel alla relationer inte lika mycket värda. Studien visar att ungdomarna utvecklar närmare vänskapsrelationer i en snävare krets av kamrater. Dessa relationer tillgodoser ungdomarnas behov av närmare närhet. Att i ett icke självvalt kollektivt sammanhang kunna skapa sig en intimsfär med kontroll över vilka man står särskilt nära framstår som ett betydelsefullt inslag i ungdomarnas övergripande gemenskap. Vissa ungdomar i studien har en mer tillbakadragen position i boendet. Denna position skulle kunna förstås som ett utslag för att de är ensamma representanter för sin etnicitet och sitt språk. Den övergripande gemenskap de uppfattar att de har med varandra förefaller likväl intakt.

Slutord

I mitten av 1990-talet arbetade jag som socialsekreterare. En dag fick jag träffa två pojkar som uppenbarligen befann sig i Sverige utan sina föräldrar. På kontoret blev vi väldigt konfunderade. Varför var de här pojkarna ensamma i Sverige och hur hade de kunnat ta sig hit alldeles ensamma? Så här i efterhand har jag förstått att dessa pojkar var mitt första möte med ensamkommande barn, även om detta var en benämning som man inte använde då.

När jag inledde arbetet med den här studien hade barn som flyr utan föräldrar börjat ses som en social kategori. Och

uppmärksamheten på dem hade ökat. Den offentliga bilden av dem var redan då behäftad med en tydlig problemorientering (jfr Ensor & Gzdziaik 2010, Heidbrink 2014, Stretmo 2014), och under studiens gång har den bilden förstärkts. I de diskussioner som förs i den offentliga debatten när studien är på väg att avslutas framställs ensamkommande ungdomar som något av ett hot, både för sin omgivning men också gentemot varandra.

I den många gånger rätt odramatiska vardagspraktik som är studerad här tonar en annan bild fram. Visst finns spänningar och konflikter, både mellan personal och ungdomar och i ungdomarnas egna relationer, men studien tydliggör i synnerhet hur det sociala sammanhangets medlemmar intar positioner där de navigerar runt eller försöker hitta möjliga kompromisser för de spänningstillstånd som uppstår i vardagspraktiken. Jag vill varken förringa eller underskatta de svårigheter som finns i mottagandet av de ensamkommande ungdomarna. Dessa aspekter förtjänar självklart att uppmärksammas, men möjligtvis kan denna studie ge ett komplement till den problemorientering som belastar bilden av ensamkommande ungdomar idag.

I inledningen av studien utlovades en diskussion om hur mottagandet av ensamkommande kan utvecklas. En sådan diskussion kan givetvis inte ge några enkla svar. Detta eftersom de ungas erfarenheter och behov på inget sätt är enhetliga. En avgörande aspekt i mottagandet är i själva verket att acceptera och ta hänsyn till deras olikheter. Som jag tidigare lyft fram blir samhället utmanat av de ensamkommande barnen och ungdomarna (Heidbrink 2014). Samtidigt behöver vi komma ihåg att deras livssituation är en utmaning också för dem, i det att möta och hantera ett helt nytt livssammanhang.

När ensamkommande ungdomar placeras på institution stiger de in i ett socialt sammanhang som ställer höga krav på deras anpassningsförmåga, i både en yttre och inre mening. Studien visar att ungdomarna är mycket medvetna om att de behöver anpassa sig till varandra och till praktikens utformning.

Praktikens utformning handlar i väsentliga delar om att ungdomarna ska inordnas i den befintliga strukturen med dess rutiner. Krav på delaktighet understödjer deras strävan efter att skapa mening och utöva agens. Det är tydligt att strukturen och

rutinerna ger ungdomarna något att luta sig emot eller ta spjörn emot. Samtidigt är det viktigt att framhålla att den situation som många av de ensamkommande ungdomarna befunnit sig i innan ankomsten varit krävande på många plan, med svåra beslut och stort eget ansvar. Mot denna bakgrund finns det skäl att också understryka betydelsen av att det finns en flexibilitet i föreliggande praktik. En flexibilitet som understödjer deras möjligheter att antingen upprätthålla eller utveckla en egen kontroll över sin vardag. Ett viktigt kriterium för institutionen är att generera både kontinuitet och flexibilitet.

Ungdomarna i studien skapar en övergripande gemenskap med varandra och inom den ramen utvecklar de närmare relationer i en mindre krets av kamrater. För ungdomarna är denna gemenskap angelägen. Det är samtidigt viktigt att framhålla att deras gemenskap även är en konsekvens av hur samhället ordnar deras liv, där ensamkommande görs just till en kategori. I studien framträder tecken på att detta också omfattar en risk att ensamkommande ungdomar isoleras i en inneslutande gemenskap med varandra. Därigenom uppmärksammar studien behovet av att intensifiera arbetet med att hjälpa ensamkommande ungdomar att skapa nya och varaktiga relationer vid sidan av sin egen gemenskap.

Avslutningsvis vill jag lyfta fram vikten av att stödja ensamkommande ungdomar i att integrera sina olika livsvärldar. Studien synliggör en klyfta mellan de erfarenheter som ungdomarna bär på och hanterar och den vetskap som de professionella vuxna har om dem. För att de professionella hjälparna ska kunna ge varje ungdom ett individuellt utformat stöd är det av betydelse att de försöker förstå varje ungdom ur ett helhetsperspektiv och försöker ta till sig vad var och en har för personliga erfarenheter och tankar om sin situation. Ensamkommande ungdomar kan ha goda skäl att inte prata. Detta understryker betydelsen av att de professionella strävar efter att bygga upp ett förtroende med ungdomarna där de tillsammans med de vuxna får hjälp att hantera sina nya livsförutsättningar.

Den här studien har varit en närstudie av ensamkommande ungdomars sociala liv på institution. En viktig drivkraft i den har varit att skildra ungdomarnas vardag, och på så sätt synliggöra

deras erfarenheter och perspektiv på sin livssituation. Min förhoppning är att studien ska utveckla och fördjupa kunskapen om institutionen som social livsmiljö för ensamkommande ungdomar och det stöd som ges däri, samt bidra till en teoriutveckling både inom detta specifika forskningsområde som de intilliggande områdena. Här finns en rad viktiga frågor att undersöka i framtida studier.

REFERENSER

- Alanen, Leena & Mayall, Berry (ed) (2001) *Conceptualizing child-adult relations*. London. Routledge.
- Alanen, Leena (2011) *Critical Childhood Studies?* *Childhood* 18 (2): 147-50.
- Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj (2008) *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund. Studentlitteratur.
- Backlund, Åsa, Eriksson, Riitta, von Greiff, Katarina & Åkerlund, Eva-Marie (2012) *Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige*. FoU-enheterna i Stockholms län. Forskningsrapport 2012:1.
- Backlund, Åsa, Eriksson, Riitta von Greiff, Katarina & Åkerlund, Eva-Marie (2014) *Ensamkommande barn och ungdomar - erfarenheter från Stockholms län*. FoU-enheterna i Stockholms län. Forskningsrapport 2014: 3.
- Best, Amy (2007) *Representing youth: Methodological issues in critical youth studies*. New York. New York University Press.
- Björklund, Ulf & Hannerz, Ulf (1992) *Nyckelbegrepp i socialantropologin*. Socialantropologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Blumer, Herbert (1969) 1998. *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley. University of California Press.
- Castels, Stephen & Miller, Mark. J. (2003) *The age of migration*. 3rd edition. Baskingstok. Macmillan.
- Cemlyn, Sarah & Briskman, Linda (2003) *Asylum, children's rights and social work*. *Child & Family Social Work* 8 (3): 163-180.
- Chen, Annie & Gill, Jennifer (2015) *Unaccompanied children and the U.S. Immigration system: challenges and reforms*. *Journal of International Affairs* 68 (2): 115-133.
- Cheney, Kristen. E. (2011) *Children as ethnographers: Reflections on the importance of participatory research in assessing orphans' needs*. *Childhood* 18 (2): 166-179.
- Christensen, Pia & Prout, Alan (2002) *Working with ethical symmetry in social research with children*. *Childhood* 9(4): 477-497.

- Christensen, Pia (2004) *Children's participation in ethnographic research: Issues of power and representation*. *Children & Society* 18 (2): 165-176.
- Connolly, Helen (2015) *Seeing the Relationship between the UNCRC and the Asylum System through the Eyes of Unaccompanied Asylum Seeking Children and Young People*. *International Journal of Children's Rights* 23 (1): 52-77.
- Derluyn Ilse, Broekaert Eric, & Schuyten, Gilberte (2008) *Emotional and behavioral problems in migrant adolescents in Belgium*. *European Child & Adolescent* 17 (1): 54-62.
- DeWalt Kathleen & DeWalt Billie (2011) *Participant Observation: a Guide for Fieldworkers*. Lanham, Maryland. Rowman & Littlefield.
- Eastmond, Marita & Åkesson, Lisa (red) (2007) *Globala familjer: transnationell migration och släktskap*. Hedemora. Gidlund.
- Ehn, Billy (1986) *Det otydliga kulturmötet: om invandrare och svenskar på ett daghem* Malmö. Liber Förlag.
- Ehn, Billy & Klein, Barbro (2007) *Från erfarenhet till text: om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm. Carlsson.
- Eide, Ketil & Hjern, Anders (2013) *Unaccompanied refugee children - vulnerability and agency*. *Acta Paediatrica* 102 (7): 666-668.
- Elvstrand, Helene (2009) *Delaktighet i skolans vardagsarbete*. Institutionen för beteendevetenskap och lärande. Linköpings universitet. (Diss.)
- Engbrigtsen, Ada (2003) *The child's - or the state's - best interests? An examination of the ways immigration officials work with unaccompanied asylum seeking minors in Norway*. *Child & Family Social Work* 8 (3): 191-200.
- Ensor, Marisa O & Gozdzia, Elzbieta M. (2010) *Children and migration: At the crossroads of resiliency and vulnerability*. Basingstoke. Palgrave Macmillan.
- Fangen, Katrine (2005) *Deltagande observation*. Malmö. Liber AB.
- Feijen, Liv (2008) *The Challenges of Ensuring Protection to Unaccompanied and Separated Children in Composite Flows in Europe*. *Refugee Survey Quarterly* 27(4):63-73).
- Forsberg, Margareta (2005) *Brunetter och blondiner: om ungdom och sexualitet i det mångkulturella Sverige*. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet. (Diss.)
- Fägerborg, Eva (2011) *Intervjuer*. I *Etnologiskt fältarbete* Kaijser, Lars & Öhlander Magnus (red) Lund. Studentlitteratur.

- Gradin Franzén, Anna & Aronsson, Karin (2013) *Teasing, laughing, and disciplinary humour: staff-youth interaction in detention home treatment*. *Discourse studies* 15, (2): 167-183.
- Gallagher, Lesley -Anne & Gallagher Michael (2008) *Methodological immaturity in childhood research? Thinking through participatory research*. *Childhood* 15(4): 499–516.
- Gallagher, Michael, Haywood, Sarah L., Jones, Manon W. & Milne, Sue (2012) *Negotiating Informed Consent with Children in School-Based Research: A Critical Review*. *Children & Society* 24(6) 6471-482.
- Geertz, Clifford. (1973). *The interpretation of cultures. Selected essays*. New York. Basic books.
- Gracey, Machael (2003) *Caring for the health and medical and emotional needs of children of migrants and asylum seekers*. *Acta Paediatrica* 93 (11): 1423-1426.
- Gruber, Sabine (2013) *Konstruktioner av etnicitet och kön på SiS särskilda ungdomshem*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse. Serie: Institutionsvård i fokus; 2013:7.
- Halldén, Gunilla (red) (2007) *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm. Carlsson.
- Hammersley, Martyn & Atkinson, Paul (2007) *Ethnography: Principles in practice*. London. Routledge.
- Hart, Roger (1992) *Children's participation: From tokenism to citizenship*. United Nations Children's fund, 4 3-39.
- Heidbrink, Lauren (2014) *Migrant youth, transnational families, and the state: care and contested interests*. Philadelphia. University of Pennsylvania Press.
- Holland, Sally, Renold, Emma, Ross, Nicola J. & Hillman, Alexandra (2010) *Power, agency and participatory agendas: A critical exploration of young people's engagement in participative qualitative research*. *Childhood* 17(3) 360–375.
- Hopkins, Peter & Hill, Malcolm (2008) *Pre-flight experiences and migration stories: the accounts of unaccompanied asylum-seeking children*. *Children's Geographies* 6 (3): 257–268.
- James, Allison & Prout, Alan (ed) (1990) *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues and the sociological study of childhood*. London. Falmer.
- James, Alllison (2007) *Giving voice to children's voices: Practices and problems, pitfalls and potentials*. *American Anthropologist* 109(2): 261–272.
- Johansson, Thomas (2009) *Etnografi som teori, metod och livsstil*. *Educare* 5, (1): 7-29.

- Kasselias Wiltgren, Layal (2014) *Stolt! om ungdomar, etniciteter och gemenskaper*. Institutionen för Tema Barn. Linköpings universitet. (Diss.)
- Kohli, Ravi (2006) *The comfort of strangers: social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people in the UK*. *Child & Family Social Work* 11 (1): 1-10.
- Kohli, Ravi (2007) *Working to Ensure Safety, Belonging and Success for Unaccompanied Asylum-seeking Children*. *Child Abuse Review* 20 (5)311–323.
- Komulainen, Sirkka (2007) *The ambiguity of the child's "voice" in social research*. *Childhood* 14(1):11-28.
- Lagerlöf, Hélène (2012) *Samhällsvård och välfärdsresurser: en studie av skolgång, fritid och kamratrelationer bland unga i familjehem och institutioner*. Institutionen för socialt arbete. Stockholms universitet. (Diss.)
- Luster, Tom, Saltarelli, Andrew J., Rana, Meenal, Qin, Desiree B., Bates, Laura, Burdick, Katherine & Baird, Diane (2013) *The experiences of Sudanese unaccompanied minors in foster care*. *Journal of Family Psychology* 23(3):386-395.
- Maclure, Richard & Denov, Myriam (2009) *Reconstruction versus transformation: Post-war education and the struggle for gender equity in Sierra Leone*. *International Journal of Educational Development* 29(6):612-620.
- Malmsten, Jenny (2014) *Unaccompanied children living in transitional houses – voices from Sweden*. *International Journal of Migration, Health & Social Care* 10 (1): 18-35.
- Mels, Cindy, Derluyn, Ilse & Broekaert, Eric (2008) *Social support in unaccompanied asylum-seeking boys: a case study*. *Child: Care, Health & Development* 34 (6): 757-62.
- Miller, Laura (2013) *Use of Grief Work to Address Disrupted Identity Among Hispanic Adolescent Immigrants*. *Clinical Social Work Journal* 41(4): 316-323.
- Mølvik, Stig (2009) *Don't worry – be happy: A study of how unaccompanied refugee minors in a Norwegian refugee reception centre deal with emotions*. Masteroppgave ved Institutt for Sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Ní Raghallaigh, Muireann & Gilligan, Robbie (2010) *Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion*. *Family Social Work* 15 (2): 226–237.
- Norman, Karin (1996) *Kulturella föreställningar om barn: ett socialantropologiskt perspektiv*. Stockholm. Rädda barnen.

- Nyberg, Eva (2000) *Föräldrastöd i grupp i ett mångkulturellt område: samverkan kring en gruppverksamhet för spädbarn*. Stockholm: Stockholms läns landsting. Serie: FoU-rapport/Stockholms läns landsting.
- Ong, Aihwa (2003) *Buddha in Hiding: Refugees, Citizenship, and the New America*. California series in public anthropology. University of California Press.
- Peterson, Abby & Ålund, Aleksandra (2007) *Ungdomar och identitet*. I *Etnicitet: perspektiv på samhället*. Peterson, Abby & Hjerm, Mikael (red) Malmö. Gleerups utbildning.
- Punch, Samantha (2012) *Studying Transnational Children: A Multi-Sited, Longitudinal, Ethnographic Approach*. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38(6):1007-1023.
- Raby, Rebecca (2007) *Across a Great Gulf? Conducting Research with Adolescents*. I *Representing youth: Methodological issues in critical youth studies*. Best, Amy (ed) New York. New York University.
- Runfors, Ann (2001) *Etnologin i samtiden och samtiden i etnologin: om tolkningar och deras spiralitet*. I *Kritisk etnologi: artiklar till Åke Daun*. Blehr, Barbro (red) Stockholm. Prisma.
- Runfors, Ann (2003) *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar: en studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm. Prisma. (Diss.)
- Sallnäs, Marie (2000) *Barnavårdens institutioner – framväxt, ideologi och struktur*. Institutionen för socialt arbete. Stockholms universitet (Diss.)
- Sallnäs, Marie (2012) *Institutionsvård för barn och unga*. I Höjer I, Sallnäs, M, Sjöblom, Y (red) *När samhället träder in- barn, föräldrar och social barnavård*. Lund. Studentlitteratur.
- Sanjek, Roger (ed) (1990) *Fieldnotes: the makings of anthropology*. Ithaca. Cornell University.
- Schatzman, Leonard & Strauss Anselm (1973) *Field Research: Strategies for a Natural Sociology*. Prentice Hall.
- Schiratzki Johanna (2011) *Etik och samtycke i barnforskning*. Förvaltningsrättslig tidskrift. Särtryck ur häfte 1. 2011.
- Seglem, Karoline, Oppedal, Britt & Raeder, Sabine (2011) *Predictors of depressive symptoms among resettled unaccompanied refugee minors*. *Scandinavian Journal of Psychology* 52 (5): 457-464.
- Sirriyeh, Ada (2013) *Hosting strangers: hospitality and family practices in fostering unaccompanied refugee young people*. *Child & Family Social Work* 18 (1): 5-14.

- Spyrou, Spyros (2011) *The limits of children's voices: From authenticity to critical, reflexive representation*. *Childhood* 18(2):151-165.
- Stretmo, Live (2014) *Governing the unaccompanied child: media, policy and practice*. Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap. Göteborgs universitet.(Diss.)
- Thevissen, Patrick, Kvaal, Sigrid I., Dierickx, Kris & Willems, Guy (2012) *Ethics in Age Estimation of Unaccompanied Minors*. *The Journal of forensic odonto-stomatology* 30 (1): 84-102.
- Thomas, Nigel (2007). *Towards a Theory of Children's Participation*. *International Journal of Children's Rights* 15(2):199-218.
- Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm. Vetenskapsrådet.
- Vervliet, Marianne, Lammertyn, Jan, Broekaert, Eric & Derluyn, Ilse (2013) *Longitudinal follow-up of the mental health of unaccompanied refugee minors*. *European Child & Adolescent Psychiatry* 23 (5): 337-46.
- Watters, Charles (2008) *Refugee children. Towards the next horizon*. London. Routledge.
- Wernesjö, Ulrika (2014) *Conditional belonging: listening to unaccompanied young refugees' voices*. Sociologiska institutionen. Uppsala universitet. (Diss.)
- Wickström Anette (2008) *Kärlek i virusets tid: att hantera relationer och hälsa i Zululand*. Institutionen för medicin och hälsa. Linköpings universitet. (Diss.)
- Wickström, Anette (2013) *From individual to relational strategies: Transforming a manual-based psycho-educational course at school*. *Childhood* 20(2): 215–228.
- Willis, Paul & Trondman, Mats (2000). *Manifesto for Ethnography*. *Ethnography* 1(1): 5-16.
- Wästerfors, David (2009) *Konflikthantering i ungdomsvård ur ett sociologiskt perspektiv*. Stockholm. Edita.
- Åkerlund, Eva-Marie (2014) *Ensamkommande ungdomar - berättelser om identitet, kontinuitet och förändring*. I *Ensamkommande barn och ungdomar - ett longitudinellt perspektiv*. FoU -enheterna i Stockholms län. Forskningsrapport 2014:4.

Lagar och betänkanden:

SFS 1994:137 *Lag om mottagande av asylsökande m.fl.* Sveriges riksdag.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Sveriges riksdag.

SFS 2003:460. *Lag om etikprövning av forskning som avser människor*.

SOU 2011:64 *Asylsökande ensamkommande barn. En översyn av mottagandet. Stockholm. Statens offentliga utredningar.*
SOU 2014:3 *Boende utanför det egna hemmet – placeringsformer för barn och unga. Stockholm: Statens offentliga utredningar.*
Regeringens proposition 2005/06.46. *Mottagande av ensamkommande barn.*

Elektroniska källor

www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-1-19)